

MAATIAISROTUJEN MERKITYS
KASVATTAJILLEEN

Esimerkkinä itä- ja länsisuomenkarjan kasvattaminen
2000-luvun alussa

Taina Lilja

Pro gradu-tutkielma

Sosiologia

Itä-Suomen Yliopisto

Yhteiskuntatieteiden laitos

Marraskuu 2011

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, Sosiologian
pääaine

LILJA, TAINA: Maatiaisrotujen merkitys kasvattajilleen. Esimerkkinä itä- ja länsisuomenkarjan kasvattaminen 2000-luvun alussa.

Opinnäytetutkielma, 101 s, 3 liitettä

Opinnäytetutkielman ohjaaja: Leena Koski, Itä-Suomen yliopisto Joensuu

Marraskuu 2011

TIIVISTELMÄ

Pro gradu-tutkielmassani tavoitteena on tutkia suomalaisten maatiaisrotujen merkityksiä kasvattajille 2000-luvulla käyttäen esimerkkinä itä- ja länsisuomenkarjan kasvattamista. Tutkimusajankohtana maatiaisrotujen kasvattaminen oli murroksessa. Rodut olivat koko olemassa olonsa laajimman julkisuuden kohteina. Kasvattajat taas olivat toimijoita hyvin erilaisista lähtökohdista. Maatiaislehmien kasvattamiseen liittyvät tuotteet ja palvelut olivat tulossa suosittumiksi. Sen sijaan pelkästään maatiaislehmiiä kasvattavat lypsykarjatilat alkoivat olla harvinaisia.

Tutkimuksessa tarkastelen maatiaisrotujen kasvattamista uhanalaisten rotujen säilymistä kannalta avain asemassa olevien kasvattajien näkökulmasta. Työlläni pyrin nostamaan eläingenivarojen säilyttämiseen liittyvän asiantuntijatiedon rinnalle kasvattajien omakohtaisia merkityksiä. Ylevämpi tavoitteeni on tällä tutkimuksella edesauttamaan rotujen säilymistä tulevaisuudessa.

Tutkimuksessa mukaan olevat kasvattajat ovat valikoituneet pääsääntöisesti alkuperäisrotutukea saavista kasvattajista, mutta joukossa on myös kasvattajia tukipolitiikan ulkopuolelta. Tutkimuksen aineistona on 176 kasvattajan vastaukset vuonna 2005 tehtyyn postikyselyyn, neljä vuonna 2005 tehtyä teemahaastattelua ja 61 kasvattajan vastaukset vuonna 2008 tehtyyn puhelinkyselyyn.

Tutkimuksessa olen jakanut kasvattajat neljään ryhmään sen mukaan, missä tarkoituksessa he lehmiiä pitävät. Puhun lypsykarjan kasvattajista, laidunkarjan kasvattajista, palvelujen tai tuotteiden tuottamisen yhteydessä maatiaislehmiiä kasvattavista ja lemmikki- ja harraste-eläinten kasvattajista. Kutakin kasvatustapaa edustaa yksi aito esimerkkitali, jonka toimintaa olen työssäni kuvaillut tarkemmin.

Aineistolähtöisessä tutkimuksessa käytän yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa, joka soveltuu eläimiin liittyvien merkitysten samoin kuin niissä tapahtuvien muutosten tutkimiseen. Tavoitteenani on tuottaa maatiaisroduista laajempaa tietoa aikaisemman hyvin luonnontieteellisen näkemyksen rinnalle. Tulkitseen kasvattamiseen oleellisesti liittyviä aineiston pohjalta nousevia merkityksiä Max Weberin sosiaalisen toiminnan ideaalityyppien, eläinten luokittelun ja eläinten elämänlaatuun vaikuttavien tekijöiden avulla. Analyysissä tarkastelen kasvattamiseen oleellisesti liittyvien merkitysten sisältöjä ja sitä, miten kasvattajat kokevat niiden edesauttavan uhanalaisten rotujen säilymistä.

Kasvattajat tuntevat maatiaislehmien geneettisen arvon, mutta tutkimuksen perusteella maatiaislehmät merkitsevät heille subjektiiviseen elämäntapaan, elämänlaatuun, elinkei-noon ja tilan elinkelpoisuuteen liittyviä asioita.

Tutkimukseni on osa Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa meneillään olevaa *Geenivarojen kestävä käyttö*-tutkimusohjelmaa.

Asiasanat: eläingenivarat, itäsuomenkarja, laidunnus, lypsykarja, länsisuomenkarja, maatiaislehmä, maatiaisrotu, merkitys

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
1.1	Mikä ovat maatiainen?	5
1.2	Miksi maatiaisrotujen halutaan säilyvän tulevaisuudessa?	10
1.3	Miten maatiaisrotuja säilytetään tänä päivänä?	12
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	14
2.1	Tutkimusongelma.....	17
2.2	Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus: ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologia	18
2.3	Eläin, biologinen eliö vai sosiaalisen konstruktion tuotos?.....	21
2.4	Eläinten luokittelu	22
2.5	Kasvattajien ideaalityypittely	24
2.6	Eläinten merkitys elämänlaadun kannalta	26
3	AIKAISEMPI TUTKIMUS	32
3.1	Maatiaiseläinten suojelusta yrittäjyyttä ja yhteiskunnallista hyvinvointia?	32
3.2	Euroopan paikallisten nautarotujen kriittiset menestystekijät	37
3.3	Kyytön maidontuotannon kannattavuus	39
4	AINEISTO JA ANALYYSI.....	40
5	ESIMERKKITILOJEN KUVAUKSET	45
5.1	Matin tila	46
5.2	Joukon tila	46
5.3	Elinan tila	47
5.4	Terhin tila	48
6	MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN TOIMEENTULOAA ..	49
7	MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN PERINTEEN JA ARVOKKAAN GEENIPERIMÄN SÄILYTTÄMISTÄ	71
8	MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN MIELENKIINTOISTA TYÖTÄ	77
9	MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN MIELIHYVÄÄ	82
10	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	86
	LÄHDELUETTELO.....	91

KUVAT, TAULUKKO JA LIITTEET:

Kuva 1. Yleisimmät lehmärodut 1900-luvun alussa. (Lähde koulujen vanhat kuvataulut, Pihlajaveden ala-aste, Keuruu).....	6
Kuva 2. Maatiaisrotujen levinneisyys 2000-luvulla (Lähdet: MTT/TIKE 2007, Lilja ym. 2009a, Lilja ym. 2009b).....	7
Kuva 3. Tarkkailulehmät roduittain vuosina 1931-2009 (Lähde Karjatarkkailutilastot 1931-2009).....	9
Kuva 4. Kasvattajien lukumäärä roduittain 1997, 2004 ja 2007 ja 2007(Lähde MMM/TIKE).....	13
Kuva 5. Lehmien lukumäärät roduittain 1997 ja 2007 (Lähde MMM/TIKE)	
Taulukko 1. Tutkimuksen aineisto.....	41

- Liite 1. Kasvattajakyselylomake 2005
- Liite 2. Kasvattajakyselylomake 2008
- Liite 3. Teemahaastattelurunko 2005

1 JOHDANTO

Maataloudessa modernisaatio¹ oli hidas ja asteittainen prosessi, jonka myötä omavaraisesta elämäntavasta viljellä maata ja hoitaa karjaa kehittyi taloudellisesti tärkeää maataloustuotantoa. Maata viljelevästä talonpojasta² tuli maataloustuottaja. Karjanhoidossa kehitys näkyi ensimmäisenä karjanruokinnan tehostumisena ja jalostuksen organisoitumisena. Viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana on tapahtunut merkittävää muutos myös kotieläinten rotusuhteissa. Ulkoa tuodut kotieläinrodut ovat syrjäyttäneet paikalliset rodut (ks. kuva 2). Alkuperäiset rodut, joita kutsutaan myös maatiaisroduiksi, ovat uhanalaistuneet, mutta eivät hävinneet. (Maijala 1998a, 1-3, Soini 2007b, 20, ks. myös Anttila 1974, 11-13, 33-35, Vihola 1991, Korhonen 1998, Lilja 2007a, 51-69).

Maatiaisrotujen kasvattamisessa on vuosikymmenten saatossa tapahtunut muutosta. Ajankohdasta riippuen kasvattajia on neuvottu paremman toimeentulon toivossa jalostamaan eläimiä puhtasrotuisina, risteyttämään sekarotuisiksi tai vaihtamaan parempiin rotuihin (Maijala 1988, 17). 2000-luvulla sekä kasvattajia että maatiaislehmiä on jäljellä enää murto-osa aikaisemmasta. Rotuja pidetään tieteellisesti, taloudellisesti ja sosiokulttuurisesti arvokkaina. Niiden säilyminen tulevaisuudessa on tärkeää. (Maijala 1998a, 1-3, Myllylä 1989, 36-38, ks. myös Korhonen 1998, Lilja 2007a, 51-69).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen maatiaisrotujen säilymisen kannalta avain asemassa olevien henkilöiden, kasvattajien, suhdetta maatiaislehmiin. Mitä maatiaislehmät heille merkitsevät? Minkälaisia merkityksiä kasvattajat työlleen lehmien kasvattajina antavat? Työni tavoitteena on nostaa esille seikkoja, jotka saattavat edesauttavat rotujen säilymistä tulevaisuudessa.

Perinteisesti eläimiä on tutkittu luonnontieteellisen tutkimuksen menetelmin. Viime vuosina, aikaisemmin hyvin ihmiskeskeisinä pidettyjen, yhteiskuntatieteiden piirissä on kuitenkin virinnyt kiinnostusta eläimiä kohtaan. Tätä tutkimusperinteen laajenemista on tukenut eläinten kasvatusympäristössä tapahtunut muutos, joka ovat asettaneet uusia haasteita myös tutkimukselle. *Yhteiskuntatieteellinen näkökulma* soveltuu eläimiin liittyvien käytötapojen ja merkitysten samoin kuin niissä tapahtuvien muutosten tutkimiseen. Tässä

¹ Modernisaatio eli modernisoituminen on yhteiskunnan muuttumista piirteiltään nykyisen länsimaisen yhteiskunnan kaltaiseksi. Modernisaatio liittyy yleensä kaupunkeihin. Maaseutu taas edustaa muuttumattomuutta ja traditionaalisuutta. Maataloudessa modernisaatio tarkoitti siirtymistä kotitalouden omia tarpeita palvelevasta luontaistaloudesta taloudellisesti merkittäväksi tuotantotaloudeksi. (mm. Silvasti 2001, 304)

² Alun perin (vert. ruots. *bonde*) merkitsi *kiinteästi asuvaa miestä*. Käsite muuttui myöhemmin tarkoittamaan maatilaa asuvaa ja viljelevää isäntää. (Talonpoika n.d.)

tutkimukseni käytän *sosiologisen eläintutkimuksen*³ menetelmiä, joilla on mahdollista selvittää eläinten merkityksiä yksilötason kontekstissa. Eläimet, tässä tapauksessa maatiaislehmät, ovat kasvattajan suorittaman konstruoinnin kohteita. (Tuomivaara 2003, 1-3, 39).

Tutkimukseni on osa Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa⁴ meneillään olevaa *Geenivarojen kestävä käyttö*-tutkimusohjelmaa⁵. Aikaisemmin olen ollut mukana kahdessa maatiaisrotuihin liittyvässä poikkitieteellisessä tutkimuksessa⁶, joilla myös tässä tutkimuksessa on keskeinen rooli. Tutkimuskysymyksiini etsin vastuksia vuosina 2005 ja 2008 kerättyjen empiiristen aineistojen avulla.

1.1 Mikä ovat maatiainen?

*Niin kauan kuin eläimet elävät puolivillissä tilassa isoissa joukoissa ja vapaasti parittelevat; tässä ainoastaan luonnonolosuhteet - ilma-ala, maanlaatu ja ravinnonluonto - määräävät poikkeukset lajin alkuperäisestä kehityksestä*⁷

Maatiaisella tai maatiaiseläimellä tarkoitetaan ensimmäisten maahamme tuotujen kotieläinten jälkeläisiä. Maatiaisina on olemassa lehmissä⁸, lampaissa⁹, vuohissa¹⁰, hevosissa¹¹, kanoissa¹² ja koirissa¹³. Kotieläinten maatiaisroduilla tarkoitetaan sekä jalostamattomien että kotoisten tai alkuperäisten rotujen pohjalta jalostettuja rotuja. Maatiaisrotut¹⁴ ovat muotoutuneet pitkän ajan kuluessa ihmisen toiminnan ja paikallisen luonnon yhteisvaikutuksesta. (Soini 2007b, 18-20, Kantanen 2003, 302-304, Kantanen 2001, Hirvonen 1994, 25-26, Sopenan 1996, 7-28, MMM 2004a, 10).

Maatiainen painettuna sanana esiintyi ensimmäisen kerran suomalaisen runoilijan ja papin Abraham Pophiuksen artikkelissa, joka julkaistiin Sanan Saattaja Wiipurista – lehden numerossa 23¹⁵ vuonna 1833. Kyseisessä artikkelissa puhutaan viljoista, mutta jo ai-

³ Sosiologian tutkimusmenetelmien ja teoriaperinteen soveltaminen eläinkysymyksiin

⁴ <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt>

⁵ <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/kestavatuotanto/geenivarojenkestavakaytto>

⁶ 1) *Maatiaiseläinten suojelusta yrittäjyyttä ja yhteiskunnallista hyvinvointia? Maatiaiseläimiin perustuvan toiminnan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*

2) *EURECA Towards self-sustainability of European REgional CAttle breeds* – Euroopan paikallisten nautarotujen kriittiset menestystekijät

⁷ *Awellan, E. 1890. Hyödyllistä tietoa maanviljelyksen ja karjanhoidon alalta. Satakunnan maanviljelyseuran kustantama.*

⁸ itäsuomen-, länsisuomen- ja pohjoissuomenlehmä

⁹ suomenlammas, ahvenanmaanlammas (kutsuttu myös saaristolampaaksi) ja kainuunharmas

¹⁰ suomenvuohi

¹¹ suomenhevonen

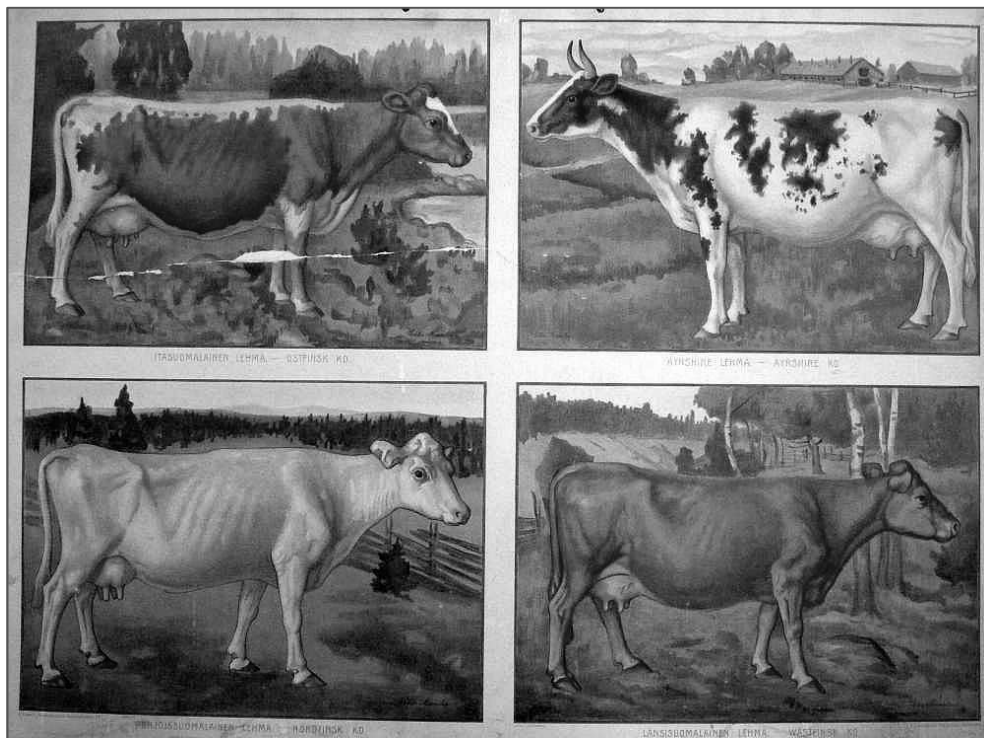
¹² kymmenen maatiaiskanakantaa

¹³ suomenpystykorva, karjalankarhukoira ja suomenajokoira, lapinporokoira ja suomenlapinkoira

¹⁴ englanniksi: land race breed, native breed tai local breed, ruotsiksi lantras (ks. myös Tigerstedt 2005)

¹⁵ ”Maatiaisista kasveista, joita sato-vuoden varaksi leiväksi kerättämän pitää”

nakin 1800-luvulla risteyttämättömiä vuosisatojen kuluessa paikallisiin oloihin sopeutuneita kotimaisia karjarotujakin kutsuttiin maatiaisiksi.

Kuva 1 Yleisimmät lehmärodut 1900-luvun alussa. (Lähde koulujen vanhat kuvataulut, Pihlajaveden ala-aste, Keuruu)

Toisinaan myös aliarvioiden ja halventaenkin käytettyä maatiaista neutraalimpi ilmaisu on *alkuperäisrotu*, jolla halutaan korostaa eläinten aitoa alkuperää vastakohtana myöhemmin ulkomailta tuoduille roduille. Esimerkiksi maatalouden ympäristötukijärjestelmässä¹⁶ puhutaan alkuperäisroduista. Termiä *paikallinen rotu* käytetään kun halutaan korostaa eläinten maantieteellisesti rajoittunutta esiintymisaluetta. (Soini 2007b, 18-20).

¹⁶ Maatalouden ympäristötuki on EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittama ohjelmaperusteinen tuki. (Mavi n.d.b)

Kuva 2 Maatiaisrotujen levinneisyys 2000-luvulla (Lähdet: MTT/TIKE 2007, Lilja ym. 2009a, Lilja ym. 2009b)

Lypsykarjan maatiaisrodut syntyivät 1800-luvun lopulla kun maidontuotannon merkityksen kasvaessa alettiin maamme eri osien alkuperäistä¹⁷ lypsykarjaa erotella omiksi roduikseen¹⁸. Alkuperäisen karjan jaottelu perustui maantieteellisen sijainnin, pohjoisen, idän ja lännen, lisäksi eläinten ulkonäköön. Jokaiselle rodulle perustettiin oma jalostusyhdistys¹⁹. Nämä yli sata vuotta sitten nimetyt rodut, itäsuomenkarja (ISK) eli kyyttö²⁰, länsisuomenkarja (LSK) sekä pohjoissuomenkarja (PSK) eli lapinlehmä, ovat edelleen olemassa. *Suomenkarja* taas on edellä mainittujen rotujen yhteisnimi, jota on käytetty erityi-

¹⁷ Ensimmäisten maahamme noin 4000 vuotta sitten tuotujen kotieläinten jälkeläisiä (Kantanen 2007)

¹⁸ Rotu on biologinen termi, jota käytetään kuvaamaan jalostuksen tuloksena syntyneitä eläinryhmää, jolla on tietyt ennalta määritellyt ominaisuudet. Kotieläimiä on omiksi roduikseen eroteltu käyttötarkoituksen, geneettisen samankaltaisuuden ja levinneisyysalueen mukaan. Kasvattajien näkemyksellä rotuominaisuuksista on tässä erottelussa ollut suuri merkitys. (Juga ym. 1999, 248-249)

¹⁹ 1898 itäsuomenkarjan jalostusyhdistys, 1904 länsisuomenkarjan jalostusyhdistys ja 1905 pohjoissuomenkarjan jalostusyhdistys (Maijala 1998a, 4-5)

²⁰ Kyyttö ja kyy ovat alkuperältään samasta sanasta lähtöisin (Kantanen 2009b)

sesti lypsykarjan jalostuksen yhteyteen perustetussa tuotostarkkailussa²¹. (Maijala 1998a, 4-8, Maijala 2002, 37, Vihola 1991, 17-21, ks. myös Lilja 2007a, 59-60)

Tänä päivänä näitä rotuja ei voida erotella maantieteellisen sijainnin perusteella kuten kuvasta 2, rotujen levinneisyys ja määrä alueittain, ilmenee. Kaikkia kolmea rotua kasvatetaan maamme eri osissa.

Sen sijaan ulkonäön, erityisesti värin (kuva 1), perusteella rodut voidaan edelleen erottaa toisistaan. Itäsuomenkarja on valkeaselkäistä ja punaruskean kirjavaa. Rodun toinen nimi *kyttö* tarkoittaakin nautakarjan väritystä. Eläimen kyljet ovat tummat ja selkäpii, joskus myös vatsanalus, on valkoinen. Länsisuomenkarja on väriykseltään punaruskeaa. Pohjoissuomenkarja taas on lumi-, musta- tai punavalkoista. Tyypillistä maatiaislehmäroduille on muita lypsylehmärotuja yleisempi luontainen nupous²² sekä pienempi koko. (Kantanen 2009b, Soini 2007b, 21-23, Maijala 1998b, 17)

Maatiaisroduille tyypillisinä ominaisuuksina myöhemmin yleistyneisiin rotuihin verrattuna pidetään vaatimattomuutta niin ravinnon kuin hoidonkin suhteen. Maatiaiset ovat myös kestäviä, terveitä ja hedelmällisiä. Poikimiset ovat helppoja ja niillä on hyvät emon ominaisuudet. Ne hyödyntävät laidunta hyvin. Maatiaiset tuottavat maitoa valtarotuihin verrattuna vähän, mutta sen pitoisuudet, rasva, valkuainen ja kuiva-aine, ovat korkeammat. Juustoa maidosta saa paljon. (Soini 2007b, 21-22, MT 2007, 7).

1900-luvun alkuvuosikymmeninä itäsuomenkarjaa, länsisuomenkarjaa ja pohjoissuomenkarjaa oli paljon. Rodun vaihtoon kannustivat kuitenkin karjatalouden tuotantolosuhteissa ja elintarvikkeiden kulutuksessa tapahtuneet muutokset. Karjatalouden tuotantokustannusten noustessa tarvittiin lisää tehokkuutta, jota saatiinkin kansainvälisesti laajalle levinneistä korkeatuottoisista roduista. Vähitellen nämä valtaroduiksi tai kaupalliseksi roduiksi kutsutut ayrshiret²³ ja holsteinit²⁴ syrjäyttivät paikalliset edeltäjänsä. (ks. kuva 3). (FABA n.d., Vahlsten 2009, 21). (Vatanen 1997, 11-13, Lilja 2007a, 63-66).

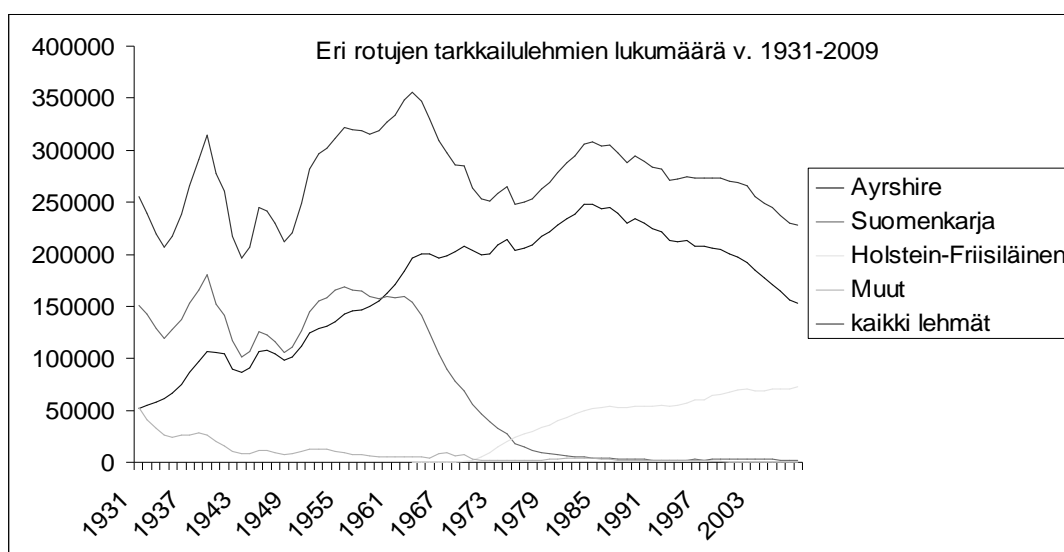
²¹ Toiminnassa kontrolloidaan muun muassa lehmien maitomäärää ja lehmien kuluttamia rehuja (Vatanen 1997, 8)

²² Sarvettomuus on määräävä perinnöllinen ominaisuus ja sitä esiintyy erityisesti maatiaisnautaroduissa. Monista roduista on jalostettu sarvettomia. Luonnostaan sarvelliset eläimet voidaan nupouttaa.

²³ Ruskean ja valkoisen kirjava rotu, jota Suomessa on kasvatettu ja jalostettu 1800-luvulta lähtien. (Maijala, 1998, 2-4, MMM 2004a, 11, Maijala 1999, 5, Vatanen 1997, 9)

²⁴ Musta-valkoinen holstein on maailman yleisin lypsyrotu. Suomeen ensimmäiset friisiläiseläimet tulivat 1960-luvulla Ruotsista. Myöhemmin Pohjois-Amerikassa jalostetut holsteinit sekoittuivat alkuperäiseen friisiläiseen. (Vahlsten 2009, 21)

Ensimmäinen merkittävä muutos lehmien rotusuhteissa tapahtui sodan aikana 1940-luvulla. Toinen, lähes kuolinisku, saavutettiin 1960-luvulla kulutustottumusten²⁵ muuttuessa. Pelkän lypsykarjan sijaan siirryttiin karjaa, joka sopi sekä lihan että maidon tuottamiseen. Maatiaisrotujen aallon pohja saavutettiin 1980-luvulla. 2000-luvulla Suomen runsaasta kolmestasadasta tuhannesta lypsylehmästä maatiaisrotujen osuus on noin 1 % (HAMK n.d.). Itäsuomenkarjaa ja pohjoissuomenkarjaa on kumpaakin muutamia satoja yksilöitä ja länsisuomenkarjaa muutamia tuhansia. ks. kuva 5. (Vatanen 1997,11-13, Myllylä 1995, 28, Maijala, 1998, 16, Kantanen 1995, 18, ks. myös Lilja 2007a, 63-69).

Kuva 3. Tarkkailulehmät roduittain vuosina 1931-2009 (Lähde Karjatarkkailutilastot 1931-2009)

Maatiaisroduille, kaupallisista valtaroduista poiketen, tyypillistä on aina ollut pieni populaatiokoko. 1900-luvun alkuvuosikymmeninäkin, vaikka maidontuotannollisten ominaisuuksien jalostaminen oli intensiivistä, jälkeläisten vähäisyydestä johtuen perimäaineksen muuntelu oli vähäistä ja hidasta. Valtaroduilla nykytekniikan, keinosiemennys²⁶ ja alkiosierro²⁷, avulla kehitys sen sijaan on ollut nopeaa. (Kantanen 1995, 18, MMM 2004a, 14-15, Soini 2007, 19, Maijala 1988, 18, Syrstad 2003, 4-5).

Tyypillistä karjanjalostuksessa käytettävälle valinnalle on, että samalla kun edesautetaan päämäärän, useimmiten tuotoksen mukaista kehitystä, supistetaan rodun sisäistä ge-

²⁵ Suomessa naudanlihan tuotantomäärä on ollut sidoksissa lypsykarjan määrään. Naudanlihan kulutuksessa kasvua tapahtui 1950-luvulta 1970-luvulle.

²⁶ Keinosiemennys alkoi yleistyä 1900-luvun alkupuolella erityisesti naudanjalostuksen apukeinona.

²⁷ Alkiosierrot mahdollistavat useampien jälkeläisten saamisen hyvästä emästä. Alkiosierrot ovat nopea tapa saada uutta jalostusainesta karjasta.

neettistä muuntelua.²⁸ Nopeasta kehityksestä hyvänä esimerkkinä on maailman yleisin nauta holstein. Yhdellä holstein sonnilla saattaa olla jopa neljännesmiljoona lehmävasikkaa ympärimaailmaa. Mutaation tuloksena syntyneen elinvoimaisuutta heikentävän geenin peittyvä muoto tällaisen sonnin perimässä voi vaikuttaa kohtalokkaasti niin eläinjalostukseen kuin kotieläintalouteen elinkeinona. (Kantanen 2001, 30)

Tällä hetkellä maatiaisrotujen aikaisempaa huomattavasti pienempi populaatiokoko on suuri ongelma, josta on monenlaista haittaa. Ensinnäkin se supistaa rodun yksilöiden välistä geneettistä vaihtelua, johtaa sukusiitoksen kasvuun ja rodun jalostamisen hankaloitumiseen. Sukupuutto taas merkitsee rotujen välisen geneettisen muuntelun supistumista. FAOn²⁹ luokituksen mukaan rotu on uhanalainen kun lisääntyvien naaraiden määrä on alle 1000. (Kantanen 2003, 305, Kantanen 2001,30, Mäki-Tanila 1995, 29-30, MMM 2004a, 10, MMM 2004b)

1.2 Miksi maatiaisrotujen halutaan säilyvän tulevaisuudessa?

*Kehityskykyinen maatiaiskarja muodostaa yhteisen pääoman, jonka väheneminen tai häviäminen kalvaa maan parhaan tulolähteen juuria.*³⁰

Eläingeenivarojen, joihin luetaan niin luonnosta otetut eläimet geneettisine variaatioineen kuin kehityshistorian aikana rotujen ja yksilöiden välille kehittyneet erot sekä pakastettu geneettinen materiaali, katsotaan olevan maatalouden, kotieläintalouden ja elintarvikehuollon perusta. Rotujen säilytystyön tärkeyttä perustellaan niin taloudellisin, kulttuurisin, sosiaalisin, ekologisoin ja moraalisiin arvoin kuin tulevaisuuden eläinjalostuksen tarpeilla. (Kantanen 2001, 29)

Maatiaisrotuja arvottamalla on haluttu löytää perusteita ja keinoja geneettisesti parhaalle, yhteiskunnallisesti kustannustehokkaalle ja eettisesti hyväksyttävälle suojelulle. Rotuja suojeluarvoa on perustelut yleisillä argumenteilla kuten ympäristö- ja maisemasyillä, kulttuurisen diversiteetin säilyttämisellä ja eläinten olemassaolon itseisarvolla. Maatiaisroduilla katsotaan olevan valtaroduista poikkeavaa sopeutumiskykyä erilaisiin olosuhteisiin ja vastustuskykyä ulkoisia häiriöitä vastaan. Ominaisuuksia joita tulevaisuudessa tuotantolosuhteiden muuttuessa saatetaan tarvita. Erityisesti viime aikoina keskusteluun ovat tul-

²⁸ Uutinen Savon Sanomat 11.4.2011 ”Kansainvälinen tutkimus, jossa oli mukana mm. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT, osoittaa eurooppalaisten nautakarjojen perimän kapenevan. Tutkimuksen mukaan sonnien y-kromosomin monimuotoisuus on oleellisesti vähentynyt. Tämä johtuu risteyttämisestä ja siitossonnien valikoinnista”.

²⁹ YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö

³⁰ Proschin sitaatti sivulla 3. teoksessa Grotenfelt, G., Enckell, K., Suuronen, P., Nylander, H., Cajander, E. (toim) 1910. Maahenki maataloudellinen tietokirja. Helsinki: Otava.

leet myös taloudelliset ja tuotannolliset seikat. Alkuperäisten kotieläinrotujen tieteellistä merkitystä pidetään erityisen suurena. (Fimland 2003, 6-7, Soini 2007 b, Hirvonen 1992, 22)

Rotujen arvoja ja merkityksiä ovat tutkijat tulkinneet eritavoilla. Kantasen (2007) mukaan alkuperäisroduilla on huomattava geneettinen suojeluarvo ja rodun sukupuutto kaventaa lajin geneettistä vaihtelua. Rodun suojeluarvo vaihtelee sen mukaan arvioidaanko geneettisiä eroja vai rodun geneettistä monimuotoisuutta. Maatiaisrotujen säilyttämistä tukee ennen kaikkea tarve yllä pitää kotieläinten geneettistä monimuotoisuutta³¹. Geneettisen suojeluarvon määrittämiseen on kehitetty useita tilastollisia menetelmiä.

Druckern *The Economic Valuation of AnGr* mukaan maatiaisrotujen geneettisen diversiteetin suojeluarvo riippuu niiden taloudellisesta kokonaisarvosta. Kokonaisarvo käsittää käyttöarvon kuten ruuan, lannan, kuljetuksen ja rituaalit ja epäsuorat käyttöarvot, jotka liittyvät ekosysteemin ylläpitämiseen ja palvelujen tuottamiseen. Toisaalta taloudellista arvoa on myös tulevaisuudessa toteutettavissa olevilla mahdollisuuksilla³². Kokonaisarvoon käyttöarvojen ohella kuluvat myös ei-käytännölliset arvot kuten olemassaoloarvo ja perintöarvo. (Soini 2007a)

Pohjoismaisen kotieläinengenipankin johtajan Erlin Fimlandin (2003) mukaan arvokäsitteellä ei tarkoiteta vain rahallista arvoa, vaan myös kokemuksia elävistä populaatioista, joilla on omaan kehityshistoriaansa liittyviä historiallisia ja kulttuurisia arvoja.

Kotieläintaloudella on myös maailmanlaajuisesti keskeinen rooli kulttuurisen monimuotoisuuden säilymisessä. Gandinin & Villan³³ (2003) mukaan maatiaisrotujen kulttuurinen arvo tulee esille historiallisena arvona, joka liittyy paikallisen perinteen ylläpitämiseen. Toisaalta maatiaisrotujen arvo liittyy maatalouden kehitykseen, maisemaan, ruokakulttuuriin ja kansanperinteeseen. Roduilla kirjoittajat katsovat olevan kulttuurista ja historiallista merkitystä niin yhteisöllisen, paikallisen kuin kansallisen identiteetin muotoutumisessa.

Soinin (2007b) mukaan maatiaisrotujen säilyttäminen kestävän kehityksen arvojen mukaan liittyy tuotantokulttuuriin ja on osa maaseudun kokonaisvaltaista kehitystä. Tuotantokulttuurin avulla voidaan edistää niin geneettisen perimän suojelua kuin elintarvikehuollon jatkuvuuttakin. Rotujen suojelu taas edistää sekä paikallisten kulttuurien säilymistä että taloudellista ja sosiaalista hyvinvointia.

³¹ Viljelykasvien, kotieläinten ja metsäpuiden geenivaroilla tarkoitetaan niiden perinnöllistä monimuotoisuutta, eri lajeja ja rotuja sekä lajin sisäistä muuntelua.

³² *optio*

³³ Italialaiset tutkijat, jotka ovat perehtyneet maatiaisrotujen kulttuurisiin arvoihin (Soini 2007b, 36)

Erityisen suurena ongelmaa paikallisten rotujen sukupuuttoa pidetään kehitysmaissa, missä kotieläintuotannolla ja paikallisilla roduilla on keskeinen asema elintarvikkeiden tuotannossa. Siellä jalostuksellisia tavoitteita tärkeämpää roduille on sopeutuminen; keino pysyä hengissä heikossa ravinto-, vesi- tai tautitilanteessa. Kotieläinlajien geenivaroja köyhtyminen, paikallisten rotujen uhanalaistuminen ja sukupuutto onkin huomioitu YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa. Rio de Janeirossa vuonna 1992 allekirjoitettiin biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus. Oleellista kansainväliselle sopimukselle on, että kunkin maan tehtävä on huolehtia itse omista eläingenivaroistaan. (Finlex 1992, MMM 2004a, 29, 18, Bjornstad 2003, 4, Tapio 2011, 25).

1.3 Miten maatiaisrotuja säilytetään tänä päivänä?

Säilytystarve lienee kiistaton, mutta säilyttämisen toteuttamistapa puhuttaa? Kenen vastuulla se on? Kuka säilyttämistä käytännössä toteuttaa ja kuinka? Tällä hetkellä eläingenivarojen vakiintuneita säilytystapoja on muutamia. Ne eivät ole toistensa vaihtoehtoja vaan enemminkin täydentävät toisiaan. Karjankasvattajia kannustetaan kotimaisten kotieläinrotujen niin alkuperäisrotujen kuin vakiintuneiden tuontirotujien geenivarojen ylläpitämiseen ja kestävään käyttöön. Vuonna 2004 valmistuneessa Suomen kansallisessa geenivaraohjelmassa keskeisellä sijalla on maatiaisrotuja kasvattavien tilojen tukeminen taloudellisesti. (MMM 2004a)

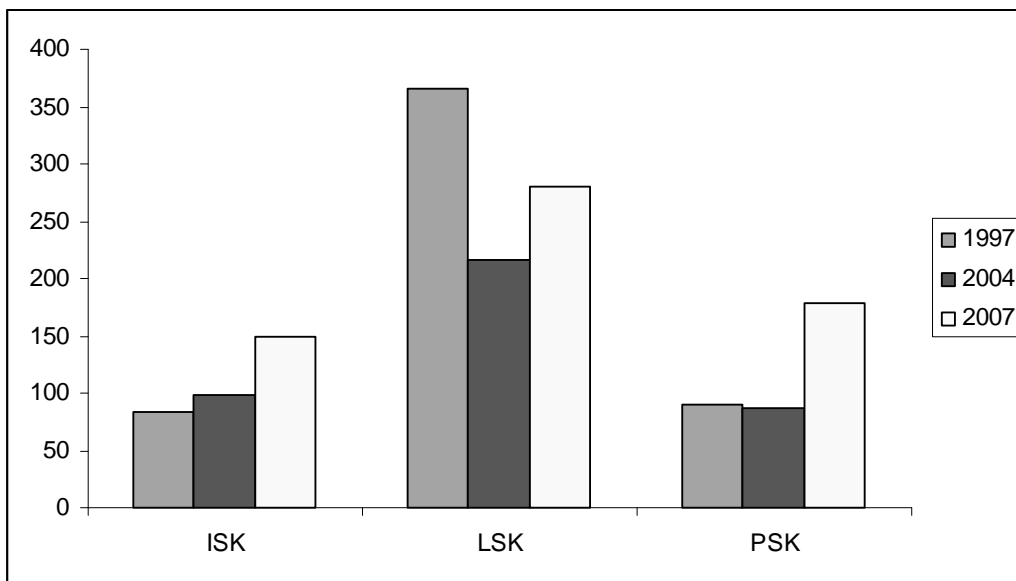
Maatiaisrotujen kasvattamisen taloudellinen tukeminen aktiivimaatiloilla alkoi vuonna 1995 Suomen liittyttyä EU:n³⁴. Tuki kuuluu maatalouden ympäristötukijärjestelmään. Tuen suuruus riippuu siitä kuin uhanalainen rotu on. Kasvattaja voi hakea tukea viisivuotiskausittain. Vuosina 1995-1999 tehtiin kaikkien rotujen osalta yhteensä noin 2100 tukisopimusta (Euroopan komissio n.d.). Tällä hetkellä uhanalaisimmille itäsuomen- ja pohjoissuomenkarjalle tuki on 500 euroa vuodessa eläinyksikköä³⁵ kohden ja länsisuomenkarjalle 270 euroa vuodessa eläinyksikköä kohden. Tuen olemassa olon aikana uhanalaisimpien rotujen itäsuomenkarjan ja pohjoissuomenkarjan eläin- ja kasvattajamäärissä on tapahtunut myönteistä kehitystä. Sen sijaan länsisuomenkarjalla vastaavanlaista kehitystä ei ole tapah-

³⁴Euroopan Unioniin liittyminen vuonna 1995 toi Suomen maatalouspolitiikkaan monia uusia elementtejä. Ympäristöpolitiikan puolella näistä muutoksista merkittävin oli ympäristötukiohjelman toimeenpano eli taloudellisten ohjauskeinojen laajamittainen käyttöönotto maatalouden ympäristönsuojelussa. Taloudellista tukea alkuperäisrotujen kasvattamiseen voi saada viljelijä tai puutarhatalouden harjoittaja. Viljelijällä tulee olla viljelyksessään vähintään kolme hehtaaria tukikelpoista peltoa tai puutarhatilalla puutarhakasvien viljelyksessä olevaa tukikelpoista peltoa vähintään puoli hehtaaria koko sopimuskauden ajan.

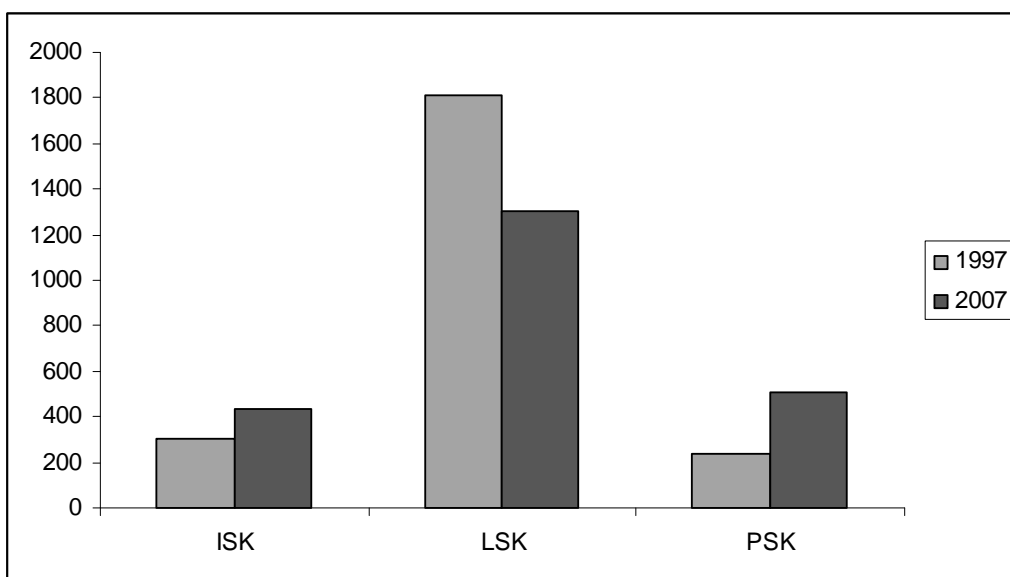
³⁵ Yli vuoden vanha nautaeläin tai kaksi alle vuoden vanha nautaeläin

tunut samassa määrin. ks. kuvat 4 ja 5. (MMM 2007a, Soini 2007b, 23- 28, Hömmö 1998, 38-39, Mavi n.d.a)

Tilakasvatuksen tukemisen taustalla on pyrkimys mahdollistamaan eläinten lajinmu-
kainen kehitys ja mukautuminen muuttuviin ympäristöolosuhteisiin. Tätä toimintaa kutsu-
taan joko *on farm* tai *in situ* suojeluksi. Tiloilla tapahtuvaa kasvattamista pidetään moni-
puolisempänä kuin mitä ainoastaan uhanalaisten eläinrotuja säilyttäminen on. Parhaimmil-
laan sen avulla toivotaan voivan tuottaa ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuu-
risesti kestävää toimintaa. (MMM 2004a, 22-27, Soini 2007b)

Kuva 4. Kasvattajien lukumäärä roduittain 1997, 2004 ja 2007 ja 2007 (Lähde MMM/TIKE)

Kuva 5. Lehmien lukumäärät roduittain 1997 ja 2007 (Lähde MMM/TIKE)

Uhanalaisia rotuja säilytetään myös elävinä yksilöinä kontrolloiduissa geenipankkiolosuhteissa vankila- (pohjoissuomenkarjaa Pelson vankilassa ja itäsuomenkarja Sukevan vankilassa vuoteen 2008 asti) ja koulutiloilla (itäsuomenkarjaa Ahlmannin ja Seppälän koulutiloilla³⁶). (Manninen 2008c, 4, ks. myös MMM 2004a, 17, 24-26, 34, Hömmö 1998, 39)

Ex situ-suojelu taas on alkioden, munasolujen ja sperman pakastesäilyttämistä. Uhanalaisten eläinten sukusolujen pakastaminen on tilakasvatuksen monista hyödyistä huolimatta myös ensiarvoisen tärkeää. Pakastettua materiaalia voidaan käyttää monipuolisesti tieteellisiin tarkoituksiin ja sitä toisin kuin eläviä karjoja eivät luonnonkatastrofit ja yhteiskunnalliset mullistukset kuten esimerkiksi sodat yhtä herkästi uhkaa. (Soini 2007b).

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Tutkimusaiheeni, *Maatiaisrotujen merkitys kasvattajilleen*, valintaa vaikutti ensinnäkin henkilökohtainen kiinnostukseni aihetta kohtaan sekä mahdollisuus jatkaa työtä tärkeäksi ja mielenkiintoiseksi kokemani asian parissa. Tämän tutkimuksen parissa minun oli mahdollista sekä hyödyntää viime vuosina oppimaani ja kokemaani, että kartuttaa osaamistani. (ks. myös Eskola ym. 2008, 20)

Työssäni *Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa* minulla on ollut mahdollisuus vierailta maatiaisrotuja kasvattavilla tiloilla, tutustua niin kasvattajiin kuin karjoihinkin. Eri hankkeiden aineistojen keruun yhteydessä olen ottanut yhteyttä satoihin kasvattajiin kirjeitse tai puhelimitse. Tilavierailuilla on puhuttu karjasta ja sen kasvattamisesta ja siitä, mitä eläimet kasvattajalle ja koko perheelle merkitsevät. Tulevaisuus mahdollisuuksineen ja uhkineen oli myös puheenaihe samoin kuin tukieurot ja byrokratian kiemurat. Tärkeä osa tilavierailuja on ollut myös eläimiin tutuminen ja niiden valokuvaaminen. (ks. myös Eskola ym. 2008, 20-21)

Tilavierailuista ja yleensäkin kasvattajakontakteista mieleen on jäänyt erityisesti kasvattajien kiintymys eläimiinsä ja huima tietomäärä, mikä heillä on niin eläinten taustasta, jalostuksesta kuin hoidostakin. Oli maatiaisten kasvattamisella pitkät perinteet tai olivat ne vastikään hankittuja, välillä sattumankin kautta, poikkeuksetta ne tuottivat ilo ja jaksamista arkiseen aherrukseen. Eläimet saattoivat olla tuotokseltaan vähäarvoisia, mutta kasvattajille niiden arvo oli kiistaton.

³⁶ Ahlman sijaitsee Tampereella (Ahlmanin ammattiopisto on yksityinen Ahlmanin koulun Säätiön omistama oppilaitos) ja Seppälä Kajaanissa (KAO)

Toinen merkittävä seikka aiheen valinnan kannalta on se, että vuosien varrella maatiaisrotuihin liittyviä aineistoja on kertynyt paljon. Tutkimusten loppuessa on usein käynyt mielessäni, että laajoja aineistoja olisi pitänyt hyödyntää enemmän ja perusteellisemmin. Tämän työn myötä sain siihen tilaisuuden.

Haluankin laajasta ja heterogeenisestä, eri menetelmillä ja eri ajankohtina kerätystä ja analysoidusta aineistosta puristaa ulos vielä jotakin uutta ja maatiaisrotujen kasvattamisen kannalta oleellista. Pyrkimykseni on tuottaa spesifiä tietoa maatiaislehmien kasvattamisesta. Toisaalta toivon tiedon kasvattamiseen liittyvistä merkityksistä olevan yksittäisiä rotuja laajemminkin yleistettävissä koko uhanalaiskenttään.

Kolmas seikka, mikä puoltaa aihevalintaani on se, että aineistoja on kerätty sekä vuonna 2005 että vuonna 2008. Näiden ajankohtien väliin sisältyy merkittävä erityispiirre, jota ei edes ennalta suunnitellen olisi osattu ajoittaa näin onnistuneesti. Keräysajankohdat olivat satunaiset ja ajoittuvan hankkeiden alkamisen mukaan, mutta juuri näiden vuosien välillä maatiaislehmien yhteiskunnallisessa näkyvyydessä tapahtui merkittävä muutos.

Vuonna 2005 uhanalaisten rotujen kasvattamista suomalaisilla maatiloilla oli taloudellisesti tuettu kymmenen vuotta. Rotujen eläinmäärät olivat 1980-luvun aallonpohjasta nousseet jo jonkin verran, mutta olivat edelleen alhaisia. Suomen kansallinen eläingenivaraohjelma valmistui vuonna 2004. (Kantanen 2008, 4-5)

Tuesta huolimatta osa maatiaisten kasvattajista koki työnsä epämuodikkaaksi, aliarvostetuksi jopa jälkeenjääneiden touhuksi. Maatiaisista käsitteleviä kirjoituksia oli ani harvoin lehdissä. Koko mediassa maatiaisten kasvattamiseen liittyvä keskustelu oli vähäistä. Uutiskynnyksen rikkoivat takuuvarmemmin ainoastaan julkkiskasvattajat. Sen sijaan esimerkiksi luomutuotanto oli jo saavuttanut keskeisen aseman maataloutta käsittelevien aihepiirien joukossa. (Partanen 2007, 89- 105, Partanen 2005, 54-68).

Sama suuntaus näkyy myös vuonna 2005 tekemissäni kansalaisten haastatteluissa. Haastattelemani henkilöt tiesivätkin vain muutaman paljon esillä olleen julkisuudessa esiintyneen kasvattajan. Monet eivät osanneet yhdistää lapsuudesta tuttuja eläimiä kyselemiini maatiaisrotuihin. Vanhojen lehmien kyllä toivottiin säilyvän museoissa lasten nähtävillä, mutta nykyajan tehokkuutta vaativassa karjataloudessa niillä ei uskottu olevan merkitystä. (Lilja 2007b, 105-117).

Vuonna 2007 uutinen Sukevan vankilatilan sulkemisesta ja itäsuomenkarjan geenipanikin lopettamisesta toi maatiaisroduille ennen näkemätöntä julkisuutta (MT 2007). Vankila haluttiin sulkea, koska maatalouden ja karjanhoidon merkitys modernisoituneessa yhteis-

kunnassa oli vähentynyt ja vapautuville vangeille maataloustyöllä ei enää, aikaisemmasta poiketen, katsottu olevan työllistävää merkitystä. Toisaalta myös vangit olivat aikaisempaa huonokuntoisempia raskaisiin maataloustöihin. (Manninen 2008b, 18-20)

Sukevan tapahtumia uutisoitiin laajasti eri tiedotusvälineissä. 8.2.2007 Savon sanomat lehdessä kirjoitettiin: *Yli 70:ää lehmää ei tahdo oikein kukaan, kun vankilan avo-osasto lakkautetaan*. Uutiset eivät levinneet vain paikallisesti vaan 20.2.2007 Ylen tiedeuutisissa kerrottiin, että *Sukevan vankilan lopettaminen uhkaa itäsuomalaista kyyttökarjan selviytymistä*. (SS 2007, YLE tiedeuutiset 2007)

Uutinen geenipankin lopettamisuhasta, lopettamisesta ja karjan uudelleen sijoittamisesta saivat kansalaisissa aikaan aktiivista liikehdintää (MT 2007). Itäsuomenkarja, mutta maatiaisrodut laajemminkin, tulivat esille. Aikaisemmasta poikkeavat tahot kiinnostuivat niistä ja halusivat suojella niitä (Soini 2009, 20-23). Yksityisten henkilöiden samoin kuin luonnonvaraoppilaitosten mielenkiinto geenipankkikarjan sijoitusta kohtaan oli ennen näkemätön (ks. mm. Hietanen 2009). Kasvavasta kysynnästä johtuen eläinten hinnat nousivat ja kaikille halukkaille niitä ei tahtonut edes riittää. Alettiin puhua tuotteiden kuten juuston ja lihankin brändäämisestä. Ruokatoimittajat, ravintolat ja kokit nostivat gourmet-pöytiin aikaisemmin hyljeksityt raaka-aineet. (Kantanen 2010a, 13)

Uutisoinnissa itäsuomenkarja ohittivat vangit. Katsojien, kuuntelijoiden ja lukijoiden kiinnostus toi lisää mediatilaa maaseudusta positiivisia mielikuvia herättäville maatiaiseläimille. Erityisesti itäsuomenkarjasta saatavien raaka-aineiden tuotteistamis- ja markkinointiyritykset tulivat laajalti julkisuuteen. Kuluttajien kasvava kiinnostus maatiaislehmistä saatavia gourmet-elintarvikkeet kohtaan alkoi myös näkyä. Tästä ruokatoimittaja Christer Lingren kirjoitti vuonna 2008: *Ravintolat, kuluttajat ja media innostuivat kyyttölihasta sen tiiviin, hienosyisen rakenteen vuoksi. Nyt maan korkeatasoisimmat ravintolat ovat innostuneet kyyttölihan lisäksi myös kyyttömaidotuotteista* (Lingren 2008b) .(ks. myös Lingren 2008a, 14-15).

Edellä mainitsemiä seikkojen, henkilökohtaisten intressien, laajan aineiston käyttömahdollisuuden ja kasvatusympäristössä tapahtuneen muutoksen, lisäksi merkitystä tutkimusaiheen valinnan kannalta oli myös uuden tutkimusalueen *yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen* antamalla mahdollisuuksilla. Ihmisten ja eläinten välisten suhteiden ja niissä tapahtuvien muutosten tutkimiseen hyvin soveltuva *ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologia* antaa aikaisemmasta poikkeavan mahdollisuuden lähestyä kasvattajien ja karjan välistä suhdetta.

2.1 Tutkimusongelma

Karjan kasvattaminen on osa maatalousekosysteemiä ja tapahtuu maatalousyhteisön kulttuurin, arvojen, tiedon ja oppimisen pohjalta. Karja on toimeentulon lähde. Maataloustukipolitiikan näkökulmasta myös maatiaisrotujen säilyttäminen tiloilla on osa vallitsevaa maa- ja karjataloutta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että maatiaisrotujen kasvattamiseen suunnattu taloudellinen tuki on kohdistettu aktiivimaataloutta harjoittaville viljelijöille.

Taloudellisella tuella on ollut suuri merkitystä maatiaislehmien säilymisen kannalta. Esimerkiksi Takamaan ym. (2007a) tutkimuksessa tulee esille, että tuella on ollut ratkaiseva vaikutus eläinten lukumäärään ja siinä tapahtuviin muutoksiin tiloilla. Taloudellisten ohjauskeinojen myötä uhanalaisimpien lehmärotujen tilanne onkin parantunut, joka näkyy kasvuna eläinten ja kasvattajien määrissä. (ks. kuva 4 ja 5).

Tukipolitiikkaan on suhtauduttu myös kriittisesti. Soinin ja Tuurin (2009) *Maatalouden ympäristötukijärjestelmän (1995-1999) toimeenpano* -selvityksen mukaan viranomaisten ja neuvojen näkökulmasta taloudellinen tuki alkuperäisrotujen kasvattajille on niin pieni, että sillä tuetaan lähinnä vain viljelijöiden ”harrastustoimintaa”. Kasvattajia taas, samaisen selvityksen mukaan, huolestaa tuen vähäisyyden lisäksi pitkät sopimusajat, rahoituksen jatkuvuuden epävarmuus ja tiedon puute. Samoin kuin Takamaa ym. (2007a) mukaan myös Soinin ym. (2009) tutkimuksessa tulee esille kasvattajien näkemys tukijärjestelmän byrokraattisuudesta, epävakauudesta ja raskaudesta. (Karja 2007a, 269-274, ks. myös MMM 2007a)

2000-luvulla maatiaisrotujen kasvatusympäristössä maataloussektorilla on kuitenkin tapahtunut muutosta. Muutos näkyy sekä tilojen vähentymisenä että tilakoon kasvuna. Samanaikaisesti maatilojen ja maaseudun toimeentulolähteet ovat monipuolistuneet. Tuotantoeläimenä maatiaislehmien merkitys on entisestään vähentynyt, sillä nykyaikaisen karjatalouden vaatimaa tehokkuutta on niitä kasvattamalla vaikea saavuttaa tukitoimista huolimatta. (Raussi 2009, 155-156, Rantamäki-Lahtinen 2008a, Rantamäki-Lahtinen 2008b, Turunen 2007, 234-254).

Luonteenomaista 2000-luvun alulle on myös, että maatiaisrotujen kasvattajat tulevat yhä useammin perinteisen karjatalouden ulkopuolella ja ovat toimijoita hyvin erilaisista lähtökohdista. Kasvattaminen on myös yhä useammin monien toimijatahojen, kasvattajien, tuotteistajien, markkinoijien ja kuluttajien, yhteistyötä vaativaa osaamista. (Takamaa ym. 2007a, 158-159).

Muutosta on tapahtunut myös laajemmin yhteiskunnassa. Tämä näkyy esimerkiksi ihmisten kulutuskäyttäytymisessä, vapaa-ajanviettotavoissa ja asuinympäristössä. Ihmiset ovat etääntyneet perinteisistä maatalojen kotieläimistä ja niihin liittyvistä käytännöistä. Toisaalta ihmisten ja eläinten välille on syntynyt uusia läheisyyttä luovia toimintamuotoja. Kasvava harrastekäyttö ovat merkittävästi parantaneet esimerkiksi suomenhevosen asemaa (Erland ym. 2007). Taloudellisen kestävämmyyden sijaan on alettu puhua mahdollisuuksista hyödyntää uhanalaisia rotuja aikaisemmista poikkeavilla tavoilla. (Tuomivaara 2003, 121).

Enää 2000-luvulla maataislehmien kasvattamisen kannattavuutta ei voida arvioida pelkästään perinteisen karjatalouden tavalla. Tarvitaan muita mittareita. Toisaalta sekä kiitosta että arvostelua saanut tukipolitiikka on myös haasteiden edessä. Tärkeää onkin tuoda esille maataiseläinten merkityksiä kasvattajille maataloustuotantoon keskeisesti liittyviä taloudellisia ja tuotannollisia arvoja laajemmin. Selvittää kasvattajien motiiveja ja uhanalaisten eläinten merkitystä heille. Rotujen säilymisen kannalta on tärkeää tunnistaa niin eläimiin liittyvät resurssit kuin niiden kasvattamisen tarjoamat mahdollisuudet. (ks. muun muassa Kantanen 2010a, Kantanen 2010b, Kurppa 2007, 276-281, Kurppa 2008, 16-17, ks. myös Maijala 1998b, 18).

2.2 Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus: ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologia

*Näyttää siltä, että koodisto, jolla lehmää tulkitaan, on moniselitteinen ja monimerkityksellinen. Puhuttaessa lehmästä ihmiset muistavat ja tarkoittavat hyvin eri asioita ja viittaavat hyvin erilaisiin arvoihin. Näkemykset ja kommunikaatiot eivät aina kohtaa merkityksen tasoa, sillä merkitystä välittävät koodit on tuotettu ja johdettu erilaisesta sosiaalisesta ja kulttuurisesta tiedosta. Silloin mallit, joista merkityksiä muodostuu, ovat erilaisia.*³⁷

Vuosituhsien ajan eläimet ovat olleet oleellinen osa ihmisten elämää ja sosiaalisia suhteitaan. Tällä hetkelläkin eläimet ovat keskeisesti läsnä ihmisten arkielämässä niin biologisina olentoina kuin hyvinvoinnin materiaalina. Ne ovat merkittävä osa ihmisyyhteiskunnan kulttuuria ja tietoisuutta. Niillä on keskeinen merkitys inhimillisessä kokemusmaailmassa sekä konkreettisella että symbolisella tasolla. (Tuomivaara 2003, 60-65)

Varhaisin eläinten ja ihmisten suhde oli saaliin ja saalistajan välinen. Kesyttämisen myötä villieläimistä muovautui kotieläimiä, jotka menettivät kykynsä selvitä luonnossa.

³⁷ Terhi Kupiainen: Tämä ei ole lehmä. Lehmä maaseudun merkityksellistäjänä. Maaseutututkijatapaaminen 28.-29.8.2003

Niistä tuli sekä ihmisten kumppaneita että taloudellisen hyvinvoinnin materiaalia. Aikaisemman kahden välisen, villieläimen ja metsästäjän, suhteen sijaan ihminen otti yksin vastuun. Vastuunalaisesta suhteesta tuli merkittävä osa ihmisten elämää. Eläimet saivat keskeisen aseman niin ihmisen toimeentulon kuin yhteiskunnan elinkeinorakenteenkin kannalta. Vaihtelut eläinten käyttötavoissa ja merkityksissä kuvaavat yhteiskunnassa kunakin aikana sallittuja eläimiin kohdistettuja toimenpiteitä. (Ilvesviita 2005, 67-68, Alaviita 2000, 14, Sarmela 2002, 178-188, Simonen 1948, 27-36, Tuomivaara 2003, 2, 22).

Kaupungistuminen ja teollistuminen muuttivat ihmisen suhdetta ja asennetta eläimiä kohtaan. Luonnon hyväksikäyttö voimistui. Maataloustuotanto tehostui. Tuotantoyksikkö koko kasvoi. Eläin oli vain yksi itseisarvoton tuotantotekijä. Samanaikaisesti kaipuu luontoon näkyi lemmikkieläinten määrän kasvuna. Lemmikeistä tuli perheenjäseniä, ystävyyden ja terapian tarjoajia. Erityisesti kaupunkiväestön keskuudessa hyödyntävistä tuotantoeläinsuhteita siirryttiin hoivaaviin lemmikkieläinsuhteisiin. (Raussi 2009, 149, 46-52, Tuomivaara 2003, 74, 120-122, 127, Franklin 1999)

Viime vuosikymmeninä eläimiin liittyvä aktiviteetit ovat kasvaneet ja ruokaan liittyvät tottumukset ovat muuttuneet. Myötätuntoinen kiinnostus eläimiä ja luontoa kohtaan on lisääntynyt. Tästä on osoituksena muun muassa ekologinen liikehdintä. Yhä useammin eläimille vaaditaan sekä ihmisyyttä, suojelua, arvostusta että oikeuksia. Aikaisemmin varallisuuden merkinä pidetyn lihansyönnin vastapainoksi on kiinnostuttu kasvissyönnistä. Tähän vaikuttavat osaltaan myös ruokaan liittyvät skandaalit ja ihmisten terveystietoisuuden ja elintapojen muutokset. (Tuomivaara 2003, 120-122, Franklin 1999, 46)

Eläinsuojeluliikkeellä samoin kuin eläimillä poliittisen päätöksenteon ja lainsäädännön kohteina on takanaan pitkä historia. Viime vuosikymmeninä eläin keskustelu on tullut osaksi yleistä ympäristökeskusteluun. Eläinkysymykseen liittyy kuitenkin piirteitä, eläinten moraalinen arvo, yksilöarvo ja eettiset pohdinnat, eläinten asemasta yhteiskunnassa ja suhteessa ihmiseen, jotka eivät suoranaisesti ole ympäristökysymyksiä. (Tuomivaara 2003, 127).

Eläinpolitiikka, joka pitää sisällään kaiken päätöksenteon, mikä kohdistuu eläimiin välittömästi tai välillisesti, on uusi käsite. Käsitteen muotoutumiseen on vaikuttanut oleellisesti eläin keskustelu, joka on vaatinut ideologia- ja arvomuutosta eläimiin liittyvässä toiminnassa. (Ratamäki ym. 2006b, 14-22).

Eläinpoliittiseen keskusteluun, jossa toisistaan erotellaan tuotantoeläimet, luonnonvaraiset eläimet ja lemmikkieläin, liittyy keskeisesti eläinten oikeudet, lajiensuojelu ja eläin-

ten hyvinvointi. Biodiversiteetti ja suojelukysymykset nousevat esiin erityisesti uhanalaisien luonnonvaraisten eläinten kohdalla. Oleellinen osa eläinpolitiikkaa ovat lainsäädännölliset, taloudelliset, tiedolliset ja vapaaehtoiset ohjauskeinot. (Ratamäki ym. 2006b). Kotieläinten geenivaroista huolehtiminen on osa maatalouspolitiikkaa ja kuuluu maataloustukiin piiriin.

Viime vuosina kahtia jakaantunut tiedemaailma, ihmistieteet ja luonnontieteet, on myös ollut muutoksen kourissa. Aikaisemmin ihmistieteiksi lanseeratulle yhteiskuntatieteelle tyypillistä on lähestyä ihmistä olentona, joka on vuorovaikutuksessa pääsääntöisesti vain toisten ihmisten kanssa. Eläimistä tutkimus on ollut kiinnostunut vain silloin kun kysymyksessä ovat olleet kasvattamiseen liittyvät taloudelliset realiteetit. (Tuomivaara 2003, 1-2, Ratamäki ym. 2007, 3-4).

Lisääntynyt kriittinen ja konfliktinen keskustelu eläimistä sekä ihmisten ja yhteiskunnan suhteesta eläimiin on lisännyt myös yhteiskuntatieteilijöiden huomiota aihepiiriin. 1990-luvulla ihmisten ja eläinten vastakkain asettelun tuloksena syntyi uusi, tällä hetkellä voimakkaassa kasvussa oleva tutkimusala, yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus. Yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen institutionalisoitumisen taustalla oli ennen kaikkea eläinaiheiden politisoituminen. Lähtökohtana ensimmäisissä historian ja sosiologian alaan kuuluvissa länsimaisten ihmisten eläinsuhteita selvittävässä tutkimuksissa oli antropologia. (Tuomivaara 2003, 35, Ratamäki ym. 2007, 3-4, Kupsala 2007, 19, Kupsala ym. 2004, 310–311, Ratamäki 2009, 143)

Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus on osa yleistä yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta. Eläimiin liittyvät tutkimuskohteet kiinnostavat niin sosiologeja, oikeustieteilijöitä kuin kulttuurin ja politiikan tutkijoita. Tutkimusalalla tehdään kiinteää yhteistyötä luonnontieteiden kanssa. Myös luonnontieteilijöiden parissa on syntynyt mielenkiintoa laajentaa eläinaiheiden tutkimista yhteiskunnalliseen suuntaan. (Tuomivaara 2003, 40).

Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus on instituutioitunut yliopistollisen tutkimuksen ja opetuksen piiriin. Kasvaneen keskustelun myötä on tutkijayhteisöjä syntynyt myös Suomessa. Helsingin yliopiston ympäristönsuojelutieteen laitoksella vuonna 2004 järjestettiin ensimmäinen luentosarja eläinpolitiikasta, *Eläimet, ympäristönsuojelu ja yhteiskunta*. Vuodesta 2004 on toiminut yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen verkosto. Viime vuosina on ilmestynyt monia aihepiiriin kuuluvia julkaisuja ja opinnäytetöitä. Tutkimuksen tarjoamaa tietoa käytetään niin keskustelun kuin päätöksenteonkin tueksi. (Ratamäki ym. 2006b 14-15, Kupsala ym. 2004, 310, Franklin 1999).

Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus käyttää yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen teorian ja metodologian tarjoamia ajatus- ja analyysivälineitä. Se pitää sisällään eläinten yhteiskunnalliseen asemaan, rooleihin ja merkityksiin, liittyvän tutkimuksen. Se selvittää ihmisten ja eläinten välisiä suhteita historiallisten ja rakenteellisten yhteyksien kautta ja erityisesti yhteiskunnan eri tasoilla ja alueilla tapahtuvien muutosten yhteydessä. (Tuomivaara 2003, 5,33)

Sosiologian piirissä ihmisten ja eläinten välisten suhteiden tutkimusta on nimetty *ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologiaksi*³⁸. Sen tutkimus kohteita ovat ihmisten ja eläinten väliset suhteet ja sekä eläinten asema ihmisten yhteiskunnassa. Ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologialle tyypillistä on, että eläin näyttäytyy tuntevana, tietoisena ja toimivana yksilönä, jolla on itseisarvo. Tutkimusalan eläinkäsitykset ovat sosiaalisissa prosesseissa muotoutuvia, ajasta ja paikasta riippuvia tulkintoja. Luonteenomaista tutkimukselle on, että eläinkontekstista huolimatta se tarjoaa tietoa nimenomaan ihmisestä ja ihmisten yhteiskunnasta. (Tuomivaara 2003, 8-10).

Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus on tuottanut muun muassa uusia näkökulmia ihmisten ristiriitaisista suhtautumistavoista maatalouseläimiä kohtaan. Maatalouseläinkäytännön politisoitumisen myötä maatalouseläimiin liittyvä tutkimus on kasvanut voimakkaasti. Tutkimusta on hyödynnetty muun muassa ohjauskeinojen suunnittelussa. Esimerkiksi *hyvän tuotantotavan tuen* pohjana on kotieläinten tuotanto-olosuhteisiin liittyvä lainsäädäntö, jossa käytetään eläinten käyttäytymiseen ja hyvinvointiin liittyvän tutkimuksen tuloksia. (Raussi 2009, 149-163).

2.3 Eläin, biologinen eliö vai sosiaalisen konstruktion tuotos?

Luonnontieteiden piirissä asiat ja ilmiöt, kuten eläimet, määritellään luonnontieteellisen tutkimuksen avulla selvitettyjen ominaispiirteiden avulla. Sosiologiassa taas puhutaan ilmiöiden sosiaalisesti konstruoidusta luonteesta, jonka mukaan tieto todellisuudesta muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa. Todellisuus ympäristöstä rakentuu ihmisten konstruoimien sosiaalisten merkitysten kautta. Muun muassa Heiskalan (2000, 199) mukaan tieto subjektin ulkoisesta todellisuudesta on aina tulkinnan kautta välittyntä. Luonnontieteelliset kuvaukset luonnon toiminnasta eivät ole luonto, vaan meidän konstruktioitamme luonnosta. Tästä näkökulmasta ympäristö on sisimmältään yhteiskunnan tuotos.

³⁸Suomennoto termistä *Sociology of human-animal relations*. Lyhenteenä käytetään IES.

Konstruktiiiviseen ajattelutavan mukaan tieto välittyy ja muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa, joissa annamme todellisuudelle merkityksiä sekä mikrotason sosiaalisen vuorovaikutuksen että makrotason poliittisten ja taloudellisten järjestelmien kautta. Konstruktivistisessä metodologiassa kieli ja kielellinen ilmaisu ovat avainasemassa. Asioiden ymmärtäminen perustuu erilaisiin käsitteellisiin luokituksiin ja merkityksenantoihin. Todellisuus on toisistaan käsittein erotettujen esineiden ja asioiden järjestelmä, joka on kielen välittämä ja muotoutuu yhteiskunnan jäsenten kokemuksissa. (Häkli 1999, 133-134).

Ihmisten ja eläinten välisiä suhteille luonteenomaista on konstruktivistinen näkökulma. Eläintä tarkastellaan luontaisten fyysisten piirteiden, havainnoitavan käyttäytymisen ja kognitiivisten kykyjen takaa. Sosiaalisen konstruktioita eläimistä on se, miten puhumme, ajattelemme ja toimimme suhteessa eläimiin. Käsitteemme eläimistä ovat muuttuvia ajasta ja paikasta riippuvia tulkintoja. Konstruktivistisesta näkökulmasta ei ole olemassa yhtä eläintä vaan eläimiin liittyvistä merkityksistä kiistellään yhteiskunnassa. (Ilvesviita 2005, 69, Kupsala ym. 2004, 313, Tuomivaara 2003, 9).

Merkityksenantajasta riippuen eläimet voidaan tehdä merkitykselliseksi monella eri tavalla esimerkiksi taloudellisena etuna, luonnonsuojelullisena symbolina tai ravintona. Eläinten merkitykset, sosiaalinen konstruktioita eläimistä, on myös kulttuurinen ilmiö, joka siirrämmme sukupolvilta toisille. Eläimillä on omat peruspiirteensä ja luonteensa, mutta ihmisten vaikutuspiirissä ne saavat kulttuurisen identiteetin. (Ilvesviita 2005, 55–56., ks. myös Luokkanen 2008, 14-19).

Sosiaalinen konstruktio on myös keskeinen osa kotieläinten rotumäärittelyä. Ihminen on luonut rodut ihanne-eläintään, esteettisistä tai taloudellisista syistä, esimerkkinä käyttäen valikoivan jalostuksen keinoin. Rotujen tunnusmerkkeinä toimivat sekä fyysisiin ominaisuuksiin että eläinten käyttäytymiseen liittyvät piirteet, mutta ensisijaisesti ne ovat olemassa sosiaalisena konstruktioita. Rotu on olemassa kun tarpeeksi moni ihminen on yksimielinen siitä, että rodun eläimet eroavat tarpeeksi muihin rotuihin luettavista eläimistä. (Tuomivaara 2003, 24, 51, ks. myös Luokkanen 2008, 14-19).

2.4 Eläinten luokittelu

Kulttuureille, ajasta ja paikasta riippumatta, on ollut luonteenomaista järjestelmällä ja luokittelemalla tehdä itsensä ulkopuolista maailmaa ymmärrettäväksi. Hyvä esimerkki luokittelun kohteesta ovat eläimet. Ensimmäinen ihminen on oman ainutlaatuisuuden osoituksena tehnyt eron itsensä ja eläinten välillä. Sitten hän on jaotellut eläimet luokkiin sen mukaan

kuinka ne sijoittuvat häneen itseään nähden. Brittiläinen antropologi Edmund Leachin mukaan eläinten luokittelu on yleensä sitä yksityiskohtaisempaa, mitä läheisempi ihmisen ja eläimen välinen suhde on³⁹. Ensin ovat lemmikkieläimet ja sitten tuotantoeläimet, riista-eläimet ja lopuksi villieläimet. (Leinonen n.d.).

Luokittelua voidaan tehdä yhtäläillä moraalisiin ja sosiaalisiin perustin kuin luonnontieteiden pohjalta. Ambivalenttiseksi luokittelun tekee se, että sama eläinlaji, jopa yksilö, voidaan määritellä useammalla tavalla ja välillä ristiriitaisestikin. Eläimiä ja niiden ero enemmän luokittelu kuvaakin ihmisten asenteita eläimiä kohtaan. Luonnontieteellisiä kriteerejä luokittelulle ei läheskään aina ole. Eläintä kohtelu taas riippuu luokittelusta. Luokittelulla pyritäänkin hakemaan oikeutusta eläimen tai eläinlajin tietynlaiselle käytölle, hyödyntämiselle tai käsittelylle. (Ilvesviita 2005, 69, Tuomivaara 2003, 2, Kupsala 2007, 19, Benton 1993, 45-47).

Alunalkujaan luokittelu on perustunut eläimistä saatavaan hyötyyn ja käyttökelpoisuuteen, kesyyteen tai syötävyyteen. Luonnontieteiden kehittyessä eläimiä on alettu luokitella myös rakenteellisten ominaisuuksien perusteella. Myöhemmin eläinlajien erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja ekologiset kontekstit ovat nostaneet esille erilaisia tapoja luokitella eläimiä. Esimerkiksi Elisa Aaltosen (2004) mukaan tyyppillistä eläinten luokittelulle on hyötynäkökulma. Tuotantoeläimellä on välineellistä arvoa ja lemmikkieläimellä yksilöarvoa. Hyötyä tuottamattomat eläimet taas luokitellaan tuho- tai petoeläimiksi.

Ambivalenttisia piirteitä sisältää esimerkiksi saman eläimen luokittelemiseen koti-, tuotanto- ja lemmikkieläimeksi. Kotieläin on ihmisen hoitama ja elättämä, mutta myös liikkumisen ja lisääntymisen suhteen kontrolloima eläin. Saara Kupsalan (2007, 21-22) mukaan kotieläin sana viittaa hyötyeläimeen, jota kasvatetaan perheviljelmäpohjaisessa ja suhteellisen pienimuotoisessa maataloudessa, jossa viljelijöillä on melko läheinen kontakti sekä tunneside yksittäisiin eläimiin. Toisaalta kotieläin liittyy osaksi emotionaalisesti tärkeää kotia, joka ei ole ainoastaan tuotantoyksikkö, vaan sisältää muitakin kuin taloudellisia arvoja. Kotieläimet ovat ihmisten työstämää luontoa, mutta niitä ei ole inhimillistetty samalla tavalla kuin lemmikkieläimiä. Kotieläimiä voidaan käyttää ruokana toisin kuin lemmikkieläimiä. (Tuomivaara 2003, 23).

Tuotantoeläinluokittukseen sisältyy kotieläintä enemmän taloudellisia arvoja. Elintarviketuotannossa käytettyihin eläimiin saatetaan viitata sekä tuotantoeläin että kotieläin termeillä. Tuotantoeläimeksi luetaan eläimet, joita jossakin elämänsä vaiheessa käytetään

³⁹ Huomaa koirien luokittelu länsimaissa (Tuomivaara 2003, 21)

elintarvikkeiden tuotantoon. Ne ovat lukumäärältään suurin ihmisen hyödyntämä eläinryhmä. EVIRAn (2010) mukaan tuotantoeläimiä ovat elintarviketuotannon lisäksi myös villan, nahan tai turkisten tai muun maataloustuotannon takia kasvatettavat eläimet. Tuotantoeläimet, joiden arvo perustuu välineelliseen arvoon, ovat yleensä kaikista eläimistä heikoimmassa vuorovaikutussuhteessa ihmiseen. Tuotantoeläinten kasvattamisessa sallitaan esimerkiksi usein sellaisia menetelmiä, jotka lemmikkieläimillä katsotaan jopa eläinrääkkäykseksi.

Lemmikkieläimet, joiden määrä 1800-luvulta lähtien ollut jatkuvassa kasvussa, ovat yksilöllisiä subjekteja, joihin suhtaudutaan moraalisesti ja joille osoitetaan hellyyttä. Lemmit tarjoavat läheisyyttä, seuraa ja huvia ja toimivat sekä erottautumisen että identiteetin rakentumisen välineinä. Lemikkieläimen omistaminen välittää meistä tietoa ympäristöömme ja muovaa käsitystä itsestämme. Lemikkieläimet jakavat harrastajat ryhmiin, joita yhdistää sekä eläinrotu tai -laji että eläimen käyttötarkoitus. Lemikkieläinten ulkonäkö muokataan jalostuksen ja erilaisten operaatioiden avulla. Pahimmillaan eläinten normaali käyttäytyminen saatetaan estää jalostuksen tuloksena aikaansaatuun fyysisten ongelmien takia. (Ilvesviita 2005, 75, Tuomivaara 2003, 90, 127).

Cudworthin (2003, 165) on jaotellut eläimet sen mukaan, kuinka ne ovat mukana ihmisen sosiaalisessa toiminnassa. Hänen mukaansa eläimiä käytetään työvoimana, ruokana, viihteenä, valistuksessa, kaupallisesti sekä tehdastuotannossa eläinkokeissa ja lemmikkinä. Villieläimet taas ovat sosiaalisen toiminnan ulkopuolella.

Matti Sarmela (2002, 187-188) on jakanut eläimet neljään luokkaan, talouseläimet, museoeläimet, villit eläimet ja lemmikkieläimet, sen mukaan mikä on niiden suhde ihmiseen. Talouseläimet ovat globaaleja ja *tavallisten ihmisten* kokemusten ulkopuolella. Museoeläimet ovat jäänteitä vaatimattomasta alikehittyneestä menneisyydestä ja todellisista elävistä persoonallisista eläimistä. Villieläimet, jotka ovat vanhempia kuin ihmislaji, ihminen on pelastanut suurelta luonnonvaltaukselta. Ihmisten sopeutuksen kohteena taas ovat lemmikkieläimet, jotka määrittävät käsitystämme fyysisistä ja psyykkisistä eläimistä.

2.5 Kasvattajien ideaalityypittely

Weberille sosiologia on tiede, joka keskittyy sosiaalisen toiminnan tulkitsevaan ymmärtämiseen ja sen kulun ja seurausten syyperäiseen selittämiseen. Monimuotoista sosiaalista toimintaa Weber pyrkii selittämään ideaalityyppien avulla. Ideaalityyppimenetelmän

avulla toiminta on mahdollista ymmärtää tyyppin mukaisena toimintana sekä toimintana, joka poikkeaa ristiriidattomasta tyyppistä.

Weber nimesi mielekkäimmän sosiaalisen toiminnan eli rationaalisuuden ideaalityypeiksi arvo- ja päämäärärationaalisuuden. Kummallakin tyyppin toiminnalla on aina sisältö tai merkitys ja päämäärä. Tapa motivoitua päämäärään saa vain alkunsa eri asioista. Arvorationaalisuudessa motivaatio saadaan jostakin yleemmästä periaatteesta, joka saattaa olla toiminnan kehysten ulkopuolella. Keinoja ja päämääriä ei voi erottaa toisistaan. Päämäärärationaalisuudessa motivaatio tulee toiminnan päämäärästä itsestään. Toimintaa luonnehtii keinojen ja päämäärän suhteen laskelmoiva arviointi. Rationaalisuustyyppien välillä on myös eroa siinä miten toimintaa selitetään päätöksenteon jälkeen ja mitä eroja toiminnan päämäärien valinnassa esiintyy. Päämäärärationaalisesti suuntautuneessa toiminnassa tavoitellaan rationaalista tulosta tai harkittua päämäärää, joka on rajattu kuten esimerkiksi oman edun tavoittelu. Keinona tuloksen tai päämäärän saavuttamiseen käytetään ulkoisen maailman esineitä tai muiden ihmisten käyttäytymistä koskevia odotuksia. Arvorationaalisesti suuntautuneessa toiminnassa toiminnalla on seurauksista riippumaton itseisarvo ja päämääränä ihanne: esteettinen, eettinen tai uskonnollinen vakaumus. (Lilja 2007c, 160-173, ks. myös Weber 1978, 24-26, Saaristo ym. 2004, 69-71, Heiskala 2000, 49-51).

Sosiaalisen ja ei-sosiaalisen rajamaastoon sijoittuvan toiminnan, joka on luonteeltaan ei-rationaalista Weberin nimesi joko affektiiviseksi ja traditionaaliseksi. Affektiivisesti määräytynyt sosiaalinen toiminta on toimimista tunteiden tai tunnetilojen määräämänä, se on vaistonvaraista ja emotionaalisten mielentilojen säätelyä. Toiminta ei ole väline päämäärän saavuttamiselle vaan itse toiminta on päämäärä. Weberin mukaan toimintaa voidaan ennen minkin luonnehtia käyttäytymiseksi kuin sosiaalisesti toiminnaksi. Käyttäytymisessä puuttuu käyttäytyjän kyky tiedostaa tekemisensä luonne. (Lilja 2007c, 160-173, ks. myös Weber 1978:24-26, Saaristo ym. 2004, 69-71, ks. myös Heiskala 2000, 49-51).

Traditionaalisesti määräytynyt sosiaalinen toiminta määräytyy sisäisen tottumuksen tai piintyneiden tapoja mukaan eli toimitaan perinteen mukaan, joka saattaa muistuttaa matkimista tai sokeaa toistoa eikä ole reflektoitua ja tietoista. Ihminen noudattaa perinnettä, tottumusta ja on aina tehnyt niin. Perusteina toiminnalleen hän ei osaa antaa erityisen mietittyä tai järkevää syytä. (Lilja 2007c, 160-173, ks. myös Weber 1978, 24-26, Saaristo ym. 2004, 69-71, ks. myös Heiskala 2000, 49-51).

Tältä pohjalta tekemäni tyypittelyn mukaan maataisrotujen kasvattaminen on päämäärätaloudellisesti suuntautunut kun eläimiä käytettiin tuotantoeläiminä ja niillä on merkitystä toimeentulon kannalta. Tyypillisesti päämäärätaloudellinen kasvattaja arvostaa tuotteissa laatua enemmän määrää. Arvotuksellisesti suuntautuneelle kasvattajalle eläimillä ei ole taloudellista merkitystä vaan niitä pidetään harrastuksena tai silmänilona. Traditionaalisesti suuntautunut kasvattaja pitää eläimiä, koska niitä aina on tilalla ollut. Tavallisesti kasvattajat ovat ikääntyneitä, mutta myös nuoremmissa jatkajissa on traditionaalisesti suuntautuneita. Aineistosta ei löydy affektiivisesti suuntautuneita kasvattajia. Puuttumista perustelen sillä, että kasvattajat ovat pääsääntöisesti EU-tukia saavia maanviljelijöitä joiden toimintaan eivät sovi affektiiviset piirteet kuten vaistonvaraisuus, lyhytnäköisyys ja tunteenomaisuus. (Lilja 2007c, 160-173).

2.6 Eläinten merkitys elämänlaadun kannalta

Vanhakantaisessa maataloudessa lehmät ja naiset olivat osa kodinpiiriä. Epämiehekkäänä pidetty karjahoitotyö kului lähes yksinomaan naisille. Lehmä oli arkinen ja tavanomainen ...*vielä 1950-luvun alussa lähes jokaisella maatilalla oli lehmä*⁴⁰, mutta sen suhde hoitajaan oli yksilöllinen ja intiimi. Läheisessä suhteessa naiset oppivat ymmärtämään niin lehmiä kuin niiden tarpeitakin. Naisille karja oli arvostuksen, onnistumisen, mielihyvän, mielenkiinnon ja ylpeyden lähde. Naisten kesken mittana oli lehmän menestyminen. Hyvin hoidettu karja oli merkki taitavasta perheen hyvinvoinnille omistautuneesta emännästä. (Lipsanen 1997, 11, ks. myös Suutala 2009, 95-99, Kaarlenkaski 2009, 128-133).

Naisilla uskottiin myös olevan yliluonnollisia voimia, joiden avulla he kykenivät esimerkiksi suojelemaan karjaa vaaratilanteessa niin petoeläimiltä kuin kadehtivan naapurin pahalta silmältä. Lehmät kuten muutkin eläimet, niin villit kuin kotieläimetkin, olivat myös oleellinen osa kansanparantajan keinovalikoimaa⁴¹. (Lipsanen 1997, 9, Kaarlenkaski 2009, 133-138, ks. myös Suutala 2009, 95-99, Ylinen 1996, 36-50).

Vaikka nimet usein kuvasivatkin lehmän ulkonäköä⁴², lämmin suhde lähes perheenjäseneksi luonnehdittuja lehmiä kohtaan näkyi myös nimenannossa. Ystävä⁴³ oli yleisin leh-

⁴⁰ Granberg 1992, 54

⁴¹ Kasvit ja eläimet olivat oleellinen osa kansanomaista lääkintää. Lehmän virtaa, lihaa ja lantaa käytettiin monipuolisesti tautien karkoitukseen. Lehmän häntä oli oiva apuväline näärännäpyyläistä silmää hoidettaessa. (Ylinen 1996, 47)

⁴² Väriin viittaavat nimet kuten Lumikki. Muuhun ulkonäköön viittaavat nimet kuten Kauno, Soma, Kaunikki (Lipsanen 1997, 27, ks. myös Vatanen 1997)

⁴³ Kertoo lehmän merkityksestä omistajalle (Lipsanen 1997, 27)

män nimi samoin kuin lehmät usein olivat talonväkensä kaimoja⁴⁴. (Korhonen, 1998, 24). Savon Sanomien kyyttömuistoja kartuttaneen Erkki Holapan⁴⁵ lapsuudenkodissa oli Ystävä-niminen lehmä: *Äiti ihmetteli, mikä nyt Ystävällä, kun se ammuu veräjällä*. (Ks. myös Lipsanen 1997, 18.-19, 27).

Eläinten terapeuttisten vaikutusten uskotaan juontavan juurensa ihmisten synnynnäisestä taipumuksesta tuntee vetovoimaa muita eläviä olentoja kohtaan⁴⁶. Eläinten, olivat ne siten seura-, lemmikki- tai perinteisiä kotieläimiä, myönteinen merkitys ihmisten elämässä näkyy monella tavalla. Niiden seurassa ihminen tuntee olonsa rauhalliseksi ja turvalliseksi. Voidaan jopa sanoa, että eläin antaa elämälle tarkoituksen. Työ elävien, tahtovien, vaisytoavien, tuntevien, hierarkisten ja autonomiseen toimintaan kykenevien eläinten kanssa poikkeaa työstä esimerkiksi koneiden parissa. Eläimen kiintymys tuottaa niin mielihyvää kuin onnistumisen iloakin. Esimerkiksi Ilomäen (2002) ym. mukaan ihminen voi eläinten avulla sekä suhteuttaa itsensä paremmin osaksi luontoa että laajentaa kokemusmaailmaansa eläinten aistien kautta. (Viinamäki 2005, 7, Lipsanen 1997, 13, ks. myös Laine 2008, 8, ks. myös Tuomivaara 2003, 97, 122).

Aikaisempien tutkimusten⁴⁷ mukaan maatiaislehmien kasvattamiseen liittyvä mielihyvän tunne kytkeytyy eläinten ominaisuuksiin. Kasvattajat kuvailevat lehmäänsä mukaviksi, hauskoiksi ja lapsiystävällisiksi. (Takamaa ym. 2007a, 136-160, Lilja ym. 2009b, 31-34) Lipsanen (1997) folkloristiikkaan⁴⁸ liittyvän tutkimuksen mukaan kasvattajat arvostavat lehmässä, rodusta riippumatta, kiltteyden ja älykkyyden lisäksi vuorovaikutustaitoja. Kasvattajille tuottaa tyydytystä lehmien autonomisuus, jonka ilmenee sekä oveluutena että omapäisyytenä. Vaikka Lipsanen ei tutkimuksessaan (1997) erottele lehmärotuja, hänen esille tuomansa ominaisuudet ovat pitkälti samoja joita yleensä pidetään maatiaislehmille kuuluvina. (ks. myös Soini 2007b, 22, Hassinen 2006, 50-51).

⁴⁴ Käytössä olevia naisten nimiä kuten Susanna, Marjatta, Karoliina (Lipsanen 1997, 27)

⁴⁵ Yksi suomenkarjaan liittyviä muistoja Savon Sanomien muistipankkiin lähettänyt.

<http://www.savonsanomat.fi/teemat/muistipankki/kertomukset/kyytt%C3%B6muistoja/542577>

⁴⁶ ns. Biofilia-teoria (Viinamäki 2005, 7)

⁴⁷ MTT / Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat/ 2007 /raportti saatavilla:

<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketti/Elaingeenivarat/944A907D2A42925BE040A8C0033C4F3A>

MTT/EURECA /Local cattle breeds in Europe/2010 / raportti saatavilla:

<http://www.regionalcattlebreeds.eu/publications/documents/9789086866977cattlebreeds.pdf>

⁴⁸ Folkloristiikka tutkii henkistä kansankulttuuria laaja-alaisesti monista teoreettisista näkökulmista.

Green care-toiminnassa⁴⁹ maatalouden resursseja kuten luontoa ja ympäristöä, kotieläimiä ja maataloustyötä pyritään tietoisesti ja tavoitteellisesti hyödyntämään ihmisten hyvinvoinnin lisäämiseksi ja elämänlaadun parantamiseksi. Niitä käytetään sekä sairauenhoidossa, terveyden edistämisessä, kuntoutuksessa että koulutuksessa. Tiedetään, että eläinten läheisyys vähentää stressiä. Eläimet ovat helppoja samaistumisen kohteita ja erityisesti lasten kohdalla on havaittu, että niiden avulla on mahdollista saada uusia ratkaisumahdollisuuksia ongelmatilanteisiin. Esimerkkejä on paljon Yhdysvalloista ja Euroopasta, jossa toimintaa on ollut jo kauan. Vuonna 2005 Suomessa oli noin 400 monialaista tilaa, jotka tarjosivat hoito- ja hoivapalveluja. Tiloilla oli muun muassa lasten lomatoimintaa, sijaiskoteja, perhekoteja, lastensuojelulaitoksia, päiväkoteja, leiri- ja luontokouluja ja vanhusten, kehitysvammaisten, mielenterveyskuntoutujien ja päihdeongelmaisten asumispalveluja. (Yli-Viikari ym. 2009).

Tutkimustietoa maatiaislehmien, samoin kuin muiden maatiaiseläinten⁵⁰, terapeuttisista ominaisuuksista on kuitenkin vähän. Poikkeuksen tekee ainoastaan suomenhevonen⁵¹, jota yleisesti käytetään ratsastusterapiassa ja jonka tiedetään ominaisuuksiensa⁵² puolesta soveltuvan hyvin tähän käyttöön. Suomenhevosta kasvattaneen Kirsti Hassisen (2006) mukaan suomenhevosen terapiakäytön kannalta oleellisia ominaisuuksia ovat rauhallisuus ja varmajalkaisuus. (Pesonen ym. 2007)

Lehmien ominaisuuksia, joiden ansiosta ne soveltuisivat terapiakäyttöön, on selvittänyt Kinnunen (2010) opinnäytetyössään *Suomenkarjan käyttö terapiaeläimenä*. Hänen mukaansa terapiakäytön kannalta oleellista on lehmien pienikokoisuus, uteliaisuus, avoimuus ja lähestyttävyyys. Keskeinen vaatimus terapian onnistumisen kannalta on, että eläimet ovat ihmisiin tottuneita ja ihminen tietää, miten niiden kanssa tulee toimia.

Esimerkkitapauksena Kinnusella (2010) on Orimattilassa sijaitseva Tapolan kyläyhteisö, joka biodynaamiseen viljelyyn ja kyyttöihin erikoistunut maatila tarjoaa kehitysvammaisille asumispalveluja. Toiminta tilalla perustuu *Rudolf Steinerin* antroposofisiin oppeihin. Tilanhoitajan⁵³ mukaan monelle talon asukkaalle maaseudulle ja lehmien pariin pääseminen on jo itsessään terapiaa. Monipuolinen ja pitkäkestoinen työskentely lehmien

⁴⁹ Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa on meneillään *Green care* -hanke, jonka puitteissa tutkitaan maatilan kuntouttavan käytön mahdollisuuksia. Lilja 2011, 51

⁵⁰ Maatiaisia on olemassa lehmien lisäksi lampaissa, vuohissa, hevosissa, kanoissa ja koirissa.

⁵¹ Suomenhevonen soveltuu nopeasta ravihevosesta rauhalliseksi terapiaratsuksi. (mm. Söderlund 2010,1)

⁵² Suomenhevoset ovat mm. sitkeitä, hyvä-luontoisia ja kärsivällisiä (mm. Söderlund 2010, 2, Hassinen 2006, 62)

⁵³ Jani Schulz

kanssa lisää vaikutusta. Erityisesti lehmien harjaaminen on tilanhoitajan mukaan kaikille sopivaa työtä. Eläimen kokema mielihyvä lisää luottamusta eläimen ja ihmisen välillä. Tilanhoitajan kokemuksen mukaan lehmien parissa monet hyvin hiljaiset kehitysvammaiset henkilöt muuttuvat vilkkaammiksi ja puheliaammiksi.

Kinnusen (2010) työssä on mukana myös *Miina Äkkijyrkän*⁵⁴ haastattelu itäsuomenkarjan terapiakäytöstä. Sen mukaan terapiassa on kysymys yhteyden luomisesta eläimeen ja ilosta, joka sen saavuttamisen myötä syntyy. Eläinten kautta ihminen oppii vastuuseen ja työhön. Äkkijyrkän kokemuksen mukaan maatiaislehmät sopivat terapiaeläimiksi, koska ne ovat helposti vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Terapiaan sopivien lehmien kouluttaminen pitäisi kuitenkin aloittaa jo vasikkana. Jo pelkkä lehmien katseleminen, lehmälauman sosiaalinen kanssakäyminen, on terapeuttista, joten lehmiä pitäisi Äkkijyrkän mukaan tuoda sinne, missä ihmisiäkin on. Itäsuomenkarjan lehmiä on hänen mukaan helppo lypsää, joten käsilypsy voisi olla esimerkiksi osa toimintaterapiaan.

Maatiaislampaiden terapeuttista merkitystä on selvittänyt Auli Laine⁵⁵ (2008). Hänen mukaan lammasta toisin kuin hevosta ei voida kouluttaa terapiatyöhön, joten lampaan luonnonmukaisen käyttäytymisen tunteminen on terapiakäytön edellytys.

Laineen (2008) mukaan eläin ei ole terapeutti vaan eläin on osa toiminta terapiaa, jota ohjaa koulutettu teraputti. Ensiarvoisen tärkeää hänen mukaansa on, että eläinten asemaa ”terapeutteina” pohditaan eettisestä näkökulmasta. Eläintä ei saa inhimillistää samoin kuin eläimen varaan ei saa jättää terapian onnistumista. Terapeutin on käytettävä eläintä terapiassa sen luontaisen käyttäytyminen huomioon ottaen. (ks. myös Alaviiri 2000, 14-16)

Riippuen ohjaajan koulutuksesta puhutaan joko eläinavusteisesta terapiasta tai – toiminnasta. Eläinavusteisessa terapiassa⁵⁶ eläinten elämänlaatuun vaikuttavia tekijöitä hyödynnetään järjestelmällisesti osana tavoitteellista fysio-, toiminta- tai psykoterapiaa. Eläinavusteisessa toiminnassa⁵⁷ taas on kyse spontaanista elämänlaatua yleisesti parantavasta toiminnasta. (Laine 2008, 8-10).

Tutkimustiedon vähäisyydestä huolimatta maatiaiseläinten terapeuttisista vahvuuksista on olemassa käytännönkokemusta. Monia eri maatiaislajeja ja –rotuja kasvattaneen Hassisen (2006) mukaan eläimet opettavat vastuuntuntoa ja toisista huolehtimista. Ne luovat myös lämmintä yhteishenkeä ja ovat ehtymätön keskustelunaihe. Juuri näistä ominaisuuksista

⁵⁴ Miina Äkkijyrkkä on suomalainen taiteilija, karjakko, alkuperäiskarjan puolustaja ja itäsuomenkarjan kasvattaja. ks. myös <http://www.akkijyrkka.com/miina/cvsuomi.pdf>

⁵⁵ Auli Laine on toimintaterapeutti, terapialampolayrittäjä ja suomenlampaita kasvattava pientilallinen.

⁵⁶ AAT esimerkiksi ratsastusterapia

⁵⁷ AAA esimerkiksi sosiaalipedagoginen hevostoiminta, kaverikoiratoiminta

sista johtuen hänen mukaansa maatiaiseläimiä on tarkoituksella hankittukin esimerkiksi hoiva- ja perhekoteihin. Eläinten hoito on sopivaa työtä myös mielenterveys- ja muille kuntoutujille. (Hassinen 2006, 12)

Vaikka tutkimustuloksia ei juurikaan ole niin käytännön kokemuksia maatiaiseläinten ja erityisesti maatiaislehmien terapeuttisista vaikutuksista on paljon. Maatiaislehmiin liittyvissä muistoissa⁵⁸ kasvattajat tuovat esille mielihyvää, joka liittyy eläinten luonteeseen, ulkonäköön ja työn tekemiseen niiden kanssa. Maatiaislehmät ovat uskottuja, luotettavia ja lauhkeita ystäviä. Niitä ei, kuten sarvipäitä, tarvitse pelätä ja harvoin ne potkivat. Myös työ on lehmien mukaista. Lehmät ovat perheenjäseniä ja niitä kasvattajien mukaan hoidetaan kuin lemmikkieläimiä⁵⁹. Työ ei tunnu raskaalta, sillä ihania lehmiä on mukava hoitaa. Lääkäimmät henkilöt muistavat, että paimenessakaan oleminen ei ollut ikävää, sillä lehmät ja luonto ympärillä tekivät päivistä mielenkiintoisia.

*Meillä ei olisi eläimiä, jos niillä ei olisi terapeuttista vaikutusta.*⁶⁰

Maataloustyön merkityksestä vangeille ei ole olemassa tutkimustietoa, vaikka vankilamaatilat viljely- ja karjanhoitotöineen ovat olleet keskeinen osa suomalaista vankeinhoitotyötä jo sadan vuoden ajan.⁶¹ Sen sijaan ulkomailla, jossa maatilaresurssien kuten eläinten merkitystä on tutkittu, on saatu kannustavia tuloksia. Vankiloissa tehtyjen tutkimuksen pohjalta tiedetäänkin muun muassa, että identiteetin kehittymisen kannalta eläinsuhteilla samoin kuin ihmisten välisillä suhteilla on keskeinen merkitys. (Haimola 2004, 13-14)

Vankilasiirtoloiden alkuperäisenä tavoitteena on ollut vankien sijoittaminen tuottavaan työtoimintaan⁶² teollisuuden ulkopuolelle.⁶³ Toisaalta tarkoituksena oli perehdyttää vangit, ammattitaidottomatkin, maataloustöihin ja näin edesauttaa heidän sijoittumistaan vapautumisen jälkeen maaseudulle töihin.⁶⁴ Vapaassa luonnossa olemisen ja maamiehentöiden uskottiin lisäävän henkistä tarmoa, vaikka vankityö pyrittiinkin pitämään mahdollisimman

⁵⁸ Perustuvat Savon Sanomien kyyttötietopankin aineistoon (ks. Raatikainen 2010, 22)

⁵⁹ Matti Sarmala (2002) on jakanut eläimet neljään luokkaa: talouseläimet, museoeläimet, villieläimet ja lemmikkieläimet. Lemmikkieläimiä pidetään käytännöllisten ja taloudellisten hyötyjen sijaa pidetään emotionaalisisista ja sosiaalisista syistä.

⁶⁰ Virkkunen, Reijo Pelson vankila, Eläingenivarat 1/2008

⁶¹ Kansainvälisiä esimerkkejä seuraten ensimmäiset maatalouteen erikoistuneet vankilasiirtolat perustettiin 1900-luvun alussa. (Haimola 2004, 13-14)

⁶² Työ oli kasvatuksellisista tekijöistä tärkein (Haimola 2004, 24)

⁶³ Teollisen vankilatyön pelättiin heikentävän yksityisen sektorin mahdollisuuksia, kilpailua oli erityisesti puusepänalalla (Haimola 2004, 22)

⁶⁴ Rikollisuuden kasvin syyksi nähtiin teollistuminen ja väestön muutto asutuskeskuksiin (Haimola 2004, 15)

rankaisevana ja vähän mielihyvää tuottavana.⁶⁵ (Haimola 2004, 16, 25, 27, ks. myös Yli-Viikari ym. 2009, 43).

Suomessa vankilamaatilat ovat toimineet alkuperäisrotujen geenipankkina 1980-luvun puolivälistä. Pelsolla⁶⁶ on kasvatettu pohjoissuomenkarjaa ja suomenlampaita, Sukevalla⁶⁷ itäsuomenkarjaa ja Konnunsuolla⁶⁸ länsisuomenkarjaa. Uhanalaisten geenivarojen säilyttämisen lisäksi karjatalous on tarjonnut sekä monipuolista työtä että tavan toteuttaa vankineidolle asetettuja tavoitteita. (Mehtälä 2007, 227-229, ks. myös Manninen 2008b, 21, Kantanen 2009a, 1, ks. myös Yli-Viikari ym. 2009, 43).

Tutkimustiedon puuttumisesta huolimatta navetassa työtä tehneille vangeille ja vankilahenkilökunnalle on vuosien saatossa kertynyt paljon kokemuksia. Työn myönteinen merkitys on näkynyt monella tavalla. Navettatöihin on riittänyt runsain joukoin halukkaita. Rutiinitöiden ohella eläinten silittely ja rapsuttelu on ollut mieluisaa. Joillakin vangeilla on ollut oma nimikkolehmäkin. Navettatyön positiivinen vaikutus on näkynyt muun muassa siinä, että eläinten avulla on saatu esille vankien pehmeimpiä puolia ja avattu tunnelukkoja. (Mehtälä 2007, 227-229, ks. myös Manninen 2008b, 21, Kantanen 2009a, 1, ks. myös Yli-Viikari ym. 2009, 43).

Navettaan töihin tulevilta vangeilta on edellytetty hyvää työkuntoa ja työhalukkuutta. Osalla vangista on ollut aikaisempaa kosketus maataloustöihin esimerkiksi kotoa tai mummolasta. Osa taas on saanut ensimmäiset kokemukset vankilan navetassa. Henkilökunnan mukaan oppiminen on yleensä nopeaa kun taustalla on omakohtainen kiinnostua työtä kohtaan. (Mehtälä 2007, 227-229, ks. myös Manninen 2008b, 21, Kantanen 2009a, 1, ks. myös Yli-Viikari ym. 2009, 43).

Viime aikoina vankilamaatiloja on kuitenkin alettu pitää taloudellisena rasitteena. Taustalla tässä on sekä valtion tuottavuusohjelma että maatilojen investointitarpeet. Toisaalta maa- ja karjataloustöitä ei arvosteta vankien työtoimintana samoin kuin ennen. Maatalouden ei enää uskota työllistävän vapautuvia vankeja. Ensimmäinen suurempi muutos tapahtui kun Sukevan Iskolan avovankila lopetettiin syksyllä 2008. Lopettaminen, erityisesti geenipankkikarjan kohtalo, sai ennennäkemätöntä julkisuutta. Karjanhoitotyön merkitys vankien elämässä sijaan jätettiin huomioimatta. (Manninen 2008a, 18-20, ks. myös Manninen 2008b, 21, Kantanen 2009a, 1).

⁶⁵ Vankityö oli kuritushuonerangaistuksen keskeinen tehtävä (Haimola 2004, 25)

⁶⁶ Rikosseuraamuslaitos 2007 <http://www.rikosseuraamus.fi/>

⁶⁷ Sonkajärvellä sijainnut Sukevan vankilan Iskolan maatilalla toiminut avovankila lakkautettiin vuonna 2008 (Rikosseuraamuslaitos 2007b, MMM 2007b)

⁶⁸ Konnunsuon vankila lopetti länsisuomenkarjan kasvatuksen 1996. (MMM 2007b, 8)

3 AIKAISEMPI TUTKIMUS

Yhteiskuntatieteiden keskittyessä ihmisiin luonnontieteet ovat olleet eläimiin liittyvän tutkimuksen keskiössä. Kotieläintutkimuksella luonteenomaista on ollut käytännönläheinen tehtävä. Kotieläintalouden kannalta kotieläinten geeniperimän, fysiologian ja tuotannollisten ominaisuuksien tunteminen on ollut tärkeää. Tutkimuksen piirissä ovat keskeisesti olleet esillä sekä eläinten ravitsemukseen että terveyteen liittyvät seikat.

Molekyyligenetiikkaan⁶⁹ perustuvalla kotieläinten geeniperimän, rotujen varhaisvaiheiden, sukulaisuuksien ja sisäisen vaihtelun tutkimuksella on ollut merkitystä, koska rotuja, jotka lajeista poiketen risteytyvät keskenään, ei useinkaan ole ollut mahdollista tunnistaa pelkän ulkonäön perustella. Geneettiseen monimuotoisuuteen ja rotujen menestystekijöihin liittyvät tutkimukset ovat olleet kiinteästi yhteydessä karjanjalostustyöhön. (Juga 2008).

Luonnontieteiden ohella kotieläinten kasvattamiseen liittyvää tieteellistä tietoa on tuotettu teknologian ja talouden aloilla. Kotieläinrakennusten toiminnallisuus ja sen parantaminen on ollut tutkimuksen kohteena. Toiminnan talouteen ja kilpailukykyyn vaikuttava tutkimus on ollut tärkeällä sijalla, koska kotieläintuotannolla ja sen liitännäisillä on ollut erittäin suuri merkitys maaseudun toimeentulon ja elinkelpoisuuden kannalta. Viime vuosina on tutkimusperinteessä tapahtunut laajenemista. Tutkimuksen piiriin ovat tulleet muun muassa eläinten käyttäytymiseen ja hyvinvointiin liittyvät asiat. (Juga 2008).

3.1 Maatiaiseläinten suojelusta yrittäjyyttä ja yhteiskunnallista hyvinvointia?

2000-luvulla Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT) oli mukana kahdessa uranuurtavassa tutkimuksessa, jossa eri tieteenalojen metodien ja teorioiden avulla selvitettiin maatiaisrotujen säilyttämisen tilannetta, mahdollisuuksia ja taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia reunaehdoja. Rotujen tuntemus perustui luonnontieteellisen tutkimuksen pohjalta, mutta laajempaa arvopohjaa säilytykselle haettiin muiden tieteenalojen kuten sosiologia, taloustieteen, historian yms. avulla.

Ensimmäistä vuonna 2004 alkanutta tutkimusta *Maatiaiseläinten suojelusta yrittäjyyttä ja yhteiskunnallista hyvinvointia? Maatiaiseläimiin perustuvan toiminnan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*⁷⁰ rahoitti MMM⁷¹ ja MTT⁷². Sen tavoitteen oli sel-

⁶⁹ Molekyyligenetiikka on biologian osa-alue, joka tutkii geenien rakennetta ja toimintaa molekyylitasolla sekä sitä, miten geenit siirtyvät sukupolvelta toiselle

⁷⁰ <http://www.mtt.fi/met/pdf/met106.pdf>

vittää maatiaisrotujen säilyttämiseen liittyviä reunaehtoja. Keskeistä tässä tutkimuksessa oli maatiaisrotujen säilyttämisen tarkastelu erilaisten toimintojen kuten kasvattamisen, kulluttamisen, median ja politiikan näkökulmasta. Tämä oli myös ensimmäinen yritys lähestyä maatiaisrotujen kasvattamista niin genetiikan, historian, median, kansalaisten, kasvattajien, käytännön työsuorituksen, talouden kuin yritystoiminnan ja ohjauskeinojenkin näkökulmasta.

Tutkimuksen lähtökohtana oli huoli maatiaisrotujen eläinmäärien supistumisesta. Maatiaisroduilla tiedettiin olevan erityisominaisuuksia joiden merkitys tulevaisuudessa tuotanto-olosuhteiden ja jalostustavoitteiden muuttuessa saattaa olla suurempi kuin nyt voidaan aavistaa. Rotuja pidettiin myös merkittävänä osana kansallista muistia ja maatalouden historiaa. Niiden katsottiin ansaitsevan säilymisen elävänä kulttuuriperintönä. Pakastetusta geenimateriaalista poiketen elävät eläimet uusiutuvat ja sopeutuvat olosuhteiden muuttuessa. Eläinten kasvattaminen ainoastaan suojelun vuoksi tiedettiin olevan kallista, joten toiminnalle piti löytää yhteiskunnallisia tai yritys- /tilakohtaisia tehtäviä taloudellisen kannattavuuden varmistamiseksi. Maatiaiskarjien kasvattaminen pelkästään tukien varassa on epävarmalla pohjalla. Tutkimuksen tavoitteena oli luoda taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista pohjaa ohjauskeinojen suunnittelulle ja toimintamallien kehittämiseksi.

Tutkimuksen kirjallisuusosissa käsiteltiin maatiaiseläimiin liitettäviä arvoja ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden kannalta. Samoin taustalukemistona olivat esillä maatiaiseläimet genetiikan ja historian näkökulmasta.

Tutkimus sisältää laajan kasvattajilta vuonna 2005 tehdyn kyselyn. Tutkimuksen kohteena olivat maatiaisrotuisten lehmien ja lampaiden kasvattajat. Pioneeritutkimukselle luonteenomaista oli, että aineistoa kerätessä pyrittiin otoksen mahdollisimman suureen kattavuuteen. (Takamaa ym. 2007a, 137-142).

Kysely (LIITE 1) lähetettiin kaikille MMM:n TIKE:n⁷³ rekisterissä olevalle maatalouden ympäristötukijärjestelmän kautta taloudellista tukea vuonna 2004 saavalle pohjois-suomenkarjan, itäsuomenkarjan, länsisuomenkarjan ja suomenlampaan kasvattajalle. Lisäksi kyselylomakkeen sai osa tukien piiriin kuulumattomista edellä mainittujen eläinten kasvattajista eli ns. harrastajakasvattajista. Harrastekasvattajille kyselyn postitettiin yhdis-

⁷¹ Maa- ja metsätalousministeriö

⁷² Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus

⁷³ Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus

tysten, Alkuperäiskarja ry:n⁷⁴ ja Maatiaislampaat ry:n⁷⁵, kautta. Kyselylomakkeen sai arviolta 570 kasvattajaa, mutta postitusten osittaisesta päällekkäisyydestä johtuen tarkka otoskoko jäi epäselväksi. (Takamaa ym. 2007, 137-142).

Puolistrukturoidussa kyselylomakkeessa oli viisi eri teemaa: eläintenhoito, taloudelliset realiteetit, maatiaisten merkitys tilantoiminnoissa, kasvattajien käsitykset maatiaiseläimistä ja kasvattajien käsitykset maatiaiseläinten tulevaisuudesta. Kysymykset koskivat maatilan, yrityksen ja kotitalouden taustoja ja tapaa hyödyntää eläimiä. Esillä olivat eläinten ominaisuudet, arjen käytännöt ja tukipolitiikka. Myös kasvattajien välistä yhteistoimintaa ja maatiaisten suojelua nykytilaa ja tulevaisuutta kysyttiin. (Takamaa ym. 2007a, 137-142)

Kysely sai erinomaisen hyvän vastaanoton. Vastauksia palautettiin kaiken kaikkiaan yli 300 ja vastaus- % oli noin 60. Vastaajista maatiaislehmiä kasvatti 61 %, lampaita 30 % ja molempia 9 %.(Takamaa ym. 2007a, 137-142).

Kyselyyn vastanneiden joukosta valittiin seitsemän esimerkkitalaa, joissa tehtiin teemahaastattelut (LIITE 3) vuoden 2005 loppupuolella. Tavoitteena oli löytää mahdollisimman erilaisia tiloja, joilla lähtökohdat ja motiivit maatiaisten kasvattamisessa vaihtelivat. Tilat edustivat maidon-, lihan- ja villantuotantoa, matkailua, hoivapalveluja, laidunnusta ja harrastekasvatusta. (Lilja ym. 2007, 174- 229).

Tiloilla tehdyissä teemahaastatteluissa eläinten käyttötavat, kasvattajan motiivit ja eläinten merkitykset samoin kuin arkiset työrutiinit olivat keskeisesti esillä. Vierailuilla tutustuttiin tilan ja kasvattajan elämän tilanteeseen ja taustaan. Tiloilta saatua aineistoa hyödynnetään erityisesti tutkimuksen yritys- ja ohjauskeinot osioissa (ks. myös Lilja ym. 2007).

Aineiston tilastollisessa analyysia varten kasvattajat oli jaettu kolmeen ryhmään, maatiaislehmien, maatiaislampaiden ja molempien sekä maatiaislehmien että –lampaiden kasvattajiin. Tuloksissa ryhmien välillä oli paljon yhtäläisyyttä. Eläiminä kasvatettiin elintarvikkeiden ja laidunnuksen takia. Keskeisiä toimintoja kaikilla tutkimuksessa mukana olleilla tiloilla olivat kotieläintuotanto, metsätalous ja kasvinviljely. Jonkin verran harjoitettiin suoramyyntiä, jatkojalostusta, ohjelma- ja elämyspalveluja, lomamökkien vuokrausta

⁷⁴ Yhdistys on perustettu v. 1990. Sen tavoitteena on edistää Suomen alkuperäisten nautarotujen säilymistä ja jalostusta syntymämaassaan.

⁷⁵ tutkimusajankohtana löytyi vain osoite

c/o Häggblom Maija Ängö-Bussovägen 288
22630 LUMPARLAND

ja ruoka- tai kahvilapalveluja. Luomu- ja lammastiloilla toiminta oli muita monialaisempaa. (Takamaa ym. 2007a, 137-142, myös Takamaa ym. 2007b, 22-23).

Kasvattajien kiinnostuksen maatiaiseläimiin oli herättänyt rodun ja geneettisen perimän suojelu, eläinten luonteenomaiset piirteet ja kulttuuriperinnön säilyttäminen. Selkeästi vähäisempi merkitys oli lapsuudenkodin maatiaiseläimillä, mahdollisuudella tukiin ja eläinten tuotanto-ominaisuuksilla. (Takamaa ym. 2007a, 137-142).

Eroja ryhmien välillä oli esimerkiksi siinä, kuinka tärkeiksi eri tiedonlähteet ja -kanavat koettiin. Lehmiiä kasvattavat kokivat toisten kasvattajien merkityksen tiedonhankinnassa lampaan kasvattajia ja yhdistelmäkasvattajia vähäisemmäksi. Yhdistystoiminta kiinnosti eniten lampaankasvattajia. Myös kasvattajien näkemykset maatiaisten luonteenpiirteistä, rohkeus, sisukas, lempeä, erosivat sen mukaan mihin ryhmään kasvattaja kuuli. (Takamaa ym. 2007a, 137-142).

Kasvattajista yli 90 % oli sitoutunut maatalouden ympäristötukijärjestelmään. Samaiset kasvattajat ilmoittivat tehneensä sopimuksen alkuperäisrotujen kasvattamisesta. Kasvattajille tukien merkitys toimeentulon lisänä on suuri. Tutkimuksen tulosten valossa tukipoliitikassa tapahtuvat vaihtelut vaikuttavat eläinten määrän kehitykseen tiloilla. Ainoastaan kolmannes vastaajista sanoi jatkavansa nykyisellä eläinmäärällä, tapahtui tuissa minkäläinen, loppuvat, vähenevät tai lisääntyvät, muutos tahansa. Toisaalta, vaikka tuet lakkaisivat, 60 % kasvattajista sanoivat jatkavansa joka tapauksessa jollakin määrällä eläimiä. Monet kasvattajista uskovat eläinten määrän lisääntyvän, jos tuet nousevat. (Takamaa ym. 2007a, 137-142).

Työteho-seuran osatutkimuksen mukaan maatiaislehmien kasvatuksessa käytettävät työmenetelmät olivat tyypillisiä myös valtarotuisten eläinten päivittäisissä hoitotoissa. (Maasola ym. 2007, 230-243).

Tutkimus sisälsi MTT:n taloustutkijan Harri Turusen(2007) tekemän ”*Maatiaisrotujen taloudellinen tarkastelu lypsykarjataloudessa*” selvityksen. Siinä käytettiin sekä kyselyä että erikseen valituilta tiloilta saatua aineistoa. Lisäksi vertailussa hyödynnettiin MTT:n Taloustutkimuksen kannattavuuskirjanpito-tila-aineistoa⁷⁶ ja ProAgrian⁷⁷ tuotostuloksia. Tutkimuksen tulosten mukaan maatiaisrotujen taloudellinen kannattavuus jäi valtarotuja heikommaksi ja alkuperäisroduille suunnatulla taloudellisella tuella oli suuri merkitys tilan

⁷⁶ FADN

⁷⁷ 16 alueellista keskusta ovat maan suurin laatu- ja ympäristökouluttaja ja maaseudun kehittäjäorganisaatio

taloudessa. Etenkin itäsuomenkarjojen tuotannon kannattavuus oli niin huono, että omalle pääomalle ja omalle työlle saatava korvaus oli olematon.

Tutkimus sisälsi myös kansalaisosion. Lounais-Hämeessä satunnaisesti valittujen kansalaisten teemahaastelujen aineistolähtöisen laadullisen analyysin tulosten mukaan maatiaisrodut nähtiin kansalaisten keskuudessa geneettisesti arvokkaiksi, taloudellisesti arvottomiksi ja sosio-kulttuurisesti museoinnin arvoisiksi. Tutkimuksen perusteella maatiaisrotutietämys oli vähäistä. Lapsuuden karjaa ei esimerkiksi osattu yhdistää tämän päivän geneettisesti arvokkaana pidettävään maatiaiskarjaan. Maatiaisrotujen ei myöskään katsottu olevan sellaisia ominaisuuksia, että niillä nykyään olisi tuotannollista ja taloudellista merkitystä. Ne eivät kansalaisten mielestä yksinkertaisesti sopineet nykyaikaiseen tehokkaiseen tuotantoon. Toisaalta kansalaisten keskuudessa pidettiin tärkeänä, että lapset näkevät kotieläimiä tulevaisuudessakin, mutta rodun merkitys nähtiin toisarvoiseksi. (Lilja 2007b, 105-117).

Mediaosan anti oli samansuuntainen. Maatiaiseläimistä ei kirjoitettu lehdistössä kovinkaan paljoa, minkä johdosta maatiaiseläindiskurssi ole ollut hallitsevassa asemassa Suomen maataloutta käsittelevien diskurssien kentässä. (Partanen 2007, 89-104)

Tutkimuksen valossa kasvattajien suhtautuminen maatiaiseläinyrittäjyyteen oli melko varovaista. Toisaalta tulevaisuudessa maatiaisten säilyttämisen ja siihen liittyvän yrittäjyyden ei uskottu koskettavan vain perinteistä maataloustuotantoa vaan hyvin monia yhteiskunnan eri sektoreita. Tuotanto- ja toimintaympäristön muuttuessa maatiaiseläimille uskottiin tarvittavan aivan uusia käyttötapoja tuotantoeläin-roolin rinnalle. (Karja 2007b, 257-264, Takamaa ym. 2007a, 149-151).

Maatiaisrotuihin liittyvää yrittäjyyttä ja tuotteistamista käsiteltiin muun muassa tutkimusosiossa *Maatiaisten arvo markkinoitavissa tuotteissa*. Tähän osatutkimukseen kerättiin aineistoa kuluttajista kootun ryhmän avulla ryhmäkeskustelumenetelmällä. Ryhmälle arvioitavaksi valittiin kaksi tuotetta. Ensimmäinen tuote oli ahvenenmaanlampaan villasta kudottu ja indigolla värjätty *Merenneidon aaltovaippa*. Ryhmäkeskustelun tuloksista voitiin päätellä, että arvioitavana ollut tuotekokonaisuus ei vakuuttanut osallistujia. Molemmat tuotekomponentit, villa ja indigo, herättivät sekä tuotteen että ympäristön laatuun liittyviä kysymyksiä. Kuluttajien mukaan tuotteen taustatarina linkitys tuotteen alkuperään ei ollut riittävän vahva. Sen sijaan tuotannon kannattavuus ja potentiaaliset markkinamahdollisuudet herättivät kiinnostusta. Kuluttajat edellyttivät tuotannolta taloudellista kestävyyttä ja tuotteilta yksilöllisyyttä. (Karja ym. 2007, 118- 136).

Toisena maatiaistuotteena kuluttajien ryhmäkeskustelussa villahuivin lisäksi oli maatilamatkailuyrittäjäyys, missä hyödynnetään maataisrotuja. Tutkimuksen perusteella tiedetään, että kuluttajat uskovat positiivisen julkisuuden parantavan maatiaisten mahdollisuuksia osana matkailuyrittäjäyttä. Kuluttajat pitävät kuitenkin yksittäisen eläimen sijaan kulttuurihistoriallisesti *aitoa* ympäristöä tärkeänä. Maataiseläimet eivät ole tuotteita vaan elämyksellisiä ja terapeuttisia eläimiä ja oleellinen osa kasvattajiensa elämäntapaa ja ympäristöä. (Lilja 2009, 88-102).

Määrällisen analyysin, ristiintaulukointeja ja mediaanitestejä, lisäksi kyselyaineistoa analysoitiin laadullisesti. Laadullista menetelmää käytettiin muun muassa luokiteltaessa kasvattajia teorialähtöisesti Max Weberin sosiaalisen toiminnan typologian mukaisesti neljään ideaalityyppiin. (Lilja 2007c, 160-173).

3.2 Euroopan paikallisten nautarotujen kriittiset menestystekijät

Toinen tutkimus, joka liittyi eurooppalaisten kotieläinten geenivarojen säilyttämiseen (EURECA = *Towards self-sustainability of EUropean REgional Cattle breeds* – Euroopan paikallisten nautarotujen kriittiset menestystekijät)⁷⁸ alkoi keväällä 2007. Hanke oli EU AGRI GEN RES –ohjelman rahoittama ja sitä koordinoitiin Alankomaista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miksi jotkut paikallisista roduista pärjäävät ja toisten määrä romahtaa nopeasti. Tarkoituksena oli rotuihin liittyvien kokemusten, tietojen ja ratkaisujen yhteisellä käsittelyllä luoda toimintamalleja paikallisten nautarotujen kehityshankkeisiin. Tutkimuskysymykseen, millaiset viljelijät pitävät paikallisia rotuja, lähdettiin hakemaan vastauksia laajan kasvattajille suunnatun kyselyn avulla. Myös yhtäläisyydet ja erot eri maiden kasvattajien ja toimintatapojen välillä kiinnostivat. (ks. myös Gandini ym. 2010).

Tutkimuksen perusoletuksen mukaan viljelijät olivat avaintoimijoita eläingenivarojen säilyttäjinä. Kasvattamista säätelivät kuitenkin monenlaiset ulkoiset ja sisäiset tekijät. Ulkoisista tekijöistä keskeisimpiä olivat muun muassa maatalous-, maaseutu-, ruoka- ja ympäristöpolitiikkaan liittyvät tekijät. Merkitystä oli myös ruokamarkkinoilla, sidosryhmien asenteilla ja medialla. Tärkeimpinä sidosryhminä pidettiin maatalousviranomaisia, eläinlääkäreitä, neuvoja- ja kasvattajaorganisaatioiden edustajia ja kuluttajia. Sisäisiä tekijöitä olivat maatilalla ja viljelijän ominaisuudet. Tilatekijöistä esillä olivat tilan historia, koko, sijainti ja infrastruktuuri. Viljelijän ominaisuuksista taas iällä, koulutuksella, persoonallisuudella ja perhesuhteilla katsottiin olevan merkitystä. (ks. myös Gandini ym. 2010).

⁷⁸ <http://www.regionalcattlebreeds.eu/index.html>

Hankkeeseen osallistui tutkimusryhmiä kaiken kaikkiaan yhdeksästä Euroopan maasta. Viidestä maasta (Alankomaat, Italia, Belgia, Espanja ja Suomi) otettiin yhteensä yksitoista paikallista lehmärotua tarkempaan arviointiin. Suomesta valittiin roduiksi sekä länsisuomenkarja että itäsuomenkarja. (ks. myös Gandini ym. 2010).

Hankkeen tiimoilta alkuvuonna 2008 haastateltiin puhelimitse puolistrukturoitua kyselykaavaketta (LIITE 2) käyttäen 31 länsisuomenkarjan ja 30 itäsuomenkarjan kasvattajaa. Samaa kaavaketta käytettiin myös muissa EURECA-tutkimushankkeen kohde maissa. Kasvattajat Suomessa valittiin vuoden 2007 MMM:n TIKE:n⁷⁹ alkuperäisrotututkimustilastosta. Haastateltavia valittaessa oli tavoitteena saada erityyppisten kasvattajien mielipiteet esille. Tämän takia haastateltavat valikoitiin haastatteluista toivottavan mahdollisimman suuren informaatioarvon perusteella, eikä otos ollut satunnainen. Mukaan ei myöskään pyydetty edellisen vuoden 2005 kyselyyn valittuja esimerkkituloja, jotka muuten olisivat täyttäneet tämän tutkimuksen tavoitteet. (Lilja ym. 2009a, 32, Lilja ym. 2009b, 29).

Merkille pantavaa oli, että aikaisemmasta poiketen osa kasvattajista tuntui saaneen tarpeekseen kyselyistä ja kieltäytyi vastaamasta. Yhteydenotot olivat muutaman vuoden aikana räjähdysmäisesti lisääntyneet. Erityisesti opiskelijat tekivät aiheesta harjoitustöitä.

Kysymykset lomakkeella oli jaettu neljään osaan: taustatietoihin, kasvattajan näkemykseen maatiaisrodusta, rodun merkityksestä ja arvosta tilalla nyt ja tulevaisuudessa, maatiaisrotujen säilyttämisen mahdollisuuksista, maatiaisrotuihin liittyvästä yhteistyöstä toisten kasvattajien kanssa ja maatiaisrotujen säilyttämisen mahdollisuuksista ja keinoista.

Kasvattajien lisäksi muita EURECA-hankkeen tutkimusaiheita olivat rotujen historia, tämän hetkinen tilanne, sukusolujen säilyttämiseen liittyvä kryptotekniikka⁸⁰, rotujen geneettinen muuntelu ja ohjauskeinot. (ks. myös Gandini ym. 2010).

Hankkeeseen osallistuvien maiden välillä tehtiin työnjakoa. Kasvattajatyypittely, joka sisälsi viiden maan empiirisen aineiston pohjalta tehdyn laadullisen analyysin, laadittiin Suomessa. Yhdistäviä ja erottavia tekijöitä perusteella kasvattajat jaettiin kolmeen tyyppiin eli tuotanto-orientoituneet, tuote- ja palveluorientoituneet ja harrastusorientoituneet. Tyypeille muodostettiin myös ns. alatyypit. (ks. myös Gandini ym. 2010, 58- 77).

Kansainvälisten tulosten lisäksi kussakin maassa julkaistiin omia tutkimuksen tuloksia ja painettiin esitteitä omista roduista. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi itäsuomenkarjan ja länsisuomenkarjan nykytilanteet erosivat toisistaan.

⁷⁹ Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus

⁸⁰ Pakastettu sperma säilytetään varastosäiliössä nestemäisessä työssä (-196°C).

Itäsuomenkarjan kasvattaminen lähti liikkeelle ennen kaikkea halusta suojella ja säilyttää rotua. Tästä johtuen itäsuomenkarjalla olikin ainutlaatuinen asema suomalaisen geeniperimän symbolina. Kyyttötuotteet olivat hetkessä saaneet gourmet-statusen, mutta persoonalliset lehmät sopivat hyvin uudenlaiseen käyttöön maisemalaidunnuksessa ja hoivamaatiloilla. Toisaalta itäsuomenkarjan kasvattajat tarvitsivat neuvontaa kehittääkseen maidontuotantoa. Kasvattajat uskoivat geneettisen vaihtelun määrän olevan tällä hetkellä terveellä pohjalla. (Lilja ym. 2009b).

Länsisuomenkarjan kasvattaminen oli edelleen osa perinteistä karjataloutta. Rotu oli riittävän hyvätuottoinen, joten sillä oli paikka nykyaikaisessakin kotieläintuotannossa. Länsisuomenkarjan lehmät sopivat hyvin esimerkiksi vanhoihin tuotantotiloihin. Tuotannon kannattavuuden parantaminen ja länsisuomenkarjalle ominaisten piirteiden kehittäminen tarvitsivat kuitenkin tuekseen ajantasaisen jalostusohjelman ja uusia hyviä sonneja. Toisaalta rodun geneettisen vaihtelun määrä oli terveellä pohjalla eikä sukusiitoksesta ollut vaaraa. (Lilja ym. 2009a).

Suomalaisten rotujen vertaaminen muiden maiden paikallisiin rotuihin oli mielenkiintoista. Itäsuomenkarjan ja länsisuomenkarjan ja Euroopan muiden rotujen välillä oli sekä yhtymäkohtia että eroavaisuutta. Osa roduista kuten Italian Modenessa ja Reggiana olivat pitkälle spesifisti tuotteistettuja (juusto). Niiden kohdalla pelättiin jo ylituotantoa ja tuotevääreännöksiä. Hollannissa rotuja⁸¹ kuten itäsuomenkarjaa Suomessa käytettiin monissa eri käyttötarkoituksissa. Belgian⁸² ja Espanjan⁸³ rodot taas olivat yksipuolisesti maidontai lihan tuotantoon erikostuneita ja kilpailivat ulkoa tuotujen valtarotujen kanssa.

Ennen kaikkea kansainvälisessä kontekstissa omat rodot ymmärsi osaksi laajempaa kokonaisuutta. Erityisen mielenkiintoista oli huomata eri maiden, rotujen ja kasvattamisen väliset erot ja yhtäläisyydet sekä kontekstit, mihin ne liittyivät ja se miten maatalouden ja tukipolitiikan tulevaisuus askarrutti lähes jokaista kasvattajaa, kansallisuudesta riippumatta.

3.3 Kyytön maidontuotannon kannattavuus⁸⁴

Viime vuosina maataisrotujen kasvattamisesta on tehty eri opinahjoissa lähtökohdiltaan hyvin erilaisia opinnäytetöitä. Esimerkiksi Raija Heikola on tehnyt suomenhistorian pro gradututkielman aiheesta *Suomenkarja uhattuna. Karjajalostuksen alkuvaiheet ja maa-*

⁸¹ Deep Red Cattle, Groningen White Headed, Meuse Rhine Yssel (MRY)

⁸² Dual-Purpose Red and White, Dual Purpose Belgian Blue

⁸³ Avilena-Negra Iberica, Alistana Sanabresa

⁸⁴ Heikkinen, Kirsi. Savonia-Ammattikorkeakoulu, Amk-opinnäytetyö, 2005

tiaiskarja vähenemisen uhka Satakunnassa 1840-1910. Anu Kinnunen taas on selvittänyt *Suomenkarjan käyttöä terapiaeläimenä* Jyväskylän ammattikorkeakoulussa luonnonvarapinnoissaan.

Erityisen mielenkiintoinen on itsekkin itäsuomenkarjaa kasvattavan Kirsi Heikkisen työ, joka perustuu vuonna 2004 kasvattajille tehtyyn kyselyyn. Heikkinen (2005) kysyy työsään, miksi maidontuottajat pitävät karjassaan kyyttöjä? Onko kyyttöillä sellaisia rodullisia ominaisuuksia, jotka vaikuttavat maidontuotannon kannattavuuteen? Rehuntarvelaskelman ja kyselystä saatujen tietojen avulla Heikkinen laski kyytön maidontuotannon katteen, hiehon kasvatuksen vuosikatteen ja lehmän elinikäisen katteen.

Heikkisen tutkimuksen mukaan maidon korkeat rasva- ja valkuaispitoisuudet vaikuttivat tuottajan saamaan hintaan. Kyytön maidon keskihinta oli vuonna 2003 32,16 ja ayrshiren 31,94 ja holstein-friisiläisen 30,61senttiä per maitokilo. Kyytön maidontuotannon vuosikate jäi kuitenkin selkeästi alle valtarotuisten lehmien. Harri Turusen (2007) selvityksestä poiketen Heikkisen tutkimuksen päätäntöosassa kiinnitettiin huomioita myös eläinten muihin hyviin ominaisuuksiin kuten terveyteen ja pitkäikäisyyteen samoin kuin eläimistä saatavaan mielihyvään, joka ei Heikkisen mukaan ollut rahassa mitattavissa. (ks. Heikkinen, 2005).

4 AINEISTO JA ANALYYSI

Uuden aineiston keräämisen sijaan tyydyin tässä tutkimuksessa käyttämään vanhoja kahdessa edellä esittelemässäni tutkimuksessa (ks. luku 3.1 ja luku 3.2) ja kolmelle eri menetelmällä (*lomakekysely postin välityksellä vuonna 2005 LIITE 1, lomakekysely puhelimitse vuonna 2008 LIITE 2 ja teemahaastattelu vuonna 2005 LIITE 3*) kerättyjä aineistoja. Aineistojen keräämistavoissa oli ollut sekä eroa että yhtäläisyyttä. Oleellista tässä tutkimuksessa on ollut sekä aineistojen yhdistäminen että rajaaminen. Rajaamisen tavoitteena on ollut aikaan saada tutkimusongelman kannalta mahdollisimman kiinnostava ja idearikaskokonaisuus.

Rajaamista tein kahdella tapaa. Ensinnäkin mukaan tähän tutkimukseen rajasin kasvat-
tajista vain länsi – ja itäsuomenkarjankasvattajat. Kyselylomakkeiden kysymyksistä rajasin
mukaan taas ne, joiden parhaiten uskoin vastaavan tutkimuskysymyksiini. Tutkimuksessa
muuten hyödynsin aikaisempien tutkimusten tuloksia esimerkiksi kasvattajien tausta yms. tieto-
jen osalta

Karjarotujen ja -lajien rajaamista puolsi muun muassa se, että aikaisemman⁸⁵ tutkimuksen tulosten mukaan lehmien ja lampaiden kasvattaminen poikkesi toisistaan. Lammastilat olivat erilaisia kuin karjatilat. Kasvattajien näkemykset poikkesivat erityisesti kasvattamisen nykytilasta ja tulevaisuudesta. Eroa oli myös siinä minkäläisten toimenpiteiden kasvattajat uskovat edistävänsä rotujen säilymistä. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että lampaiden kasvattajat uskoivat tuotteiden jatkojalostukseen ja lehmän kasvattajat eläinten jalostamiseen tuottoisimmiksi. Rajaamalla lampaan kasvattajat pois halusin tuottaa mahdollisimman yksiselitteisiä ja selkeitä tuloksia maatiaislehmien kasvattamisen merkityksistä. Rajaamistani tuki myös se, että lehmien merkitys kautta aikain toimeentulon kannalta on Suomessa ollut lampaita suurempi. Pohjoissuomenkarjan jätin aineiston ulkopuolelle ainoastaan sen takia, että se ei ollut mukana EURECA-hankkeessa. (ks. myös Eskola 2008, 64-65).

Tutkimuksen aineisto		
Vuoden 2005 kasvattajakysely	Vuoden 2005 teemahaastattelut	Vuoden 2008 kasvattajakyselyt
100 LSK:n kasvattajaa, joista 16:sta vain LSK-karjaa	Matin tila, jossa LSK-lypsykarjaa	31 LSK:n kasvattajaa
34 ISK:n kasvattajaa, joista 11:sta vain ISK-karjaa	Elinan tila, jossa ay- ja maatiaislypsykarjaa, suoramyyntiä ja matkailua	30 ISK:n kasvattajaa
42 LSK:n ja ISK:n kasvattajaa, joista 5:llä vain ISK- ja LSK-karjaa	Joukon tila, jossa ISK-laidunkarjaa ja tilan ulkopuolista yritystoimintaa	
	Terhin tila, jossa suuri HF-lypsykarjaa ja maatiaislypsylehmiä	

Taulukko 1. Tutkimuksen aineisto

Rajaamani aineistoni (taulukko1) sisälsi 176 länsi- ja itäsuomenkarjan kasvattajan vastaukset vuonna 2005 tehtyyn kyselyyn, 61 länsi- ja itäsuomenkarjan kasvattajan vastaukset vuonna 2008 tehtyyn kyselyyn ja neljä vuonna 2005 esimerkkituloilla tehtyä teemahaastattelua. Esimerkkituloita, Matin, Joukon, Elinan ja Terhin tila, joilla teemahaastattelut tehtiin,

⁸⁵ ks. luku aikaisempi tutkimus

oli valittu vuonna 2005 kyselyyn vastanneiden joukosta. Teemahaastattelut tiloilla äänitettiin ja litteroitiin. Tilojen tarkempi kuvailu luvussa 5.

Tätä tutkimusta varten en numeroinut vastauslomakkeita uudelleen vaan käytin samoja numeroita⁸⁶ kun mitä aikaisimmissa tutkimuksissa on käytetty. Esimerkkilotat olen nimennyt joko isännän tai emännän, jolle haastattelu tehtiin, mukaan.

Toinen rajaaminen koski kyselylomakkeiden kysymyksiä. Analyysiin mukaan rajasin vuoden 2005 lomakkeesta⁸⁷ kysymykset, jotka koskivat eläinten käyttötapoja, merkityksiä ja hyötyjä kasvattajan ja tilan näkökulmasta.

Kysymys 7 Maatiaiseläimet tilan/yrityksen toiminnassa

Kysymys 8 Mikä on eläinten merkitys tilan/yrityksen toiminnalle. Mitä erityistä maatiaiseläimet tuovat toimintaa?

Kysymys 9 Jos teillä on asiakkaita, niin erottavatko he maatiaiseläintuotteet muista vastaavista tuotteista?

Kysymys 11 Millaisia mahdollisuuksia uskotte maatiaiseläinten tuovan tulevaisuudessa yritystoimintaan?

Kysymys 17 Mitä hyötyä koette maatiaiseläinten kasvattamisesta olevan (itsellenne, yrityksellenne, maatalouselinkeinollenne)

Vuoden 2008 lomakkeen⁸⁸ kysymyksistä rajasin mukaan

Kysymyksen 19 Mikä tai mitkä ovat maatiaiskarjan tärkeimmät tehtävät tilallanne?

Kysymyksen 20 Mitkä ovat tärkeimmät syyt maatiaiskarjan kasvatuksen aloittamiseen ja jatkamiseen tilallanne?

Kysymykset 25 ja 26 mahdollisuuksista ja uhista oman maatilän näkökulmasta

Sekä *numeroimattomia kysymyksiä* maatiaisten vähenemisen tai suosittumaksi tulemisen syistä.

Litteroituja vuoden 2005 teemahaastatteluja käytin kokonaisuudessaan.

Tekstissä käytin pääsääntöisesti vuoden 2005 kyselystä ja vuoden 2005 teemahaastattelusta ottamiani sitaatteja. Ne olivat vastaajien itse kirjoittamia tai sanomia toisin kuin vuoden 2008 vastaukset, jotka olivat minun kasvattajan sanoman mukaan kirjoittamiani.

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineistoa pidetään riittävän suurena kun uudet tapaukset eivät tuota tutkimuksen kannalta uutta (Eskola ym. 2008, 60-64, ks. myös Tuomi ym. 2006, 87-92). Mielestäni rajaamani aineisto täytti tämän kriteerin jo sillä perusteella, että

⁸⁶ Suorien sitaattien yhteydessä olevat numerot ennen vuosilukua

⁸⁷ Liite 1

⁸⁸ Liite 2

se kattaa merkittävän osan kaikista kasvattajista. Vuoden 2005 kyselyyn vastanneet 176 kasvattajat kattoivat yli puolet kaikista kasvattajista, joita oli TIKE:n tukirekisterin mukaan 318. Vuonna 2008, kun puhelimitse haastateltiin 61 kasvattajaa, tukitilastossa oli 251 länsisuomenkarjan kasvattajaa ja 127 itäsuomenkarjan kasvattajaa.

Toisaalta aineistoon sisältyi kahden eri aikana kerätyn poikkitieteisen pioneiritutkimuksen laajat tiedon tarpeet. Kuten siinä mukana oli lukuisten uhanalaistuneiden paikallisten eurooppalaisten nautarotujen säilymisen kannalta tärkeää tietoa.

Tässä tutkimuksessa käytin aineistoa kahdella tavalla. Ensinnäkin aineiston avulla luonnehdin piirteitä, jotka ovat luonteenomaisia maataislehmien kasvattamiselle 2000-luvulla. Esittelen neljä tutkimuksessa ollutta esimerkkituloa yksityiskohtaisesti. Toiseksi aineisto oli oleellinen osa varsinaisesta analyysia etsiessäni maataislehmien kasvattamiseen liittyviä merkityksiä kasvattajanäkökulmasta.

Aineiston luonteen puolesta työhöni soveltui parhaiten laadullinen aineistolähtöinen tutkimusote, jolle luonteenomaista on tutkittavan ilmiön ymmärrettäväksi tekeminen aineistoja yhdistämällä ja tiivistämällä. Laadullisen tutkimuksen valintaa puolsi myös aikaisemman kokemuksen, omalla kohdallani tärkeässä asemassa, käyttömahdollisuus samoin kuin työn tekemisen kautta tapahtuvat oppiminen. Tavoitteenani ei ollut todistaa valmista hypoteesia tutkimuskohteesta vaan muodostaa tulkinnat aineistosta lähtöisin joustavassa prosessissa. (Eskola ym. 2008, 19-20).

Kvalitatiiviselle tutkimukselle oleellista on, että tilastollisten yleistysten sijaan pyritään kuvaamaan, ymmärtämään ja antamaan teoreettisestikin mielekäs tulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Tutkittava tapaus on esimerkki yleisestä. Aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei ole määrä vaan laatu. Aineiston rajaamisen tavoitteena on saada aikaan tutkimusongelman kannalta mahdollisimman kiinnostava kokonaisuus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tekijällä ei ole ennakkokäsitystä, hypoteesia, tutkittavasta ilmiöstä. Aineistolähtöisessä analyysissä teoriaa sen sijaan rakennetaan empiirisestä aineistosta lähtöisin. Aineisto on apuväline rakennettaessa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston kokoaminen ja käsittely muodostavat tiiviin kokonaisuuden. Aineisto kannalta keskeisiä työvaiheita ovat luokittelu, analysointi ja tulkinta. (Eskola ym. 2008, 19-22, 86).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettäville analyysitavoille tyypillistä on pyrkiä tiivistämään aineistoa kadottamatta aineistoon sisältyvää tietoa. Aineiston tiivistäminen luokittelemalla osiin tekee mahdolliseksi toiminnan tarkemman tulkinnan. (Hirsjärvi ym. 2000, 144). Luokat saattavat olla abstrakteja kokonaisuuksia, mutta luokittelussa on mah-

dollista jäsentää tutkittavaa asiaa vertailemalla aineiston eri osia toisiinsa. Luokittelulla ei suljeta aineiston eriosia toisensa poissulkeviin kokonaisuuksiin, vaan luokkiin sisältyvät teemat ovat toisiinsa nähden yhteneviä (Hirsjärvi ym. 2000, 147).

Tässä tutkimuksessa käytin laadullisista analyysin luokittelutavoista tavanomaisinta eli teemoittelua. Teemoittelussa kvalitatiivisin menetelmin kerätty aineisto pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan. Aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa ja kysymyksiä valaisevia teemoja. Mitä niistä on sanottu tai mitä asioita niihin katsotaan sisältyvän? Teemoitteluvaiheessa tarkastellaan piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle toimijalle tai toimijaryhmälle. (ks. myös Eskola ym. 2008, 174-180, Hirsjärvi ym. 2000, 173).

Laadulliselle analyysille luonteenomaista on, että tulkintoja tehdessä aineisto ja tutkimusongelma ovat tiiviissä vuoropuhelussa keskenään. Analyysissäni pyrinkin noudattamaan laadulliseen analyysiin luonteenomaisesti kuuluvaa kaksi vaiheisuutta eli ensin keskityin havaintojen pelkistämiseen ja sitten arvoituksen ratkaisemiseen (Alasuutari 1994, 28-39). Tässä tapauksessa pelkistäminen tarkoitti keskeisten kasvattamiseen liittyvien teemojen, tässä tapauksessa merkitysten, etsimistä ja esille nostamista aineistosta.

Aikaisempien tutkimusten jäljiltä aineisto oli minulle tuttu. Analyysiä aloittaessani jaoin aineiston neljään osaan sen mukaan, missä tarkoituksessa lehmiä tiloilla kasvatettiin käyttäen osviittana luvussa 5 esittelemiäni esimerkkituloja⁸⁹ (*lypsykarjan kasvattajat, laidunkarjan kasvattajat, lehmiä tuotteiden tai palvelujen tuottamisen yhteydessä kasvattavat sekä lemmikki- ja harrastelehmien kasvattajat*). Suuri enemmistö tiloista oli lypsykarjatiloja, pieni vähemmistö laidunkasvatusta harjoittavia tiloja. Muita oli vain muutamia. Jaossa huomioin myös sen, oliko kysymyksessä *itäsuomen- vai länsisuomenkarja*. Jako ei kaikin osin ollut yksiselitteinen, sillä aineistossa oli monilla tavoilla päällekkäisyyttä. Samalla tilalla karjaa saatettiin pitää kahdessa tai useammassa käyttötarkoituksessa tai samalla tilalla oli sekä itä- että länsisuomenkarjaa. En pitänyt ongelmaa tutkimuksen kannalta merkittävänä ja pyrin suhtautumaan siihen tilanteen mukaan mahdollisimman joustavasti.

Maatiaislehmien kasvattamiseen liittyviä keskeisiä merkityksiä etsin lukemalla niin literoituja haastattelutekstejä kuin kasvattajien vastauksia tutkimusongelman kannalta keskeisiin kysymyksiin. Tekstejä läpi käydessäni etsin vastausta kysymykseen, miksi tilalla kasvatetaan maatiaislehmii? Tässä tarkastelussa esille nousi neljä maatiaislehmien kasvattamiseen liittyvää kasvattajan kannalta keskeistä asiaa. Ne olivat *toimeentulo, perinteet ja säilyttäminen, mielenkiintoinen työ, ja mielihyvä*. Aineiston analyysissä tarkastelin merki-

⁸⁹ Matin, Elinan, Joukon ja Terhin tilat

tysten sisältöä. Esimerkiksi sitä, miten taloudellinen merkitys muodostui tutkimusajankohdasta ja minkälaisia odotuksia kasvattajalla oli se suhteen tulevaisuudessa. Miten kasvattamiseen liittyvä perinne näkyi 2000-luvulla? Miten kasvattajat kokevat työnsä rotujen säilyttäjinä? Mikä on tärkeää rotujen säilymisen kannalta? Mikä tekee jokapäiväisestä työstä maatiaislehmien kanssa mielenkiintoista? Miten emotionaaliset ja esteettiset elämykset, mielihyvän tunteet liittyvät maatiaisten kasvattamiseen?

Luonteenomaista merkityksille oli, että niiden sisältö vaihteli niin kasvattajan, lehmien käyttötavan kuin rodunkin mukaan. Pyrin vertailemaan merkityksiä ja niiden sisältöä sekä rotujen että käyttötapojen suhteen. Miten itäsuomen- ja länsisuomenkarjaan liittyvät merkitykset poikkeavat toisistaan? Onko lypsykarjan, laidunkarjan tai muussa tarkoituksessa kasvatettavan karjan välillä merkityksissä eroja?

Seuraavissa luvuissa tuon esille merkitysten sisältöä. Luvussa 6 sitä, mistä maatiaislehmistä saatava toimeentulo muodostui 2000-luvulla ja mitä odotuksia ja suunnitelmia kasvattajilla oli tulevaisuuden suhteen. Luvussa 7 maatiaislehmiin liittyvän perinteen ilmenemistä tiloilla ja sitä, minkä oli kasvattajille tärkeää maatiaislehmien säilyttämisessä. Luvussa 8 työn tekemiseen liittyviä erityispiirteitä ja sitä, mitä mielenkiintoiseksi koettu työ piti sisällään. Luku 9 on omistettu mielihyvälle, jonka maatiaislehmät kasvattajilleen tuottivat.

5 ESIMERKKITILOJEN KUVAUKSET

Maatiaislehmiä kasvattavia tiloja voidaan luonnehtia kirjaviksi. Osa tiloista oli perustuotantotiloja, joilla oli perinteistä maa- ja metsätaloutta, osa monipuolista tuotantoa harjoittavia maatiloja, joilla oli useita maatalouden tuotantosuuntia sekä osa monialaisia tiloja, jolla maa- ja metsätalouden lisäksi oli muuta yritystoimintaa. Tila saattoi olla myös monitoiminen, jolloin kasvattaja hankkii ainakin osan tuloistaan maatilan ulkopuolelta palkkatyöstä tai yritystoiminnasta.

Seuraavassa kuvailen maatiaislehmiä kasvattavia tiloja yksityiskohtaisemmin esimerkkitulojen avulla. Esimerkkitilat, joille tehtiin vuonna 2005 teemahaastattelu, olivat sillä hetkellä edustava läpileikkaus monimuotoisesta kasvattajakentästä. Tilakohtaisia eroja oli paljon. Tiloilla vaihteli niin lehmien lukumäärä ja rotujen valikoima kuin maatiaislehmistä saatavan toimeentulon merkitys ja eläinten käyttötapa. Myös yhteistä kaikilla tiloilla oli. Maatiaislehmiin liittyvä toiminta oli aktiivista. Esimerkiksi sukupolven vaihdos oli tehty lähiaikoina tai isäntäväki muuten oli keskimääräistä nuorempaa. Ja ennen kaikkea kasvat-

tajilla oli suunnitelmia maatiaislehmien tulevaisuuden suhteen. Jokaisen tilan kohdalla kerroin myös, miksi se valittiin esimerkkitalaksi.

5.1 Matin tila

*En mä tiedä, onko ne [maatiaislehmät] nyt sinänsä sen kummempia elukoita, ku mitkään muutkaan...*⁹⁰

Tila edusti nykyaikaista perustuotantotilaa, jossa päätuotantosuunta oli lypsykarjatalous. Tilan korkeatuottoinen kolmekymmentäpäiväinen lypsykarja koostui lähes pelkästään länsisuomenkarjarodusta. Lisäksi oli muutamia muita maatiaisrotuisia lehmiä, mutta ei valtarotuja. Muutamasta kokeiluluontoisesti otetusta lehmästä oli luovuttu jo vuosia sitten. Myös osaa nuorkarjasta kasvatettiin lypsykarjan ohella tilalla. Sukupolvenvaihdos oli tehty muutama vuosi sitten, mutta vanhaemäntä jatkoi edelleen työtä karjan parissa. Tilalla karjankasvatukseen ja maatiaislehmiin liittyi vahva sukupolvelta toiselle jatkunut perinne ja osaaminen. Karjanjalostus nähtiin tärkeäksi länsisuomenkarjarodun tulevaisuuden kannalta, sillä rodun haluttiin säilyvän lypsykarjana, joka pärjää tuotoksessa valtaroduille. Kasvattaja panosti maidon määrään ja pitoisuuksiin. Maidon laadulla esimerkiksi jatkojalostuksen kannalta sen sijaan ei ollut merkitystä. Tilan toiminnot samoin kuin isännän kiinnostuksen kohteet olivat samankaltaisia kuin tiloilla, joissa kasvatetaan valtarotuista lypsykarjaa. Muutenkin yhteistoiminta oli suuntautunut lypsykarjapiireihin, ei erityisesti maatiaislehmien kasvattajiin. Maatiaislehmien kasvattamiseen lypsykarjatalouden ulkopuolella kasvattaja suhtautui epäilevästi.

Tila valittiin temahaastattelun kohteeksi edustamaan maatiaislehmätilaa, jossa on iso ja puhdasrotuinen karja tehokkaassa lypsykarjataloudessa. Tilalla yhdistyi sekä nykyaikainen karjatalous että pitkät perinteet länsisuomenkarjan kasvattajina. Mielenkiintoiseksi temahaastattelun teki se että samanaikaisesti oli mahdollisuus haastatella sekä nuorta isäntää että vanhaa emäntää.

5.2 Joukon tila

*[Itäsuomenkarjalle] on tullu yhtä äkkiä hirvee kysyntä, joka puolelta, niitä halutaan, joka paikkaan.. metsähallitus on ollut tosi tyytyväinen, koska ne [kyytöt] on syöny ...tarkkaan kaikki alueet*⁹¹

⁹⁰ 411/ 2005 Matti syntynyt 1974 LSK-karjaa

⁹¹ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

Kiinnostus ympäristöhoitamiseen lemmiä laiduntamalla oli lisääntynyt vähällä ajalla. Lehmistä maisemanhoitajina oli hyviä kokemuksia. Useissa maisemakohteessa aikaisemmin kasvatettu lihakarja olikin korvattu maatiaiskarjalla. Joukon tila oli esimerkki maatiaislehmien erityisesti itäsuomenkarjan käytöstä ympäristö- ja maisemanhoidossa. Tilalla oli monikymmenpäinen itäsuomenkarja, jota ei lypsetty vaan se laidunsi perinnebiotoopeilla julkisyhteisöjen mailla. Maatiaislehmien maisemalaidunnusta puolsi tilan isännän mukaan moni seikka. Ranta-alueilla lehmät olivat lampaita parempina laiduntajina. Lampaista poiketen ne söivät vesirajaan asti. Maatiaislehmät olivat myös kaikkiruokaisia. Niille kelpasi niin ruohot kuin pensaiden ja puiden pienet oksat ja lehdet. Toisaalta ne olivat sopivan kokoisia ja terveitä. Myös omatoimisten tiinehtymis-, poikimis- ja emo-ominaisuuksien puolesta ne kävivät itseuudistuvaksi laidunkarjaksi. Oleellista oli myös se, että lehmiltä ei tullut maitoa liikaa, mutta kuitenkin riittävästi oman vasikkansa elättämiseen.

Tilan isäntä oli yrittäjä ja sai toimeentulonsa tilan ulkopuolelta. Lehmien pito oli alkanut harrastuksesta. Nyt lehmät olivat EU-rekisterissä ja niille oli haettu sekä alkuperäisettä perinnebiotooppitukia. Peltoa tilalla oli vain muutama hehtaari ja navettarakennus vanha. Lehmien kasvattamista haluttiin tulevaisuudessa kehittää yritystoiminnaksi, josta on mahdollista saada elantoa. Erityisesti kasvattajaa kiinnosti lehmien pitäminen helppohoitaisena itseuudistuvana emolehmäkarjana ja lihan suoramarkkinointi esimerkiksi ravintoloihin. Kasvattaja korostaa lihan hyvää laatua. Kasvattaja uskoi maatiaistuotteilla ja -jatkjalosteilla olevan tulevaisuudessa kysyntää ja taloudellista merkitystä. Koska tilalla ei ollut velvoittavia perinteitä tai tapoja toimintaa voisi luonnehtia innovatiiviseksi.

Tila valittiin teemahaastattelun kohteeksi edustamaan suurimittaista itäsuomenkarjan kasvattamista tänä päivänä. Mielenkiinnon kohteena oli eläinten käyttäminen maisemanhoidossa. Myös kasvattajan vahva muuhun yritystoimintaan liittyvä osaaminen ja verkostoituminen oli uutta ja perinteisessä kasvattamistoiminnasta poikkeavaa.

5.3 Elinan tila

Et se nyt sil taval vois sopii tähän luomumeininkiin jotenki et niinku vähä tilan imagoon sopii. Maatiaiseläimet ovat osa luomutilan ideologiaa, jossa elintarvikkeet pyritään tuottamaan mahdollisimman luonnonmukaisesti⁹²

Tilan toimintaa voi luonnehtia sekä monipuoliseksi, monialaiseksi että monitoimiseksi. Tilan toimintaa emäntä kuvaili, *koko tila luomussa eläimet... sitten hiukan tota avomaa,*

⁹²84/ 2005 Elina s. 1981 ISK- ja LSK-karjaa

puutarhakasviviljelyä että perunaa, porkkanaa ja punajuurta...sit on maatilamajoitusta vähän sivuelinkeinona, et metsätalous nyt tietenkkin siin jossain määrin. Tilan matkailutoimintaa esiteltiin muun muassa luomumatkailuoppaassa⁹³. Tilan monipuolinen toiminta juonsi kaukaa ajasta, jolloin sekä kalastus että karja toivat elannon. Tilalla oli lähiaikoina tehty sukupolven vaihdos ja nuori emäntä, joka oli kyselyn nuorin vastaaja, työskenteli tilalla, hänen puolisonsa kävi palkkatöissä vieraalla ja tilan töissä autoivat vanha isäntäpari. Tilalla oli uudehko navetta. Tilan yhdeksästätoista lypsylehmästä yksitoista oli länsisuomenkarjaa, kolme itäsuomenkarjaa, yksi pohjoissuomenkarjaa ja neljä holsteinfriisiläistä. Kasvattajan mukaan valtarodut nostivat tuotetun maidon määrää ja maatiaisten pitoisuuksia. Tilan muun monipuolisen toiminnan lisäksi karjaa käytetään myös merenrantojen laidunnuksessa ja siitä oli olemassa perinnebiotooppisopimuskin. Maatiaiskarjan kasvattamiseen ei liittynyt perinnettä, vaan ne oli katsottu sopivaksi roduksi matkailua ja laidunnusta harjoittavalla luomutilalle. Vähitellen, kun maatiaiskarja saadaan tuottamaan paremmin, kasvattajan tarkoituksena on luopua kokonaan valtaroduista. Kasvattajan mukaan maatiaisten matkailu yritykselle tuoma hyöty ei tutkimusajankohtana eikä todennäköisesti tulevaisuudessakaan ole niinkään taloudellinen vaan lähinnä imagokysymys.

Tila valittiin teemahaastattelun kohteeksi edustamaan monipuolista luomutuotantoon suuntautunutta tilaa, jossa pääosin maatiaisista koostuvan lypsykarjan lisäksi oli suoramyyntiä ja matkailutoimintaa. Mielenkiinnon kohteena oli myös kyselyn nuorin vastaaja ja tila, joka matkailutoimintaa silmällä pitäen sijaitisi ainutlaatuisella paikalla saariston retkeilyreitillä varrella.

5.4 Terhin tila

Lemmikkilehminä vanhemmissa navetoissa on varmaan jotain semmosia pienempiä karjoja vanhemmilla ihmisillä, mut kyllä niitä nykyään on ihan hyvin paljonhan myös suuren karjan seassa ja pihatoissa muutama⁹⁴

Tila oli esimerkki maatiaislehmien kasvattamisesta suuressa valtarotuisessa karjassa. Tilalla oli pitkälle jalostettu kuusikymmentäpäinen holstein-lypsykarja ja uusi pihattonavetta. Päätoimeentulo tilalla saatiin lypsykarjasta. Holsteinkarjan lisäksi tilalla oli muutamia länsisuomenkarjan, itäsuomenkarjan ja pohjoissuomenkarjan lypsylehmiä. Ne olivat emännän hommaamia, esimerkiksi lopettavista karjoista pelastettuja. Maa-

⁹³ Suomen Vihreä Lomaopas

⁹⁴ 176 / 2005 Terhi s. 1961 ISK- ja LSK-karjaa

tiiseläimiin ei liittynyt tila- tai henkilökohtaisia perinteitä. Maatiaislehmiä pidettiin, koska haluttiin edesauttaa rotujen säilymistä. Maatiaislehmien jalostamista ja säilymistä lypsykarjana pidettiin tärkeänä, vaikka usein eläimen säilyttämisen kriteerinä saattoikin olla ulkonäkö. Pienituottoisten lehmien pitäminen kalliissa pihatossa ei ollut taloudellisesti kannattavaa, enemmän harrastus, tuista huolimatta. Kasvattaja ei uskonut tulevaisuudessaan saavansa maatiaislehmistä taloudellista tulosta eikä hän ollut valmis panostamaan esimerkiksi raaka-aineiden kuten maidon ja lihan tuotteistamiseen. Hän pyrki siihen, että pystyisi hankkimaan maatiaislehmilleen olosuhteet, jossa niiden pitäminen tulisi edullisemmaksi kuin nykyisessä parsinavetassa. Kasvattaja ei korostanut maatiaislehmistä saatavien tuotteiden erityisyyttä vaan fokuksessa olivat ainutlaatuiset eläimet ja niiden emotionaalinen merkitys.

Tila valittiin teemahaastattelun kohteeksi edustamaan maatiaislehmien kasvattamista suuressa valtarotuisessa karjassa. Mielenkiinnon kohteena oli ristiriita korkeatuottoisen holsteinkarjan ja maatiaiskarjan välillä. Myös maatiaislehmien pärjääminen nykyaikaisessa lypsyrobotilla ja ruokintakioskilla varustetussa pihattonavetassa kiinnosti.

6 MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN TOIMEENTULOJA

Tuottavat maitoa siinä, missä muutkin eläimet⁹⁵. [Sen] verran tuottoa et sais kustannukset katettua ja itel jonkinnäköisen palkan...ei ne korkeet tuotokset oo, se pääasia pitää tila elinkelpoisena⁹⁶. Maatiaisten pitää tuottaa eläkseen⁹⁷.

Kuten kaikessa Max Weberin rationaaliseksi luonnehtimassa sosiaalisessa toiminnassa⁹⁸ myös maatiaislehmien kasvattamisessa oli selkä tavoite. Päämäärärationaalissa toiminnassa, missä Weberin mukaan päämäärä on itse toiminnassa, se oli toimeentulon hankkiminen ja maatilán elinkelpoisuuden säilyttäminen karjaa kasvattamalla. Taloudelliset realiteetit kuten kilpailukykyisyys ja kannattavuus olivat päämääriä, jotka kasvattajat luontevasti yhdistivät maatiaislehmien pitämiseen. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Toimeentulon merkitys riippui ennen kaikkea karjan koosta. Isoissa maatiaiskarjoissa se oli suuri. Muutamaa maatiaislehmällä suuressa valtarotuisessa karjassa kasvatettaessa maatiaislehmillä ei juuri ollut taloudellista merkitystä. Maatiaislehmien säilymistä kannalta taloudelliset tekijät olivat kuitenkin avainasemassa. Ainoastaan vähäinen osa kasvattajis-

⁹⁵ 68 / 2005 mies syntynyt 1951 ISK- ja LSK-karjaa

⁹⁶ 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

⁹⁷ 279 2005 nainen syntynyt 1974 ISK- ja LSK-karjaa

⁹⁸ ks. luku 2.5

ta uskoivat voivansa pitää lehmiä vailla minkäänlaisia tuloja. Hekin vain lyhytaikaisesti tai ainoastaan muutamia yksilöitä.

Lypsykarjan kasvattajille, tutkimusajankohtana tyypillisimmälle ja runsaslukuisimmalle kasvattajaryhmälle, maatiaislehmät merkitsivät vahvimmin toimeentuloa. Kaikesta itäsuomenkarjasta noin 2/3 oli maidontuotannossa ja länsisuomenkarja lähes kokonaan. Esimerkiksi Matin tilalla⁹⁹, jossa kasvatettiin puhdasta länsisuomenkarjaa, karjatalous oli tilan pääelinkeino.

2000-luvulla olivat runsaslukuistuneet eniten useista roduista koostuvat sekakarjaa kasvattavat tilat. Niillä oli yksinomaan tai muun karjan joukossa maatiaiskarjaa. Usein miten myös näillä tiloilla, kuten esimerkkinä olevilla Terhin¹⁰⁰ ja Elinan¹⁰¹ tiloilla, oli erikoistuttu maidontuotantoon. Maatiaiskarjasta saatava toimeentulo määrä sekä siihen liittyvät merkitykset ja odotukset vaihtelivat tiloittain. Osalle kasvattajista kuten esimerkiksi Terhille maatiaislehmät olivat enemmän harrastus kuin elinkeino. Osa tiloista taas oli monialaisia¹⁰² kuten Elinan maatilamatkailuun ja tilan tuotteiden suoramyyntiin suuntautunut tila.

Puhdasta itäsuomenkarjaa kasvattavat tilat kuten esimerkkinä oleva Joukon tila¹⁰³ olivat erikoistuneet laidunkarjan kasvatukseen. Kasvattajille ei laidunkarja tutkimusajankohdalla vielä juurikaan merkinnyt toimeentuloa vaan kasvattamiseen liittyi ennen minkin arvonaalisia itse toiminnan kehityksen ulkopuolella olevia päämääriä kuten uhanalaisten rotujen ja perinnemaiseman säilyttäminen. Kasvattamiseen liittyvät ylevämmät periaatteet eivät poistaneet harmia siitä, että lehmien kasvattaminen tuotti tuloja enemmän kustannuksia. Tilannetta pidettiin väliaikaisesti mahdollisena, mutta kasvattamista ei uskottu voitavan harjoittaa pitkää aikaa tällä tavalla. Työn jatkamisen edellytykset olivat tulot, jotka kattavat ainakin kulut. Kasvattajat suunnittelivatkin aktiivisesti karjalle taloudellista hyötyä tuottavia käyttömahdollisuuksia. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Tutkimusajankohtana maatiaislehmät lypsykarjana olivat elinkeino laidunkarjana harrastus. Eroavuudet taloudellisissa realiteeteissa lypsy- ja laidunkarjan kasvattamisen välillä juonsivat niin maatiaiskarjan käyttötapojen historiallisesta taustasta kuin toimintojen vakiintumisen välisestä erosta. Maatiaislypsykarjan lähtökohdat olivat toisen maail-

⁹⁹ luku 5.1

¹⁰⁰ luku 5.4

¹⁰¹ luku 5.3

¹⁰² Maamme maatiloista vajaa 23 200 eli 34 % harjoitti vuonna 2007 maatalouden rinnalla muuta yritystoimintaa.

¹⁰³ luku 5.2

man sodan jälkeen Suomeen vakiintuneessa modernissa karjatalouspainotteisessa maataloudessa. Ajassa, jolloin maanviljelijät vähitellen siirtyivät omavaraisesta taloudesta ja pienimuotoisesta lähialueille suuntautuneesta omien tuotteidensa, lähinnä voin, myynnistä elintarviketeollisuuden talous- ja tuotossuunnitteluun panostaviksi tuottajiksi. Laidunkasvatus taas oli saanut alkunsa karjan ruokinnasta, jota vanhakantaisessa maataloudessa oli harjoitettu metsälaitumilla, luonnonlaitumilla, rantaniityillä ja hakamailla. Perinnebiotoopit, joilla tarkoitetaan karjanlaidunnuksen muovaamia ja uhanalaisia kasveja ja eläimiä ylläpitäviä luontotyyppisiä, olivat syntyneet laidunnuksen tuloksena. Perinnebiotooppien hoitaminen laiduntamalla oli ollut osa maatalouden ympäristötukijärjestelmää vuodesta 1995. (Vihola 2004, Perinnebiotooppien hoitokortti 1, 2003, Pykälä 2001).

Laidunkarjan ja lypsykarjan kasvattajien keinot tavoitella taloudella hyötyä poikkesivat oleellisesti toisistaan. Lypsykarjan kasvattajat luottivat elintarviketeollisuuteen, maitoon ja tukiin. Sen sijaan laidunkarjan kasvattajat pyrkivät tavoittelemaan taloudellista hyötyä monien eri kanavien kautta. Suoraan kuluttajille myytävän lihan, erilaisten tuotteiden ja palvelujen ohella myös tuet olivat heille tavoiteltavissa olevia taloudellisen hyödyn lähteitä. Laidunkarjan kasvattajat olivat kiinnostuneita myös maatiaisrotuihin liittyvistä hankerahoista. Kasvattajien hankkeisiin osallistuminen oli kuitenkin osoittautunut vaikeaksi. Epäkohtina kasvattajat mainitsivat muun muassa, että usein hakemuksen ulkoinen olemus, jonka tekemisessä he olivat harjaantumattomia, oli tärkeämpi kuin itse hankkeen sisältö.

Maidon ja tukien lisäksi lypsykarjan kasvattajilla oli jonkin verran tuloja eläinten myynnistä pitoeläimiksi. Lehmävasikat ja erityisesti hyvätuottoisten lehmien jälkeläiset kartuttivat maatilan tuloja. Sonnivasikoilla oli mahdollisuuksia astutus- ja jalostuseläimiksi. Joillakin tiloilla tuotettiin myös alkioita.

Ne on vieny rahaa ihan älyttömästi koko ajan ...että ne voi saada kannattaviksi, että just toi maisemanhoitosysteemi...alkais hyödyntään kaiken sen vähänkin lihan mitä niistä tulee, mutta semmonen elämäntapa se kyllä varmaan enemmänkin on¹⁰⁴.

Tutkimusajankohtana vain osa laidunkarjan kasvattajista oli taloudellisten, perinnebiotooppi ja alkuperäisrotu, tukien piirissä. Tuloja he saivat eläinten ja lihan myynnistä. Karjasta saatava elanto oli kuitenkin vähäinen ja laidunkarjan kasvatus muistutti vielä enemmän elämäntapaa kuin toimeentulonlähdeä.

¹⁰⁴ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

Kasvattajat kertoivat karjan tuottavan yleistä hyötyä. *Vaikkei siitä ei hirveen itselleen mitään saa, onhan ainakin se ilo muille ihmisellä ja eläimillä ja samalla linnut ja luonnoneläimet siitä hyötyy hirveesti, kokonaisvaltainen juttu*¹⁰⁵.

Päämäärärationaalisen päämäärän kuten taloudellisen hyödyn sijaan tai ohella erityisesti laidunkarjan kasvattajat korostivat toiminnan ulkopuolella olevaa arvorationaaliseksi määriteltävissä olevaan hyötyä. Hyöty, jota tässä tapauksessa voidaan kutsua yleiseksi tai yhteiskunnalliseksi hyödyksi, näkyi kasvattajien mukaan kolmella tavalla. Ensinnäkin uhanalaisten lehmärotujen eläinmäärät olivat viime vuosina kasvaneet laidunkarjan kasvatuksen myötä. Toiseksi laidunnuksen avulla monet umpeen kasvamisen partaalla olevat perinnemaisemat pysyivät hoidettuina. Kolmanneksi ihmiset, ohikulkijat, pääsivät entistä useammin näkemään harvinaisia eläimiä. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Kiistatta laidunkasvatuksen suositummaksi tulo on edistänyt näitä kaikkia asioita. Esimerkiksi lehmien näkeminen laitumella koettiin kansalaisten keskuudessa tärkeäksi mm. Liljan (2007b) mukaan. Tähän on kuitenkin entistä harvemmin mahdollisuutta, sillä kaikenlaisen karjan ja erityisesti laitumella ruokittavan karjan määrä on viime vuosina vähentynyt. Toisaalta myös kasvatusolosuhteet ovat muuttuneet. Esimerkiksi Wahlberg-Pärssisen (2009) mukaan tuotantoeläimiä pidetään nykyään suljetummassa yksiköissä kuin koskaan aikaisemmin.

Laidunkarjan kasvatusta ei kuitenkaan ollut ainoa tapa tuoda uhanalaisia maatiaislehmiä kaiken kansan nähtäville. Myös lypsykarjan kasvattajat, jotka muuten korostivat karjasta saatavan hyödyn päämäärärationaalista päämäärää, toivat esille myös toiminnan yleishyödyllistä puolta. Monet lypsykarjan kasvattajat olivat huomanneet, että ohikulkijat kiinnittivät huomiota lehtiin ja nauttivat niiden näkemisestä peltolaitumella. Orastavien matkailu yms. palvelujen tunnetuksi tekemisessä pyrittiin myös hyödyntämään uhanalaisten ja harvinaisten eläinten ohikulkijoissa ja asiakkaisissa aikaan samaa mielenkiintoa. (vert. Lilja, T. 2007c, 160-174).

Maatiaislehmien kasvattamisen kannattavuuteen liittyvien taloudellisten tavoitteiden asettelussa oltiin lypsykarjatiloihin pisimmällä. Karjan kasvattamisen kannattavuutta arvioidessaan kasvattajat ottivat tuotannon ohella huomioon niin eläinten ominaisuudet kuin tuotanto-olosuhteetkin. *Vastakohta/vastapaino nykyajan ”kertakäyttö”-lehmälle.*¹⁰⁶ Puhuessaan maidontuotoksesta kasvattajat vertasivat sitä valtarotujen sijaan

¹⁰⁵ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹⁰⁶ 279/ 2005 nainen syntynyt 1974 ISK- ja LSK-karjaa

karjalle asettamiinsa tavoitteisiin. Kasvattajille maatiaislehmien kannattavuus muodostuikin heidän lehmien asettamiensa tavoitteiden täyttymisestä. Maatiaislehmille riitti huomattavastikin pienempi tuotos kuin esimerkiksi ayrshirelehmille. Vuonna 2005 eräs maatiaislehmien kasvattaja oli tyytyväinen kun tilan lehmien keskituotos oli 6500 kg¹⁰⁷.

Kasvattajat korostivat maatiaislehmille luonteenomaista suurta yksilöiden välistä vaihtelua. Karjassa saattoi samanaikaisesti olla sekä korkea tuottoisia että selkeästi keskituotosta pudottavia yksilöitä. Heikompi tuottoisten lehmien karjassa olemista puolsivat jotkin muut asiat tai ominaisuudet kuin tuottavuus. Luonteenomaista maatiaisille oli, että nuoret lehmät saavuttivat parhaan tuotoksensa hitaasti.

Maatiaislehmiä myös kohdeltiin yksilöllisesti. Syy erityiseen kohteluun saattoi olla lehmän ja kasvattajan välisissä ei-rationaalisissa affektiivisia piirteitä omaavissa suhteissa. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että vanhoista pitkään palvelleista tai muuten rakkaista, kuin lemmikeistä, lehmistä kasvattajien oli vaikea luopua. Myös Tuomivaaran (2003, 91) puhuu eläinten kohtelussa esille tulevista yksilöllisistä eroista. Esimerkiksi ravinnoksi käyttämisen kieltä voi koko eläinlajin sijaan koskea eläinyksilöä. Maatiaislehmien tapauksessa tietty eläinyksilöt välttyivät normaalilta poistamiselta karjanjoukosta kun ne olivat menettäneet tuotantokykynsä (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Päämäärärationaaliset tekijät olivat kuitenkin vallitsevia lypsykarjan kasvattamisessa. Esimerkiksi merkittävin maatiaislehmien taloudellista kannattavuutta ja kilpailukykyisyyttä muihin rotuihin verrattuna parantavana tekijänä, jonka lypsykarjan kasvattajat nostivat esille, oli maatiaislehmien kokonaistaloudellisuus. Kokonaistaloudellisuus muodostui siitä, että vaikka maatiaislehmät tuottavat valtarotuja vähemmän, ne myös kuluttivat vähemmän. Tämän katsottiin johtuvan sekä eläinten pienestä koosta että vaatimattomuudesta. Kasvattajat puhuivat siitä, kuinka maatiaislehmät, toisin kuin muut rodut, olivat vuosikymmenten saatossa säilyttäneet kykynsä hyödyntää vaatimatonta rehua ja laidunta (Lilja 2007a, 65). (vert. Lilja 2007c, 160-174).

*Yks hyvä vaihtoehto että saatat [olla] vaikka tästä läheltä joku semmonen vanha navetta missä vois niitä si [pitää]*¹⁰⁸. Karjalle asetetut tuotostavoitteet otettiin huomioon myös karjanhoidossa. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että kasvattajien odotukset sekä tuotoksen että kannattavuuden suhteen vaikuttivat karja hoitoon. Korkeaa tuotosta tavoittelevan kas-

¹⁰⁷ ProAgrian vuoden 2005 tilaston mukaan ISK:n keskituotos oli 3934 kg, LSK:n keskituotos oli 6625 kg, PSK:n keskituotos oli 5053 kg, AY:n keskituotos oli 8274 kg ja HF:n keskituotos oli 8887 kg (Lilja 2007a, 52)

¹⁰⁸ 179 / 2005 Terhi s. 1961 ISK- ja LSK-karjaa

vattajien mielestä karja piti ruokkia voimaperäisesti. Vähempään tyytyvät kasvattajat taas olivat sitä mieltä, että lehmille riitti vaatimattomampikin ruokinta. Sekakarjankasvattajat kuten esimerkkitalan Terhi myös etsivät pienituottoisille maatiaislehmille edullisia tuotantotiloja esimerkiksi vanhoista rakennuksista.

Vähäisemmästä tuotoksesta huolimatta lypsykarjan kasvattajat pitivät maatiaislehmiä tuotanto-ominaisuuksiltaan kilpailukykyisinä muille roduille. Merkittävin kilpailukykyyn vaikuttavana tekijä oli maatiaislehmien valtarotuja parempi kestävyys. Tämä näkyi muun muassa siinä, että maatiaislehmät elivät pitkään ja terveinä. Tämä taas uskottiin johtuvan niin eläinten vahvasta rakenteesta kuin hyvästä hedelmällisyydestäkin. Maatiaislehmiä ei heikkojen jalkojen ja utareiden vuoksi tarvinnut poistaa ennen aikojaan ja yleensä ne myös tiinehtyvät hyvin. Helposti poikivat, terveet ja hedelmälliset eläimet säästivät lääkintään ja keinosiemennyksiin liittyviä kustannuksia. Toisaalta myös vasikan kasvattamisesta lehmäksi muodostuvat kulut tuotettua maitoa kohtaan jäivät sitä alhaisimmaksi, mitä pitempään lehmä eli ja mitä useimpia vasikoita se ehti elämänsä aikana saada.

Lähtökohtaisesti maatiaiskarjan kasvattamiseen liittyvät kulut olivat valtarotuja pienemmät, mutta lypsykarjan kasvattajat nostivat esille myös epäoikeudenmukaisiksi kokeimiaan kustannuksia, joita eläinmäärältään vähäisten rotujen kasvattaminen aiheutti. Erityisenä epäkohtana he pitivät maatiaislehmien keinosiemennykseen liittyvää ylimääräistä kiinnitysmaksua¹⁰⁹.

*Kyl niiss varmaan on enemmän semmosia navetoissa joissa katto suunnilleen tipahtaa niskaan.*¹¹⁰ Karjan kokonaistaloudellisuutta vahvisti se, että investoinnit karjaan pidettiin mahdollisimman vähäisinä. Uusissa navetoissa, joissa kustannukset jokaista eläinpaikkaa kohden olivat suuret, maatiaislehmien kasvattamista pidettiin huonosti kannattavana. Vanhat tuotantotilat taas olivat usein tiloilla, missä karjatalouden tulevaisuus koettiin epävarmaksi. Traditionaalisia piirteitä toiminnassa alkoi olla silloin kun isäntäväki oli eläkeikää lähestymässä ja työltä puuttui jatkaja. Vähäisistä investoinneista johtuen tuotantotilat eivät näillä tiloilla olleet ainoastaan vanhat vaan myös epäkäytännölliset ja heikkokuntoiset. Erityinen epäkohta oli työtä helpottavien koneiden puuttuminen. Osaltaan tämä lisäsi niin karjanhoidon työvoimavaltaisuutta kuin raskauttakin. Pahimmillaan tämä johti jopa siihen, että maatiaiskarjasta oli luovuttava pakon edessä kun kasvattajan oma tai puolison terveys petti. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

¹⁰⁹ Maksu erikoissonnin siemenen tilaamisesta

¹¹⁰ 411/ 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

Maito oli toimeentulon kannalta tärkein maatiaislehmistä saatava tuote tutkimusajankohtana. Vanhakantaisesta omavaraistaloudesta poiketen, missä lehmistä hyödynnettiin sekä maito, lanta, liha ja vuodat, maito oli tutkimusajankohtana lähes ainoa taloudellisesti merkittävä tuote (Lilja 2007a, 53). *Se menee melki nii, et niil on korkeet pitoisuudet mist ei tuu litroja, kiloja paljon*¹¹¹. Päämäärärationaaliseksi luonnehdittavassa toiminnassa lypsykarjan kasvattajat kiinnostivat erityistä huomiota lehmien maitomäärään. Maidon korkealla rasva- ja valkuaispitoisuudella oli myös taloudellista merkitystä. Meijerissä maidon litrahinta määräytyi näiden pitoisuuksien mukaan. Sen sijaan maidon maku, laatu, alkuperä ja erityisominaisuudet, kuten esimerkiksi juustoutumiskyky, eivät vaikuttaneet hintaan. Kasvattajat eivät juuri puhuneet maidon ominaisuuksista, sillä suurimmalle osalle heistä niillä ei ollut taloudellista merkitystä tai hyötyä. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

*Muutammat asiakkaat ovat sanoneet, että tilamme maidosta saa enemmän juustoa kg/l kuin esim. sellaisen tilan, jossa on fr-lehmiä*¹¹². Arvorationaalista, enemmän laadullisia kuin määrällisiä, päämäärää maidossa alettiin arvostaa silloin kun maitoa käytettiin oman perheen ruokataloudessa tai myytiin esimerkiksi tinki-, terni- ja juustomaidoksi suoraan tilalta. Muutamit lypsykarjan kasvattajat kertoivat asiakkaista, jotka osasivat sekä kysyä maitoa että hyödyntää sen erityisominaisuuksia. Esimerkiksi tilalla asioivilta suoramyyn-tiasiakkailta jotkut kasvattajat olivat saattaneet kehuja maidosta. Pääsääntöisesti maatiaislehmien maito oli kuitenkin vain maitoa, joka sekoitettiin muun karjan maitoon jo tilalla tai viimeistään meijerin keräilyssä. (vert. Lilja, T. 2007c, 160-174).

Myös laidunkarjankasvatuksessa lehmien maidontuotannolla oli toimintaan oleellisesti kuuluvaa merkitystä, taloudellistakin, vaikka eritavalla kuin lypsykarjalla. Laidunkarjan kasvatuksen onnistumisen kannalta lehmien emo-ominaisuudet olivat oleellisia. Hyvä lehmä, kasvattajien mukaan, oli sellainen joka tuotti maitoa tarpeellisen määrän vasikalleen. Vastasyntyneiden vasikoiden hengissä pysyminen ilman emolta saatavaa maitoa oli lähes mahdotonta. Toisaalta paljon maitoa tuottavat lehmät eivät soveltuneet laidunnukseen.

Aikaisemmasta poiketen myös lihantuottaminen oli viime aikoina herättänyt kiinnostusta. Tutkimusajankohtana laidunkarjan kasvattajat virittelivät mahdollisuuksia hyödyntää maatiaiskarjaa itseuudistuvana emolehmälihakarjana ja markkinoida lihaa ravintoloihin ja suoraan kuluttajille esimerkiksi kauppahallien kautta. Laidunkarjan kasvattajien lihantuotantoideologia perustui erottautumiseen tavanomaisesta tuotannosta. Sillä oli lä-

¹¹¹ 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

¹¹² 121/ 2005 nainen s. 1963 ISK- ja LSK-karjaa

heinen yhteys sekä lähiruoka-ajatteluun¹¹³ että luomutuotantoon¹¹⁴. Maatiaislehmiin liittyvät perinteet ja tarina samoin kuin lihan alkuperä olivat oleellinen osa markkinointia.

Maatiaislehmistä saatavan lihan hinnannääräytymiskriteerit poikkesivat elintarviketollisuuden vastaavista. Niissä korostettiin arvorationaalista päämäärää eli tuotteen vastaavaa bulkkituotetta korkeampi hinta johtui sekä tuotteen alkuperästä että niukasta saatavuudesta. Markkinoinnissa keskeisellä sijalla oli tieto eläinlajin lisäksi rodusta ja sen historiaa sekä karjasta, mistä liha oli kotoisin. Markkinoinnissa korostettiin luomua tuotantotapaa ja lajille ominaisia kasvatusolosuhteista. Toisaalta myös Pulliaisen (2006) lähiruokamääritelmä *pyrkien mahdollisimman pieneen ekologiseen jalanjälkeen* kuvaa hyvin laidunkarjan kasvattajien pyrkimyksiä tuottaa lihaa luonnonmukaisesti ja mahdollisimman pienillä kustannuksilla ja investoinneilla. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Lihan markkinoinnissa kohderyhmänä olivat kuluttajia, joka osasivat arvostaa lihaa. Ruokaskandaalit ja –turvallisuus samoin kuin tuotantoeläinten hyvinvointi ja geenimanipulaatio ovat yhä enemmän esillä tiedotusvälineissä (Partanen 2007, 98-99). Kupsalan (2007,19) mukaan tästä johtuen kasvissyönti ja eläinystävällisten tuotteiden kulutus ovat kasvaneet. Entistä useammin kuluttajat, jotka joutuvat tekemään hankalia valintoja ylikansallisen eettisesti ja ekologisesti kyseenalaista julkisuutta saaneen massatuotannon keskellä, ovat valmis maksamaan tuotteesta, jonka taustalla on arvopohja, jonka he pystyvät eettisesti hyväksymään. Näistä syistä esimerkiksi lähi- ja luomuruoka kiinnostaa kuluttajia ja esimerkiksi massiivista lihantuotantoa on alettu vierastaa.

Myös maatiaislihan markkinointi perustui kuluttajien tietoisuuteen. Kuluttajille haluttiin tarjota elintarvikkeita joihin lisäarvoa laadun lisäksi antoivat pehmeät arvot, jotka liittyivät kasvattajan elämäntapaa ja eläinten kasvatusolosuhteita.

Vuosina 2004-2005 tekemiäni kansalaishaastattelujen (Lilja 200b, 107-115) perusteella tilanne ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Haastattelemani kansalaiset eivät uskoneet maatiaisrotujen sopivan tuotantoeläimiksi. He eivät myöskään uskoneet maatiaistuotteilla olevan taloudellisia mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Mutta nämä päätelmät eivät estäneet sitä, etteivätkö kansalaiset olisi toivoneet, että rodut säilyvät. Rotujen ylläpitäminen oli heidän mukaansa kasvattajien harrastus ja elämäntapa vailla taloudellisia edellytyksiä. He

¹¹³ Lähiruoka on ruoan tuotanto ja kulutus, joka käyttää oman talousalueensa raaka-aineita ja tuotantopanoksia pyrkien mahdollisimman pieneen ekologiseen jalanjälkeen edistäen näin kestäväällä tavalla oman alueensa taloutta ja työllisyyttä. Pulliainen, E.2006. Bioenergia ja lähiruoka.

¹¹⁴ Luomutuotannossa periaatteena on tuottaa tuotteita, joiden valmistusmenetelmät eivät ole haitallisia ympäristölle, eivätkä ihmisten, kasvien tai eläinten terveydelle ja hyvinvoinnille. Evira 10.6.2011 viitattu 26.10.2011 <http://www.evira.fi/portal/fi/evira/asiakokonaisuudet/luomu/>

eivät itse olleet valmiita taloudellisesti tukemaan rotujen säilymistä, esimerkiksi ostamalla tuotteita, vaan he pitivät sitä kasvattajien ja yhteiskunnan yhteistyötä vaativana velvollisuutena. Asetelmassa oli samoja piirteitä kuin Kupsalan (2007,21) esille tuomassa kuluttajien ambivalentissa suhtautumisessa tuotantoeläimiin. Samanaikaisesti kuluttajat toivovat, että tuotantoeläimiä kasvatetaan nykyistä paremmissa olosuhteissa, mutta he eivät ole valmiita maksamaan siitä vaan haluavat edullisia kotieläintuotteita. Myös Raussin (2009,155) mukaan kuluttajat eivät kysy, mistä kotieläintuotteet ovat peräisin.

Maatiaislihan markkinoinnissa kohderyhmänä olikin hyvin pieni osa kuluttajista, jotka olivat valmiit maksamaan lihasta, kasvattajien näkökulmasta, riittävästi. He sekä osasivat arvostaa lihaa että heidät voitiin valjastaa mukaan uhanalaisten rotujen suojelutyöhön. Ostamalla tuotteita he omalta osaltaan saattoivat kokea edesauttavansa rotujen säilymistä.

Kasvattajat eivät nähneet ristiriitaisuutta suojelun ja säilyttämisen ja teurastamisen ja syömisen välillä. Käytäntöjä, joita esimerkiksi Tuomivaaran (2003, 28-31) mukaan luonnehtii ambivalentiksi suhtautumiseksi eläimiin. Tärkeintä rotujen säilymistä kannalta kasvattajien mukaansa oli kehittää taloudellisia edellytyksiä omaavia tapoja, esimerkiksi lihantuotanto, joiden avulla maatiaisrotujen kasvattaminen tulevaisuudessa olisi mahdollista. Tähän tarkoitukseen sopi lihan tuottaminen omalla painollaan ja pienin investoinnein erinomaisen hyvin. (ks. myös Tuomivaara n.d.).

Vaikka tutkimusajankohtana lihamarkkinat olivat vielä pienet sekä lihan tarjonnasta että kysynnästä oli selkeitä merkkejä. Eräs lihakaupoissa jo onnistunut kasvattaja kehui saavansa ravintolaan toimittamastaan itäsuomenkarjan lihasta jopa 11 euroa kilolta¹¹⁵.

Lihan tuotantoon ja markkinointiin liittyi kuitenkin monenlaisia haasteita. Ensinnäkin suuri enemmistö kuluttajista ei joko tuntenut tuotetta tai ei osannut arvostaa sitä. Toisaalta lihalla, joka oli kalliimpaa kuin muu, oli kuluttajien keskuudessa laatuodotuksia. Lihaa oli kuitenkin vaikea markkinoida laatutekijöillä, sillä laadusta oli olemassa vain hyviä kokemuksia, ei tutkimustuloksia. Luomutuotteiden kohdalla tämä Tarkiaisen (2003) mukaan kuitenkin riittää, sillä tärkein syy luomutuotteen ostamisen on hyvä maku. Lisäaineettomuus ja terveellisyys tulevat vasta sen jälkeen.

Suurin ongelma maatiaislihan markkinoinnissa ei kuitenkaan ollut kiinnostuneiden kuluttajien vähäisyys vaan ennen minkin se, että kysyntä ja tarjonta eivät kohdanneet. Tarkiaisen (2003) mukaan luomutuotteilla, jotka tässä tapauksessa voidaan rinnastaa maatiiseläimistä saataviin tuotteisiin, saatavuus, tai oikeammin sen puute, on korkean hinnan

¹¹⁵ TIKEn mukaan vuonna 2011 naudanlihan tuottajahinta eläimestä riippuen on noin 1 – 2 euroa /kg

ohella keskeisin kuluttajien ostamista estävä tekijä. Myös lähiruuan tarjonnassa ongelmat *Lähiaruoka kelpaisi, mutta jakelu ontuu* ovat pitkälti samoja kuin maatiaislihallalla ja luomuruualla (Taloussanomat 2010).

Maatiaislihallalla heikko saatavuus johtui siitä, että kasvattajia oli vielä vähän ja etäisyydet, niin kasvattajien väliset kuin tuottajilta kuluttajille, olivat pitkiä ja asettivat haasteita logistiikalle. Pysyvien asiakassuhteiden luomiseksi lihaa kuitenkin oli oltava riittävästi saatavilla. Toisaalta sitä ei kuitenkaan saanut kasvattajien mukaan olla liikaa, jotta se säilyttäisi niukkuuteen¹¹⁶ perustuvan arvonsa. Lihan tasainen saatavuus oli kuitenkin tärkein edellytys pitkäjänteisille asiakassuhteille. Se oli kuitenkin hankala saavuttaa kasvattajien heterogeenisuudesta ja lypsy- ja laidunkarjan kasvattajien vähäisestä yhteistyöstä johtuen. Suuremmassa määrin lihaa olisi ollut saatavissa vain lypsykarjatiloilta. Maatiaislehmien lihantuotantokyky on pieni jopa laidunkarjan kasvattajien näkökulma. Välillä jopa he toivoivat, vaikka eivät karjaa halunneet jalostaa, että eläimet olisivat lihaksikkaampia ja parempia lihantuottamisen kannalta. Tuotevääreännökset ja niiden pelko, jotka olivat tulleet esille esimerkiksi italialaisten juustojen kohdalla, eivät sen sijaan vielä tutkimusajankohtana olleet ajankohtaisia (ks. luku 3.2).

Lypsykarjatiloiilla lihakarja oli ongelma. *Mää olen pannu ne teurastamoon kahden viikon ikäsenä... ihmiset pyörittelee näitä vasikoita vaikka missä [ahtaissa tiloissa] ruuhka-aikana...*¹¹⁷ Laidunkarjan kasvattajille maatiaislehmien muista roduista poikkeava lihantuotantokyky oli markkinavaltti. Lypsykarjan kasvattajien kannalta maatiaislehmät taas poikkesivat lihantuotannollisilta ominaisuuksiltaan epäedullisen paljon, maitoakin enemmän, valtaroduista eli ns. yhdistettyyn lihan ja maidon tuotantoon jalostetusta roduista. Näihin asti pienikokoisten maatiaislehmien lihaa oli lypsykarjatiloiilla käytetty omassa taloudessa tai myyty tutuille asiakkaille. Tämä ei kuitenkaan tutkimusajankohtana enää ollut monellakaan tilalla mahdollista. Tilat olivat erikoistuneet. Lypsykarjatiloiilla ei enää nyky-aikana kasvatettu teurasvasikoita. Nuoret vasikat vietiin lypsykarjatiloilta lihakarjan kasvattamiseen erikoistuneille tiloille teuraskarjaksi kasvatettaviksi. Tämän muutoksen myötä maatiaisvasikoista oli tullut ongelma. Hitaasti kasvavina ja toisia rotuja lihaksettomampina ne eivät kelvanneet lihakarjatilaille.

Lypsykarjan kasvattajien päämäärärationaliseen toimintaan, jossa taloudelliset tavoitteet ovat päällimmäisinä, vähemmän luonteenomaiset emotionaaliset piirteet tulivat esille

¹¹⁶ Taloussanakirjan mukaan taloudellisen arvon määrää hyödykkeen haluttavuus ja toisaalta niukkuus. [viitattu 9.11.2011] http://www.taloussanomat.fi/porssi/sanakirja/?page_id=45&offset=0&A=arvo

¹¹⁷ 3/2008 nainen s.1970 LSK-karjaa

erityisesti vasikoiden kohdalla. Kasvattajille tuotti erityistä mielihäpään vasikoiden ennen-aikainen teurastaminen. Osittain syynä huolen saattoi olla taloudellinen tappio, joka pienen vasikan teurastamisesta syntyi, mutta muutenkin taloudellisten ja tuotannollisten hyötynäkökohtien sijaan kasvattajat toivat esille vasikoiden hyvinvointiin liittyviä asioita. Kasvattajat pelkäsivät vasikoiden hyvinvoinnin kärsivän, koska joillakin lypsykarjatilastoilla vasikoita yritettiin heikosta menekistä johtuen kasvattaa, vaikka tarkoitukseen sopivia tuotantotiloja ei aina ollut.

Maatalouspolitiikan piirissä tuotantoeläinten hyvinvointi yhdistetään yleensä hyvään tuotokseen (MTK 2008). Eläimen uskotaan voivan hyvin kun silloin kun se tuottaa hyvin. Maatiaislehmien kohdalla tämä ajatusmalli ei toiminut. Kasvattajat eivät missään vaiheessa tuoneet esille tuotannon ja eläinten hyvinvoinnin yhteyttä. Maatiaislehmien kasvattajille eläinten hyvinvointi oli enemmänkin itseisarvo. Osa kasvattajista koki vasikoiden hyvinvointiin liittyvät epäkohdat niin vakaviksi, että oli valmis luopumaan maatiaislehmistä. Uhanalaisten rotujen tulevaisuutta silmällä pitäen vasikat alkoivatkin liian monella tilalla olla kynnyskysymys maatiaislehmien kasvattamiselle. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Eläinten hyvinvointiin liittyvät seikat ja taloudelliset realiteetit olivat ristiriidassa.

Lypsykarjatilastoilla ambivalentit tilanne tuli esille eläinten myynnissä. Kasvattajille ei ollut tärkeää ainoastaan se, että he saivat ylimääräisistä eläimistä eron ja vähän tulojakin. Myyntitilanteissa kasvattajia ensinnäkin askarrutti se, vastasivatko myytävien eläimen ominaisuudet käyttötavan vaatimuksia uudessa paikassa. Runsaasti lypsävä lehmä ei soveltunut laidunnukseen eikä lemmikiksi. Vasikkaansa laitumella imettävästä emolehämästä ei kannattanut yrittää kasvattaa lypsylehmää. Väärä valinta saattoi tuottaa eläimelle kärsimystä, se saattoi sairastua tai se jouduttiin ennenaikaisesti lopettamaan. Lehmiä valittaessa tarvittiinkin monipuolista kokemusta ja tietoa, jota tutkimusajankohtana oli ainoastaan lypsykarjan kasvattajilla, niin lehmien, rotujen kun sukulinjojen ominaisuuksista. Tämä oli tärkeää myös rotujen säilymisen kannalta. Kaikenlaiset, hyvät ja huonot, kokemukset vaikuttivat siihen, miten halukkaita ihmiset olivat ottamaan maatiaislehmiä kasvatettavikseen.

Olen kieltäytynekin myymästä sellaisille tiloille, missä ei laidunneta. Siitä on tullu välillä aika tavalla sanomistakin, mutta mä olen ollu tiukka siitä, että tietosesti en ole myyny sellaisiin paikkoihin¹¹⁸. Myyntiaikeista oltiin jopa valmiit luopumaan jos kaikki ei tuntunut olevan kohdallaan vastaanottavalla tilalla. Tästä syystä kasvattajat pyrkivätkin olemaan erityisen tarkkoja siinä, minne he eläimiä luovuttivat. Kupsalan (2007, 19) mukaan valti-

¹¹⁸ 176/ 2005 Terhi s. 1961 ISK- ja LSK-karjaa

onhallinnon eläinten hyvinvointia koskevan sääntelyn¹¹⁹ vahvistuminen johtuu maatalous-eläinkysymysten politisoitumisesta. Lainsäädäntö, esimerkiksi lehmien jaloitteluun velvoitettava¹²⁰, oli kuitenkin toissijainen kun lypsykarjan kasvattajat pyrkivät luomaan omaehtoisesti lehmille mahdollisimman hyvät olosuhteet.

Kun mä soitin niille[lehmien ostajalle] vähän reilu vuoden päästä kun niitä oli mennyt niitä meidän eläimiä ja sit mä kysyin siltä emännältä kui ne on lähteny lypsään kun ne oli toisen kerran poikinu, se sanoi ettei niitä ole vielä siemennettykään¹²¹. Kasvattajat olivat kiinnostuneita myymiensä eläinten vaiheista pitemmänkin aikaa. He soittelivat ostajien perään ja kyselivät kuulumisia. Välillä lehmien eri käyttötapoihin, arvorationaalisia päämääriä omaavaan laidunkasvatukseen ja päämäärärationaaliseen lypsykarjankasvatukseen, liittyvät erot toimintatavoissa hämmensivät. Toisaalta myös kokeneillekin kasvattajille saattoi sattua pitkään mieltä painava erehdys kun eläin joutui huonoon paikkaan.

Vasikoiden kasvatukseen liittyvät ongelmat eivät johtuneet lypsykarjatiloilakaan lihan laadusta. *Sonnin liha on tummaa kuin hirvellä ja erittäin maukasta¹²². En ole ikinä syöneet mitään näin hyvää¹²³. Maatiaiskarjan lihaa syöneet lypsykarjan kasvattajat tiesivät kokemuksen kautta, että esimerkiksi mureudessaan liha poikkesi edukseen valtarotujen vastaavasta. Syy heikkoon menekkiin oli ennen minkin lihan jalostuksessa ja elintarviketeollisuudesta, joka laadun sijaan arvosti määrää. Vasikoiden menekin varmistamiseksi lihan laadun esille nostamista ja suoramarkkinointia kuluttajille laidunkarjan kasvattajien tapaan ei kuitenkaan nähty ratkaisuksi kasvattajien keskuudessa. Maatiaislehmien kasvattamiseen liittyviä traditionaalisia piirteitä tuli esille erityisesti kasvattajien suhtautumisessa lihan tuotantoon. Apua ongelmaan kasvattajat kaipasivat kotieläintuotannon tukipolitiikasta. Kasvattajien mukaan pienikokoisten rotujen¹²⁴ erityispiirteet tulisi ottaa huomioon lihakarjan teurastuksen raja-arvoja¹²⁵ asetettaessa. Lypsykarjan kasvattajat eivät uskoneet maatiaislehmien sopivan naudanlihan tuotantoon eikä heidän keskuudessaan ollut yritelmiä lihakarjan menekin parantamisesta. Laidunkarjan kasvattajien uumoilu yhteistyöstä, lihan*

¹¹⁹Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti, joka on tehty maa- ja metsätalousministeriön esittelystä, säädetään eläinsuojelulain (247/1996) 4 §:n 2 momentin, 5 §:n 2 momentin ja 6 §:n 2 momentin nojalla:

17§Laiduntaminen ja jaloittelu

¹²⁰ laki ei ollut vielä voimassa tutkimusajankohtana

¹²¹ 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

¹²² 32 / 2005 nainen s. 1958 ISK-karjaa

¹²³ 27 / 2008 mies 3. 1947 ISK -karjaa

¹²⁴ maatiaisrodut

¹²⁵ hieholla 170 kg, sonnilla 220 kg (kansalliset kotieläintuet)

jatkuvan saannin varmistamiseksi, antoi vielä odottaa toteutumistaan. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Maatiaislehmistä saatavat tuotteet ja palvelut käsittivät tässä tutkimuksessa laajasti niin maidon ja lihan jalosteet kuin matkailu-, elämys-, hyvinvointi- ja kasvatuspalvelut. Tutkimusajankohtana tuotteita ja palveluja oli tarjolla vähän ja niiden taloudellinen arvo oli pieni. Sen sijaan maatiaislehmillä nähtiin olevan merkitystä maatilatoimintojen monipuolistajana. *Tää julkisuus kaikki mitä ihmiset on oppinu kyytön tuntemaan se on hyvään suuntaan menoissa*¹²⁶. Maatiaislehmien merkitys palvelujen tarjonnassa liittyi markkinointiin ja mainostamiseen enemmän kuin itse palvelujen sisältöön. Kasvattajat kertoivatkin maatiaislehmillä olevan merkitystä tilan imagon kannalta. Ne olivat julkkiksia, maisematekijöitä, asiakkaiden pysäyttäjiä ja huomionherättäjiä. Ihmisten kasvattajat uskoivat niissä kiinnitettävän huomiota niin pieneen kokoon kuin erikoiseen väriinkin. Kaikki kasvajat riippumatta siitä pitivätkö he maatiaislehmiiä lypsykarjana, laidunkarjana, harrastuksena tai jonkin muuna sanoivat maatiaislehmien antavan positiivisemmän ja pehmeämmän kuvan tilan toiminasta kuin muun rotuiset eläimet. Maatiaislehmät olivat myös osoitus tilan tuotannon monipuolisuudesta. Näihin asioihin oli kiinnitetty huomiota erityisesti luomutuotantoon ja matkailuun erikoistuneilla tiloilla.

Laidunkarjan kasvattajilla lypsykarjan kasvattajista poiketen oli luonteenomaista innokkuus kehittää uusia toimintoja maatiaiskarjan ympärille. Sekä laidunkarjan että lypsykarjan kasvattajat uskoivat sekä tuotteilla että palveluilla olevan tulevaisuudessa kysyntää. Tässä johtui heidän mukaansa siitä, että maatiaislehmillä on perinteisen hyvän asian status. Laidunkarjan kasvattajat olivat tuotteistajina ja markkinoijina edelläkävijöitä. Heidän mukaansa maatiaismarkkinoilla tarvittaisiin omaperäisiä otteita ja ratkaisuja, jotta maatiaislehmistä saatavat raaka-aineet, erityistuotteet ja palvelut olisivat kilpailukykyisiä bulkkituotannon rinnalla. Marginaaliset tuotteet kaipasivat kuitenkin myös yhteiskunnan tukea. Hyvänä apukeinona kasvattajien keskuudessa pidettiin arvonlisäverotukseen liittyvien käytäntöjen muuttamista. Muutenkin verotukseen toivottiin tapauskohtaista harkintaa tai vaihtoehtoja. Ongelmaksi elintarvikkeiden tuotteistamisen ja jatkojalostuksen kannalta nähtiin EU-lainsäädännön liian tiukka valvonta. Eräs kasvattaja kuvasi tilannetta sanomalla, että Suomessa, muista maista poiketen, oltiin EU:n mallioppilaita ja noudatettiin aina ohjeistusta kirjaimellisesti.

¹²⁶ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

Lypsykarjatiloiilla pääosa maidosta meni meijeriin. Tutkimusajankohtana maidon jatkojalostusta ja suoramyynti oli vain joillakin tiloilla. Toisaalta maidon jalostamisesta vain harva lypsykarjan kasvattaja oli kiinnostunut. Syyksi kiinnostamattomuuteen kasvatijat mainitsivat ajan puutteen, osaamisen riittämättömyyden ja suuret investoinnit esimerkiksi tiloihin ja laitteisiin. Lypsykarjan kasvattajille karjatalous oli päätyönsä, joka vaatii kokonaisvaltaista omistautumista niin osaamisen, ammattitaidon kuin ajankäytönkin suhteen. Myös elintarvikkeiden valmistamisella asetettu tiukka lainsäädäntö erityisesti hygienian osalta arvelutti.

*Supermarketit ovat enemmän jonkun hollantilaisen juuston perään.*¹²⁷ Joillakin yksittäisillä tiloilla oli jo maidon jatkojalostusta. Esimerkiksi Varsinais-Suomessa maatiaislehmiä ja suomenvuohia kasvattavalla tilalla¹²⁸ oli omaa maitoa jalostettu juustoksi 1990-luvulta asti. Tilalla oli sekä itäsuomen- että länsisuomenkarjaa. Juustolan lisäksi tilalla oli matkailutoimintaa ja maisemointilaidunnusta. Eläimet söivät omilla pellolla viljeltyä rehua. Tuotekehittely oli keskeisellä sijalla juuston valmistamisessa. Emännän mukaan työ oli ollut pitkäjänteisyyttä vaativaa, mutta viime aikoina se oli alkanut tuottaa tulosta. Ravintolat ovat alkaneet pikku hiljaa kiinnostua juustosta. (Riikilä 2009, 25)

Muutamilta lypsykarjatiloilta maitoa toimitettiin jatkojalostajille juuston tai jogurtin raaka-aineeksi samoin kuin joillakin tiloilla kävi suoramyyntiasiakkaita. Lypsykarjan kasvattajien vähäinen kiinnostus tuotteistamista kohtaan ei johtunut siitä, että maito ei heidän mukaansa olisi sopinut jatkojalostukseen. Maidon tiedettiin kelpaavan paljon muuhunkin kuin bulkkituotantoon. Vaikka kasvattajat eivät itse aikoneet ryhtyä maidonjalostajiksi, he toivoivat, että maatiaislehmien maitoa tuotteistettaisiin enemmän perinteisiksi elintarvikkeiksi. Tuotteistaminen kuitenkin sopi heidän mukaansa kasvattajia paremmin erikoismeijereille. Toisaalta tilanne maidontuottajan näkökulmasta olisi ihanteellinen jos maatiaislehmien maitoa tarvitsevat jatkojalostajat pystyisivät maksamaan siitä enemmän kuin keskittynyt meijeriteollisuus. Maidon erityisiä, tuotteistamisen kannalta keskeisiä ominaisuuksia, tulisi kuitenkin tutkia enemmän, jotta maidon tuotteistamisesta erikoistuotteiksi kiinnostuttaisiin laajemmin.

Tutkimusajankohtana palvelujen tuottaminen oli vielä vähäistä, mutta maatiaislehmiä kasvattavilla lypsykarjatiloiilla kävi ihmisiä katsomassa eläimiä. *Jos tulloo vieraita ovat suomenkarjan lehmät heti uteliaana kahtomassa ja ihmeteltävinä. Meillä ei ole*

¹²⁷ 1/ 2008 nainen s. 1974 ISK-karjaa

¹²⁸ Saloniemen juustola

*matkailua, mutta minun tapana on tutustuttaa ihmisiä lehmiin*¹²⁹. Vieraita otettiin vastaan, vaikka siitä ei saatu taloudellista hyötyä. Ennen minkin kasvattajat olivat ottaneet arvoraationaaliseksi tehtäväkseen perehdyttää ihmisiä maatiaiseläimiin liittyvää perinteeseen. Kasvattajille oli tärkeää, että aikuiset ja lapset oppisivat sekä vaalimaan että arvostamaan maatiaisrotuja. He halusivat olla tiedonvälittäjiä, jotka kertovat maatiaislehmien historiaa, arvosta karjataloudelle ja suojelutarpeesta nykyajan ihmisille. Samalla he halusivat maatiaislehmien avulla saattaa ihmiset osallisiksi mieleenpainuvista eläinkokemuksista. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Alkunsa vierailut olivat saaneet siitä kun kasvattajat olivat panneet merkille, että ihmiset olivat kiinnostuneita maatiaislehmistä ja nauttivat niiden näkemisestä. He olivat tunnistaneeet, että samoin kuin heille itselleen myös muille ihmisille maatiaislehmiin liittyvät muistot, ne toivat mieleen lapsuuden eläimet, olivat tärkeitä. Erityisesti maatiaislehmät kiinnostivat lapsia.. Kasvattajat olivat myös huomanneet, että nykyajan ihmiset ovat vieraantuneen maatalouteen ja ruuantuotantoon liittyvistä asioista. Tämä näkyi muun muassa siinä, että kotieläinten rotuja ei enää tunnistettu ja harvinaisten rotujen arvoa ei ymmärretty. Toisaalta tiloilla vierailevista myös ne, jotka tunnistavat eläimet, mielellään halusivat tietää niistä lisää. Risku-Norjan ym. (2007) mukaan nykyteknologiaan perustuva palveluyhteiskunta on etäännyttänyt kansalaiset monista elämän perusasioista. Kosketus maatalouteen ja maaseutuun on katomassa samoin kun tieto ruoan tuotannosta ja alkuperästä. Sama tuli esille myös kansalaiskyselyssä (Lilja 2007b, 105-117) ainakin nuorempien vastaajien kohdalla

Myös hieman organisoidumpaa vierailutoimintaa tutkimusajankohtana oli jo olemassa. Maatilan läheisyydessä sijaitsevan koulun tai päiväkodin lapset kävivät tutustumassa maatiaislehmiin ja muihinkin eläimiin. Kasvattajat myös järjestivät lapsille pieni-
muotoisia kursseja. Lapsiryhmät, esimerkiksi kaupunkilaislapset, taas kävivät tiloilla leirikoulujen yhteydessä. Näillä vierailuilla kasvattajat halusivat järjestää lapsille monipuolista tekemistä. Usein oli mahdollisuus myös ratsastaa tai ajaa suomenhevosilla. Tutkimusajankohtana ryhmien vierailutoiminta oli kuitenkin vielä satunnaista ja sillä ei juuri ollut taloudellista merkitystä.

Aineiston joukossa oli myös muutama tila, jolla oli suuntauduttu järjestelmälliseen kasvatuspalvelujen tuottamiseen. Niissä toiminta oli vakiintunut ja sillä oli jo taloudellista merkitystäkin. Eräs esimerkki oli Keski-Suomessa sijaitseva pieni lihakarjan kasvattami-

¹²⁹ Kasvattajat 405/2005 nainen s.1979 LSK-karjaa

seen erikoistunut tilalla¹³⁰. Siellä järjestettiin päiväkotilapsille ja koululaisille vierailu- ja ohjelmatoimintaa. Tilan karjassa oli kymmenen länsisuomenkarjan lehmää ja viisi itäsuomenkarjan lehmää. Myös maatiaislehmiä kasvatettiin lihakarjana. Yhtä länsisuomen lehmää lypsettiin. Tämä lehmä toimi niin sanottuna opetuslehmänä. Tilalla suosittiin omavaraisuutta niin karja- kuin kotitaloudessakin. Lehmät söivät omalla pellolla kasvanutta rehua. Emäntä kertoi, että tilavierailuille oli paljon kysyntää ja vuonna 2007 tilalla vieraili 1000 lasta. Suunnitteilla oli myös aikuisille suunnattua vierailu- ja ohjelmatoimintaa. (Ks. myös Risku-Norja ym. 2007, 59, Yli-Viikari ym. 2009, 49).

Toinen hyvä esimerkki maatiaisrotujen monipuolisesta hyödyntämisestä vierailijoille suunnatuissa ohjelmalveluissa oli viljanviljelyyn erikoistunut maatila Vantaalla. Siellä kasvatettiin itäsuomen- ja pohjoissuomen karjaa suomenlampaiden, suomenhevosten suomenvuohien ja maatiaiskanoja joukossa. Maatiaiseläimet olivat sekä osa tilan omavaraista taloutta että hoitivat maisemaa. Emännän mukaan pienimuotoinen kotieläintalous piti tilan elävänä ja perinteisenä. Koulu- ja päiväkotiryhmät saattoivat käydä tilalla tutustumassa eläimiin. Lapsille suunnatuilla kursseilla valmistettiin esimerkiksi maatiaislehmien maidosta juustoa.

Tutkimusajankohtana oli myös maatilamatkailutiloja, joilla oli sekä olemassa että suunnitteilla maatiaislehmiin liittyviä ohjelma- ja elämispalveluja. Tiloilla maatiaislehmiä pidettiin vaihtelevista syistä. Esimerkkitalallamme¹³¹ maatiaislehmät olivat osa tilan normaalia lypsykarjaa. Toisaalla maatiaislehmiä oli saatettu hankkia ainoastaan vierailijoita silmällä pitäen. Lehmillä oli käyttöä tiloilla myös ympäristön ja maiseman siisteyden ja hoidon kannalta. Kasvattajien mukaan maatiaiskarja sopi hyvin matkailijoiden nähtäväksi maaseudun kulttuurimaisemaan perinnetilojen ja kotiseutumuseoiden kaltaiseen miljööseen. Matkailijoille tiloilla haluttiin esitellä muun muassa vanhanaikaisia tuotantotiloja ja tapoja. Aikaisemman tutkimuksen mukaan kuluttajat taas pitävät yksittäisen eläimen sijaan kulttuurihistoriallisesti *aitoa* ympäristöä tärkeänä. Kuluttajat korostivat myös sitä, että maatiaiseläimet eivät ole tuotteita vaan elämyksellisiä ja terapeuttisia eläimiä ja oleellinen osa kasvattajiensa elämäntapaa ja ympäristöä. Tutkimusajankohtana maatiaislehmät olivat osa yrityksen liikeidea esimerkiksi kahvilassa, jossa asiakkaiden oli mahdollisuus tutustua eläimiin. Eräs kasvattaja suunnitteli kotieläinpihaa, jossa olisi myös maatiaislehmiä. (Lilja 2009, 88-102)

¹³⁰ Hakolan tila

¹³¹ Elinan tila

Matkailuyrityksen toiminnan kannalta maatiaislehmien matkailuyritykselle tuomalla lisäarvolla ei juuri ollut suoraa taloudellista vaikutusta. Sen sijaan eläinten esitteleminen asetti haasteita ja tuotti priorisointiongelmia matkailuyrittäjälle. Matkailijat samoin kuin heidän tarpeensa olivat erilaisia. Osa matkailijoista vain yöpyi tilalla, mutta osa halusi nähdä myös tilan arkea. Matkailutilan pyörittäminen itsessään oli työvoimavaltaista. Asiakkaiden kanssa kului aikaa ja muutakin työtä oli paljon. Toisaalta maatiaislehmien esittelystä saatavat tulot olivat niin pieniä, että niitä varten ei juuri voinut palkata työvoimaa. (ks. myös Lilja 2009, 88-102)

Matkailutilaa pitävät kasvattajat kuitenkin uskoivat maatiaiseläinten tuomiin mahdollisuuksiin. Esimerkiksi erikoituminen maatiaiseläimiin ja elämysmatkailu voisi tulevaisuudessa olla matkailuvaltti. Jo nyt maatiaistuotteita oli myynnissä joillakin matkailutiloille. Niiden markkinoinnissa kuitenkin vielä oli laajentamisen varaa. (ks. myös Lilja 2009, 88-102)

Aineistoissa ei ollut tiloja, joissa maatiaislehmiä olisi tietoisesti hyödynnetty hoivapalvelujen tuottamisessa. Mukana sen sijaan olla tiloja, joissa oli lasten sijais- ja perhekotitoimintaa, mutta kasvattajien vastuksissa eläinten merkitys hoivapalvelujen tuottamisen kannalta ei erityisemmin tullut ilmi. Eräs kasvattaja kertoi itäsuomalaisen vasikan olevan tärkeää työlle, jonka sijaiskotina maatila toimi. Joissakin vastauksissa tuli esille tilan läheisyydessä sijaitsevan vanhainkodin tms. asukkaiden mahdollisuus nähdä maatiaislehmiä laitumella.

Tutkimusajankohtana olikin ehkä ennen aikaista puhua maatiaislehmien hoiva- ja terapiakäytöstä, vaikka kasvattajien mukaan maatiaislehmien terapeuttinen vaikutus oli kiistanon (ks. myös luku 9). Toisaalta tulevaisuudessa kun kunnat eivät enää itse järjestä kaikkia asukkaiden tarvitsemia hoivapalveluja vaan ostavat niitä yksityiseltä sektorilta hoivapalvelujen tuottaminen maaseudulla jopa maatiloilla tulee ajankohtaiseksi. Asetelma ei ole uusi, sillä ennen valtiollista ja kunnallista sosiaaliturvajärjestelmän kehittymistä maatilat olivat keskeisessä hoivaroolissa. Tulevaisuudessa myös vanhukset ja hoivakotien asiakkaat ja heidän omaisensa kaipaavat vaihtoehtoja ja yksilöllisiä palveluja joita maatilaresurssien avulla voidaan tarjota. (Yli-Viikari ym. 2009, 25, 51-52, Sahramaa 2010, 2).

Tuotemerkkiä, joka kertoisi tuotteen tai palvelun maatiaisrotuihin liittyvästä alkuperästä, pidettiin kasvattajien keskuudessa tärkeänä. Hyvällä markkinoinnilla, brän-

din luomisella menekki lisääntyisi¹³². Ainoataan sen avulla kasvattajat uskoivat kuluttajien voivan erottaa maatiaistuotteet ja -palvelut muista vastaavista. Vaikka tällä hetkellä tuotteita ja palveluja ei juuri ollut saatavilla, tuli kasvattajien mukaan jo nyt ottaa huomioon tulevat kuluttajat ja antaa heille mahdollisimman positiivinen mielikuva niin maatiaislehmistä kuin niiden kasvattamisestakin.

Tutkimusajankohtana maataloustuet, myös alkupäisrotutuki, olivat oleellinen osa EU-ajan maatalouspolitiikkaa. Tuet olivat myös konkreettinen osa karjasta saatavia tuloja ja vaikuttivat esimerkiksi siihen, kuinka innostuneita kasvattajat olivat maatiaislehmien kasvattamista jatkamaan. *Jos museoita ja muutakin historiallista tuetaan, niin miksei sodan yli [meitä] ruokkineita lehmiäkin kannattaisi säilyttää jos tulee kriisi maahan, sk on vaatimaton*¹³³. Kasvattamiseen liittyvään työhön ja kustannuksiin nähden rahalliset tuet koettiin kasvattajien keskuudessa aivan liian pieniksi. Kasvattajien mukaan maatiaislehmistä maksettavan tuen lisääminen parantaisi sekä kasvattajien toimeentulomahdollisuuksia että osaltaan edesauttaisi maatiaislehmien säilymistä.

*Ei enää kukaan uskaltaa alkaa pitää eläimiä, koska se on niin suuret ne vaatimukset näissä. Myös EU-neuvontaa näistä maatiaiseläinasioista kyllä sitä jostain pitäis yrittää saada*¹³⁴. Tukipolitiikassa nähtiin sekä hyviä että huonoja puolia. Ongelmana pidettiin eläimiin liittyvän viranomaisvalvonnan vaatimuksia, jäykkyyttä ja byrokraattisuutta. Lisätyötä tuotti muun muassa eläinten merkitseminen korvamerkeillä samoin kuin eläinten siirrosta laitumelta toiselle tehtävät siirtoilmoitukset. Korvaavan eläimen hankkimiseen liittyvää lainsäädäntöä pidettiin erityisen hankalana samoin kuin tuen saamisen edellyttämän maksatuksen hakeminen erikseen joka vuosi. Pykälät tuottivat päänvaivaa ja pettymystä lypsykarjan kasvattajille vähemmässä määrin kun laidunkarjan kasvattajilla. Tämä johtui luultavasti siitä, että lypsykarjankasvattajat muissa maatalousyhteisistään johtuen olivat harjaantuneet EU-ajan maataloussektorin tukipolitiikkaan ja sen kiemuroihin.

Toisaalta laidunkarjan kasvatuksen ja lypsykarjan kasvatuksen toisistaan poikkeavat tuotanto-olosuhteet vaikuttivat tukiinkin. Erityisesti peltohehtaareihin sidottu tuki oli harmillinen laidunkasvattajille, sillä usein karjaa oli enemmän kuin mitä kasvattajan omassa hallinnassa oleva peltopinta-ala edellytti. Laitumet sijaitsivat julkisyhteisöjen mailla. Lypsykarjatiloiilla peltohehtaareihin sidottu tuki harvemmin oli ongelma. Erittäin suurena epäkohtana laidunkarjan kasvattajat pitivät myös sitä, että maatiaislehmille muista emolehmä-

¹³² 27 / 2008 mies s. 1947 ISK-karjaa

¹³³ 121 / 2005 nainen s. 1963 ISK- ja LSK -karjaa

¹³⁴ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

roduista¹³⁵ poiketen ei voinut hakea emolehmätukea¹³⁶. Kasvattajien mukaan kaikelle karjalle, mukaan lukien maatiaisrodut, jota ei lypsetty, tämä olisi pitänyt tulla automaattisesti.

Tukipolitiikkaan sisältyi myös lypsykarjan kasvattajia harmittavia epäkohtia. *Vähä tämmöstä pitkäkestosempaa...ois joku varmuus siitä että homma jatkuu ainakin entisellään*¹³⁷. Yksi näistä oli lyhytnäköisyys, joka ei sopinut karjankasvattamisen kaltaiseen pitkäjänteisyyttä vaativaan toimintaa. Tukikausi oli viisi vuotta ja useinkaan ei ollut tietoa mitä sen jälkeen tulee tapahtumaan. Erityisen hyvä asia kasvattajien mukaansa sen sijaan oli, että tuki maksettiin eläintä, ei tuotosta kohden. Eli tuki oli sitä isompi, mitä enemmän tilalla oli karja. Lypsykarjatilojen maitokiintiön kokoon nähden maatiaiskarjaa voitiin pitää enemmän kuin valtarotujen lemmiä ja näin taloudellinen hyötyä saatiin eläintä kohden maksettavien alkuperäistukien muodossa.

*Mää pidin seitsemän vuotta ilman tukia minkäänlaisia yhtäkkiä mä vaan päätin, että aloittaa niin se EU-raham hakeminen, eihän siitä olis tullu mitään ...[eläinten] siirtokiellot ja [korvamerkittämiä] ei voi teurastamoon [viedä]*¹³⁸. Tuet tulivat yleensä laidunkarjan kasvattajille ajankohtaisiksi siinä vaiheessa kun toimintaan harrastuksen ohelle tai sijaan yhdistettiin taloudellisia tavoitteita. Läheskään kaikki laidunkarjan kasvattajat, ennakkoluuloista huolimatta, eivät kokeneet tukisääntöjen edellyttämiä toimenpiteitä ylitse pääsemättömiksi. Tuilla haluttiin kompensoida laidunkarjan kasvatuksen tuottamia menoja ja työpanosta. Erityisesti eläinten vahtimisesta etäällä sijaitsevilla laitumilla pidettiin aikaa vievänä ja kustannuksia tuottavana.

*Kun saa jonkunmoisen sen alkuperäistuen niin kyllä se on ihan kilpailukykyinen jonkun ayrshiren kanssa. Ei ne [länsisuomenkarjan lemmät] kuitenkaan niin paljon huonommin lypsä*¹³⁹. Taloudellisen tuen merkitys kaikille lypsykarjankasvattajille oli kiistaton, mutta suhtautumisessa tukiin oli kasvattajakohtaisia eroja. [Maatiaislemmät] eivät ainakaan lypsylehminä pärjää maidon tuotannossa muille roduille¹⁴⁰. Tuki oli suuremmalle osalle sekä kannustin että toiminnan edellytys. Kasvattajien joukossa oli myös niitä joiden mielestä tuet eivät olleet toimeentulon kannalta ratkaisevassa asemassa, mutta myös he hakivat tukea, koska siihen oli mahdollisuus. Joukossa oli myös pieni osa kasvattajia, jotka sanoivat

¹³⁵ Yleisimpiä emolehmärotuja Suomessa ovat Hereford, Aberdeen Angus, Charolais, Limousine ja Simmental

¹³⁶ Emolehmien ja hiehojen on oltava vähintään 50 prosenttisesti liharotuisia.

¹³⁷ 84 / 2005 Elina s. 1981 ISK- ja LSK-karjaa

¹³⁸ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹³⁹ 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

¹⁴⁰ 165 / 2005 mies s. 1947 ISK-karjaa

pitävänsä maatiaislehmiä niistä maksettavien tukien takia. Tukea pidettiin heidän keskuudessaan helpompana raha *puhtaana tuloa* verrattuna esimerkiksi maidon myynnistä saavaan tuloon.

Kasvattajat toivoivat, että ohjauskeinoja voitaisiin tulevaisuudessa kehittää. Eri-tyisesti tukitason samoin kuin tukijärjestelmän joustavuuden suhteen oli paljon odotuksia. Tuki voitaisiin esimerkiksi eläinyksikköön sidotun maksun sijaan suunnata kasvattajille verohuojennuksena. Aloittelevia maatiaislehmien kasvattajia taas voitaisiin tukea aloitustuella. Tuen ohella tilakohtainen maitokiintiö oli lypsykarjan kasvattamiseen vaikuttava maatalouspoliittinen ohjauskeino. Vaikka muille roduille ominaiset ylituotanto-ongelmat eivät yleensä koskettaneet maatiaislehmiä, saattoi maitokiintiö, lypsykarjatiloilta meijeriin toimitettavan maidon määrää rajoittava tekijä, olla este maatiaiskarjan lukumäärän kasvatamiselle. Kasvattajat uskoivatkin, että maitokiintiö poistaminen maatiaislehmätiloilta saattaisi lisätä ainakin jossain määrin eläinten määrää.

Perinteisten lypsykarjan kasvattajien ristiriitainen suhtautuminen uusiin laidunkarjan kasvattajiin tuli esille suhtautumisessa tukiin. Lypsykarjan kasvattajat korostivat maatiaislehmien asemaa tilalla tavallisena lypsykarjana. *Hörhöt pilaavat sukusiitosjalostuksella eläinainesta ja kyttöjen mainetta*¹⁴¹. Samanaikaisesti he vieroksuivat maatiaislehmien kasvattamista laidunkarjana tai harraste- ja lemmikkieläiminä. Lypsykarjan kasvattajien päämäärärationaaliset ja laidunkarjan kasvattajien arvorationaaliset intressit joutivat törmäykseen kun kysymyksessä oli tukipolitiikka. Lypsykarjan kasvattajat pitivät tärkeänä, että tuki kohdennetaan kasvattajista vain niille, jotka kasvattivat karjaa alkuperäisessä tarkoituksessa lypsykarjana. Tällä tavalla suunnattuna tuki heidän mukaansa parhaiten edesauttaisi uhanalaisten rotujen säilymistä. Tätä he perustelivat muun muassa kasvatamisen vaatimalla pitkäjänteisyydellä, joka tulee ilmi esimerkiksi karjanjalostuksessa. Toisaalta ainoastaan lypsykarjana maatiaislehmät säilyttävät kilpailukykyisyytensä muiden lypsykarjarotujen rinnalla tulevaisuudessakin. Eri-tyisesti kasvattajat kammoksuivat ajatusta, että maatiaislehmät eivät tulevaisuudessa enää ollenkaan olisi lypsykarjaa. *No ne on sitten lemmikkilehmiä, mutta se täytyy sitten se raha tulla jostain muualta...*¹⁴². Taloudellisia edellytyksiä, jota pitkäjänteinen karjan kasvattaminen edellyttää, he eivät myös uskooneet olevan uusissa tavoissa kasvattaa karjaa.

¹⁴¹ 474 / 2005 nainen s. 1979 ISK-karjaa

¹⁴² 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

Vaikuttivatko suhtautumiseen enemmän uusista kasvatustavoista puuttuvat perinteet vai lypsykarjan kasvattajien taloudellisiin edellytyksiin harjaantunut silmä? Toisaalta myös laidunkarjan kasvattajat olivat taloudellisesti osavia yrittäjiä omilla tahoillaan. Laidunkarjan kasvattajien piirissä ei ollut vastaavaa kritiikkiä lypsykarjan kasvattajia kohtaan. Toisaalta Weberin ideaalityypittelyn mukaan juuri päämäärärationaaliset toimijat, koska heidän toimintaansa eivät vaikuta virheet tai tunteenomaiset tekijät, pyrkivät muotoilemaan mahdollisimman pätevät ympäristöä ja muita toimijoita koskevat oletukset. Päämäärärationaalista suuntautuneiden kasvattajien toimintaa voitiinkin tutkimusajankohtana pitää maatiislehmien kasvattamisen *mittatikkuna* johon he itse vertasivat toisten toimintaa ja johon toiset taas vertasivat omaa toimintaansa. (Heiskala 2000, 52-53, vert. lisäksi Lilja 2007c, 160-174).

Maatiislehmien tulevaisuus koettiin lypsykarjatilolla epävarmaksi. Maatiislehmien kasvattamisessa vaikuttivat samat taloudelliset voimat ja epävarmuustekijät, esimerkiksi muutokset maidon tuottajahinnassa ja kustannusten nousu, kuin valtarotujenkin. Eri-tyisesti maataloussektorin ja maatalouspolitiikan muutosten pelättiin lyhemmällä tai pitemmällä aikavälillä vaikuttavan myös maatiislehmien tilanteeseen. Koko karjatalouden tulevaisuus on arvailujen varassa kuten Raussi (2009, 161) tuo esille. Hänen mukaansa maataloudella on kaksi vaihtoehtoista näkymää: massatuotantoon panostava teollistuva maatalous tai omavaraisuuteen ja kriisinhallintaan panostava mahdollisuuksien maatalous.

Toisaalta maatiislehmien muista pienempi tuotos lisäsi tilojen haavoittuvuutta ja tuki-riippuvuutta. Jokaisen lypsykarjan kasvattajan päämäärärationaalinen tavoite oli, että tilan maidontuotanto pysyy tulevaisuudessakin taloudellisesti kannattavana. Taloudelliset ja tuotannolliset reunaehdot samoin kuin nykyisen karjan koko ja rotukoostumus taas vaikuttivat siihen, mitä erilaisia toimenpiteitä karjan suhteen oltiin valmiita tekemään. Osa kasvattajista oli valmis luopumaan maatiislehmistä jos niiden tuotos ei parane. Eri-tyisesti isoissa lypsykarjoissa maatiislehmien tulevaisuus riippui niiden kilpailukykyisyydestä ja kannattavuudesta. Niissä myös rotujen asemaa taloudellisesti kannattavina lypsyrotuina oltiin valmiita eniten edistämään karjajalostuksen keinoin. Sekakarjojen kasvattajille riitti vähempi. Pääasia oli, että maatiislehmät eivät laskeneet koko karjan keskituotosta. Osa kasvattajista oli myös valmis säilyttämään maatiislehmät joka tapauksessa, vaikka ne alentaisivatkin keskituotosta tai niiden tuotos ei paranisi. Sekakarjoissa maatiislehmiä voidaankin pitää Tuomivaaran (2003, 92) mainitsemina myönteisen itsemäärityksen kannal-

ta tärkeinä humaaneina eläinsuhteina. Hänen mukaansa teollistuneen eläinten käytön ohella tarvitaan huolehtivia ja välittäviä suhteita eläimiin. (vert. Lilja, T. 2007c, 160-174).

Kiinnostusta maatiaislehmien kasvattamiseen lypsykarjana aikaisempaa suuremmassa mittakaavassa ei kasvattajien keskuudessa juurikaan ollut. Tähän vaikutti esimerkiksi se, että isot investoinnit uusiin tuotantotiloihin ja maatiaiskarjan kasvattaminen eivät sopineet samalle tilalle. Joukossa oli kuitenkin muutamia sekakarjan kasvattajia, jotka olivat halukkaista siirtymään puhtaaseen maatiaiskarjaan. Yksittäisiä maatiaislehmiä oli moni kasvattaja hankkinutkin karjaansa, mutta radikaali koko karjan vaihtaminen oli harvinaista. Syynä tähän oli ensinnäkin eläinten kalleus. Toiseksi vähäiset tarjolla olevat eläimet eivät aina vastanneet tuotosodotuksia. Usein vaihtamisen tavoitteena oli hankkia paremmin tuottavia lehmiä kuin mitä oli tarjolla. Erikoistapauksessa vaihtaminen oli kuitenkin onnistua kuten Elinan tilalla, jolle oli tulipalon jälkeen hankittu kokonaan uusi karja. Aikaisemmasta karjasta poiketen nykyinen koostui lähes yksinomaan maatiaislehmistä

Ehkäpä joskus kasvatan pelkkiä maatiaisrotuja, jolloin mahdollisuus tuottaa maitoa puhtaasti alkuperäisroduista ja jalostaa maidosta maatiaisjuustoa¹⁴³. Vaikka lypsykarjan kasvattajat olivat yhtenäisen ryhmä niin tavoitteiltaan kuin toimintatavoiltaan, valtavirrasta poiketen joillakin kasvattajilla oli myös suunnitelmia tilan toimintojen kehittämisen suhteen. He halusivat joko laajentaa maatiaislehmien kasvattamista tai suunnittelivat kokonaan uutta toimintaa kuten esimerkiksi omasta karjasta saatavien raaka-aineiden tuotteistamista ja jalostamista. Taitaa kyllä olla utopiaa¹⁴⁴.

Luonteenomaista näille suunnitelmille kuitenkin oli, että kasvattajat eivät aina tahtoneet edes itse uskoa niihin. Päämäärärationaalisesti suuntautuneiden kasvattajien oli vaikea innostua asioista, joissa selkeän päämäärän sijaan oli liikaa outoja ja epävarmoja tekijöitä. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Laidunkarjan kasvatuksen tulevaisuus riippui taloudellisten mahdollisuuksista toteutumisesta eli siitä mitä enemmän toimintaan tulevaisuudessa saadaan päämäärärationaalisen päämääriä. Kasvattajat kuten esimerkkitilan Jouko uskoivat, että maatiaislehmiä kasvattamalla voi saada tuloja ja jopa elannon. Tutkimusajankohtaan tavoitteet kuitenkin olivat vielä melko selkiytymättömiä. Esimerkiksi lihan markkinoinnin laajentamista pidettiin varteenotettavana vaihtoehtona. Maatiaislehmien kasvattamisen yhdistämisen elämyspalveluja tuottamiseen olla myös mahdollista. Selvää kuitenkin oli, että tulevai-

¹⁴³ 84/ 2005 Elina s. 1981 ISK- ja LSK-karjaa

¹⁴⁴ 84/ 2005 Elina s. 1981 ISK- ja LSK-karjaa

suudessakin kasvattajat halusivat pitämään karjanhoidon kaikilta osiltaan helppona ja mahdollisimman vähän investointeja vaativana. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Oli toiminta tulevaisuudessa minkälaista tahansa rotujen viime aikoina saamaa julki-suutta pidettiin myönteisenä tekijänä. Erityisesti hyötyä siitä uskottiin olevan tuotteiden markkinointia silmällä pitäen. Toiminnan laajenemisen ensisijaisena edellytyksenä pidettiin kuitenkin kasvattajien välistä yhteistyötä. Sitä uskottiin tarvittavan joka portaassa; eläinten kasvattamiseen liittyvissä asioissa, tuotteistamisessa ja markkinoinnissakin. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Kasvattajat toivoivat positiivisuuden vaikuttavan niin, että aikaisempaa useampi innostuu ottamaan maatiaislehmiä. Yhtä mieltä kaikki kasvattajat olivat siitä, ettei pidä tuoda esille ainoastaan maatiaislehmien kasvattamiseen liittyviä ongelmia ja taloudellista kannattamattomuutta. Sen jos minkä he uskoivat vievän sekä uskon työhön että vähentävän kiinnostusta maatiaislehmien kasvattamista kohtaan. Tärkeänä pidettiin sitä, että heikon tuotoksen valittelun sijaan, kasvattajat keskittyisivät lisäämään tietoisuutta eläinten hyvistä ominaisuuksista.

Markkinoida niitä nimenomaan [tavallisena] kilpailukykyisenä lypsyrotuna¹⁴⁵. Meidän tulevaisuuden Rotu¹⁴⁶. Lypsykarjan kasvattajien mukaan tulevaisuudessa tarvittaisiin positiivista asennetta, jotta maatiaislehmien arvostus lypsykarjana nousisi. Pitäisi tuoda esille, että maatiaislehmät kokoonsa ja kulutukseensa nähden ne tuottavat hyvin. Yhtenä uskottavuuden osoituksena lypsykarjan kilpailukykyisyydestä pidettiin myös sitä, että mahdollisimman monet maatiaiskarjatilat kuuluisivat karjantarkkailun piiriin samoin kuin valtarotujakin kasvattavat tilat. Laidunkarjan kasvattajat taas halusivat markkinoida potentiaalisille kasvattajille maatiaiskarjan monikäyttöisyyttä ja kuin niistä saatavien tuotteiden erityisyyttä.

7 MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN PERINTEEN JA ARVOKKAAN GEENIPERIMÄN SÄILYTTÄMISTÄ

Meidän äiti ... silloin kun se oli evakkona niin se toi sieltä Karjalasta oman lehmä [ja] mä toin kaks suomenkarjan lehmää tullessani [ja] sit me ostettiin tuolta Janakkalasta mun miehen kans kaks ja siitä niitä sitten on alkanut tulle [ja nyt on] no toi Matti [poika, tilan-

¹⁴⁵ 126 / 2005 nainen s. 1968 LSK-karjaa

¹⁴⁶ 312 / 2005 mies s. 1982 LSK-karjaa

jatka] *toss.*¹⁴⁷ Lypsykarjan kasvattamista luonnehti vahva tila- ja kasvattajakohtainen perinne. Kasvattajat puhuivat *verenperintönä saamastaan rakkaudesta*, joka oli siirtynyt sukupolvelta toiselle. Lypsykarjan kasvattajien juuret olivat 1900-luvun alussa, jolloin lypsykarjatalouden tavoitteena oli karjalalostuksen, tuotostarkkailun ja tehostuneen ruokinnan avulla aikaansaada ulkomaalaisille roduille kilpailukykyisiä kotimaista alkuperää olevia rotuja (Lilja 2007a, 59-60). Maidontuotantoon jalostettua lypsykarjaa oli tiloilla kasvatettu kauan. Lehmät olivat myös kulkeneet kasvattajien mukana tilalta toiselle. Joillakin tiloilla kuten esimerkkinä olleella Matin tilalla länsisuomenkarja oli miniäksi tulleen emännän kotitilan peruja.

Lypsykarjatiloiilla perinne oli sidoksissa sekä tilaan että henkilöön. Kasvattajan konstruktio maatiaislehmistä oli muodostunut omakohtaisista kokemuksista, lapsuuden muistoista ja peritystä sukupolvelta toiselle siirtyneestä tiedosta. *Olen kiinnostunut entisistä ajoista*¹⁴⁸. Perinnettä ei koettu kasvattajien keskuudessa taakaksi vaan se oli vaalimisen arvoinen rikkaus. Elämäntapa¹⁴⁹, muodostuu toistuvista ja itsestään selviksi muodostuneista toiminnoista, jotka täyttävät jokapäiväisen elämän, sopii myös kuvaamaan maatiaislehmien kasvattamista tiloilla (TYT Avoin yliopisto n.d.). Työssä tutkimusajankohtana yhdistyivät sulassa sovussa perinteiset tavat ja nykyaikaiset käytännöt. Sen sijaan maantieteellisiä, itään, länteen ja pohjoiseen, tai paikkaan, kuntaan, lääniin, maakuntaan, kiinnekohtia roduilla oli vähän. Toisen maailmansodan aikana alkanut rotujen levittäytyminen ympäri maata näyttikin jatkuvan, jopa kiihtyvän, tutkimusajankohtana (ks. kuva 2).

Tutkimusajankohtana perinteen merkityksen korostuminen ei riippunut kasvattajan iästä. Erityisesti perinteen merkitys tuli kuitenkin esille tiloilla, joilla karjanhoitoon osallistui edelleen vanhemman sukupolven edustaja, Matin tilalla Matin äiti. Poikkeuksetta maatiais-tiloilla, missä kiinnostus ja alkuperäinen tavoite olivat säilyneet parhaiten, työhön osallistui tai oli osallistunut lähimenneisyydessä pitkäjänteiselle karjankasvattamiselle ja jalostukselle omistautunut henkilö, joka ei rodunvaihdon viltinä vuosikymmeninä ollut hävittänyt vanhanaikaisena pidettyä karjaa. Juuri nämä henkilöt olivat ansiokkaasti siirtäneet perinnettä myös jatkajilleen.

Esimerkiksi Suutalan tutkimuksessa (2009, 95) puhutaan eläinten ystävinä kansannaisista, jotka ymmärsivät eläimiä paremmin kuin miehet. Myös tässä tutkimuksessa tuli esille

¹⁴⁷ 411 / 2005 Matti syntynyt 1974 LSK-karjaa

¹⁴⁸ 77/ 2005 nainen s.? ISK- ja LSK-karjaa

¹⁴⁹ Sosiologiassa elämäntapa on arkielämän tapahtumasarja merkityksineen ja pyrkimyksineen. mm. Ahponen ym. 1983

naisten keskeinen asema karjanhoitajina. Siiskosen (1988, 93-94) mukaan miehet tulivat navettaan vasta maatalouden modernisoituessa kun töitä ei enää työvoimapulasta johtuen voitu jakaa sukupuolen mukaan kuten aikaisemmin oli tehty. Tässä tutkimuksessa naiset edustivat poikkeuksetta edellistä sukupolvea, jonka aktiivisella työllä oli ollut keskeinen merkitys rodun säilymisen kannalta. Heidän panoksellaan oli myös merkitystä tutkimusajankohtana, ehkä myös tulevaisuudessa Tiloilla nämä *äidit* varmistivat sen, että ainakaan heidän aikanaan maatiaislehmistä ei luovuta. (vert. Lipsanen 1997,11).

Työtä tiloilla ei voinut luonnehtia Max Weberin kuvailemaksi ei-rationaaliseksi traditionaaliseksi toiminnaksi. Kasvattamiseen ei kuulunut sokeaa toistoa tai matkimista, puhumattakaan toimimisesta ilman järkevää tai mietittyä syytä. Kasvattamiseen liittyvän perinteen ylläpitäminen oli kasvattajille tietoista toimintaa ja aivan eri asia kun maatiaislehmien kasvattamista lypsykarjana viime vuosikymmeninä arvottanut vanhanaikaisuuden ja jälkeenjääneisyyden leima. Siitä kasvattajat halusivat tutkimusajankohtana eron. Esimerkiksi pitkään länsisuomenkarjaa kasvattanut emäntä toivoi, että enää tulevaisuudessa maatiaislehmiä ei pidettäisi merkinä ainoastaan siitä, että kasvattajalla ei ole uskallusta siirtyä nykyaikaisiin rotuihin. Lypsykarjan kasvattajat halusivat todistaa, etteivät ole pelkkiä perinteen ylläpitäjiä vaan nykyaikaiset mitat täyttäviä päämäärärationaalisesti suuntasuuntauneita karjankasvattajia. He halusivat osoittaa, että maatiaislehmiäkin kasvattamalla, kuten aikaisemmin, saattoi ansaita elantonsa. Perinteen säilyttämistä voidaankin luonnehtia traditionaalisen toiston sijaan maatiaislehmien kasvattamisen yleväksi arvorationaaliseksi päämääräksi. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Karjankasvattamiseen liittyvän perinteen määrä ja merkitys vaihteli rodun mukaan. Länsisuomenkarjan kasvattamiseen sitä liittyi huomattavasti enemmän kuin itäsuomenkarjan. Tämä johtui siitä, että länsisuomenkarjaa oli pitkäjänteisimmin kasvatettu samoilla tiloilla näihin päiviin asti. Yli kolmannes kasvattajista kertoi pitävänsä länsisuomenkarjaa, koska sitä oli tilalla ollut aikaisemminkin. Itäsuomenkarjan osalta perinne lypsykarjana oli viimeisten vuosikymmenien aikana päässyt katkeamaan. Tutkimusajankohtana suurin osa itäsuomenkarjaa lypsykarjana kasvattava henkilö oli ensimmäinen tilalla tai ainakin kasvatustyössä oli ollut pitkä tauko.

Laidunkarjan kasvatukseen ei lypsykarjan kasvattamisen tapaan liittynyt tila- ja kasvattajakohtaisia perinteitä. Laidunkarjan kasvattajat olivat ajautuneet, kuten he itse kuvailivat, toimintaan joko sattuman kautta tai esimerkiksi harrastuksesta syntyneestä kiinnostuksesta. Tästä huolimatta he, kuten esimerkkitalan Jouko, toivat esille perinteiden, ja

juurien merkitystä. *Mun on äiti karjalasta kotoisin. Niillä on ollut kyyttöjä siellä silloin. Olen nähnyt kuviakin kun ne on taluttanu sieltä sodan jaloista pois. Se on jännäjuttu, kyl se sieltä tulee.*¹⁵⁰ Henkilökohtaisten perinteiden sijaan varhaisia yhtymäkohtia, ulkokohtaisia perinteitä, maatiaislehmiin etsittiin niin suvun taustasta kuin laajemmin yhteiskunnasta. Esimerkiksi vanhemmat tai isovanhemmat olivat kotoisin Karjalasta. Maatiaiskarja edusti kasvattajille sodasta ja evakkomatkasta selvinnyttä perhettä ja kansakuntaa. Lehmien kasvattaminen ja säilyttäminen oli kunnianosoitus esi-isien työtä kohtaan. Karjankasvattamisen arvorationaalinen, ylevä päämäärän, oli isänmaallisuus ja sen osoittaminen ja kunnioittaminen säilyttämällä suomalaista karjaa. Tähän viitaten eräs kasvattaja vertasi kyyttöä suomenlippuun. Laidunkarjan kasvatuksessa perinteet olivat myös aktiivisen hyödyntämisen kohde toisin kuin lypsykarjan kasvattamisessa. Perinteen, muistojen ja tarinoiden avulla oli mahdollista luoda mielikuvia ja tarinoita. Maatiaistuotteissa ja -palveluissa ne olivat oleellinen osa tuotteistamista samoin kuin markkinointia ja tunnetuksi tekemistäkin. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Laidunkarjan kasvatuksessa motiivina oli uhanalaisen, mutta myös perinteisen suomalaisen ja erityisesti suomalaiseen maisemaan sopivan karjan säilyttäminen. Kasvattajia ohjasi työssä niin henkilökohtainen kiinnostus erikoisia eläimiä kohtaan kuin halu säilyttää uhanalaista rotua. Rotujen säilymisen kannalta oleellinen asia oli myönteinen julkisuus, jota lehmät kasvattajien mukaan saivat parhaiten laidunkarjan kasvatuksessa. *Semmosia pienkarjoja mikkä olis aika helppo hoitaa*¹⁵¹. Laiduntaminen oli muutenkin hyvä ja yksinkertainen tapa kasvattaa maatiaislehmiä ja säilyttää harvinaisia rotuja. *Yksi suuntainen jalostaminen johonkin suuntaa on vaarallista, kohta geenimanibuloidaan kloonataan ja sitä sun tätä*¹⁵². Kasvattajien mukaan maatiaislehmiä tuli kohdella tuotantoeläiminä, ei lemmikkeinä. Tällä he eivät tarkoittaneet niinkään lehmien kohtelua vaan käyttämistä ravinnoksi. Esimerkiksi Tuomivaaran (2003, 92) mukaan modernille länsimaiselle ajattelulle on tyypillistä että samaa eläin lajia ei käytetä ruokana ja lemmikkinä.

Karjanjalostusta laidunkarjan kasvattajat pitivät sekä turhana että haitallisena. Heille tärkeää oli, että rotu säilyi mahdollisimman alkuperäisen oloisena ja näköisenä. Pieni koko oli luotettavin osoitus alkuperäisyydestä. Alkuperäisen näköisillä lehmillä he uskoivat olevan tallella kaikki vuosisatojen kuluessa kertyneet hyvät ominaisuudet. Niiden ansiosta ne sopivat suomalaisiin olosuhteisiin ja niitä kannatti säilyttää.

¹⁵⁰ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹⁵¹ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹⁵² 27 / 2008 mies s. 1947 ISK-karjaa

Vaikka laidunkarjan kasvattajien tiedot ja kokemukset lehmien jalostuksen kannalta oleellisesta asioista kuten lehmien sukulaisuudesta olivat vähäiset, heitä askarrutti rotujen sukusiittoisuus. Sonniaineksen vähäisyyden pelättiin johtavan rodut vähitellen jopa geneettiseen umpikujaan. Tätäkin suurempi ongelma oli kuitenkin se, että tutkimusajankohtana rotujen säilyttämisen laidunkarjana asetti vaakalaudalle lähes täydellinen taloudellisten edellytysten puuttuminen.

Lypsykarjan kasvattajille lehmät olivat aktiivisen sukupolvelta toiselle jatkuneen työ kohde. Säilyttämisen ja museoinnin sijaan kasvattajat halusivat vaalia eläimiin liittyvää *elävää perinnettä*. Kasvattajat eivät halunneet luokitelleet uhanalaisia maatiaiseläimiä museoeläimiksi¹⁵³. Sarmelan (2002, 187-188) määritelmä *museoeläimet ovat jäänteitä vaatimattomasta alikehittyneestä menneisyydestä ja todellisista elävistä persoonallisista eläimistä* sopi huonosti kuvaamaan maatiaislehmiä tutkimusajankohtana. Herääkin kysymys, mitä eläimiä Sarmela tarkoittaa puhuessaan museoeläimistä?

Tässäkin suhteessa kansalaisten ja kasvattajien välillä oli eroa. Vuosina 2004 ja 2005 tekemiini haastattelujen perusteella kansalaiset eivät uskoneet maatiaiseläinten sopivan tuotantoeläimiksi. Vanhuutensa puolesta niistä sen sijaan olisi museoeläimiksi, joiden avulla esimerkiksi lapsille voitaisiin esitellä vanhanajan elämää maaseudulla¹⁵⁴. (Lilja 2007b, 105-117). Samanaikaisesti kasvattajat korostivat eläinten tuotannollisia ominaisuuksia ja niiden kehittämistä jalostuksen keinoin ajan vaatimusten mukaisesti. *Tärkeä[ä] säilyttää rodut, joiden ominaisuudet saattavat joskus olla kullan arvoisia*¹⁵⁵. Säilyttämisen tavoitteena oli, että perinteinen karjatalous jatkuu maatiaiskarjan osalla tulevaisuudessa. Maatiaislehmät olivat säilyttämisen arvoisia vain lypsykarjana, lihantuotantoon tai laidunukseen ilman maidontuotantoa sen sijaan ei liittynyt taloudellisia edellytyksiä, jotka oleellisesti kuuluivat päämäärärationaaliseen kasvatusperinteeseen. Toisaalta kasvattajilla ei myöskään ollut innostusta tai uskallusta maidon jalostukseen liittyvän perinteen elvyttämistä kohtaan. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

Maatiaislehmien säilyttäminen lypsykarjana oli kollektiivista toimintaa, joka kasvattajien välisestä vähäisestä yhteistyöstä huolimatta perustui yhteisille arvoille ja toimintatavoille. Tähän nähden laidunkarjan kasvatus, jossa sosiaalisilla suhteilla oli suuri merkitys, oli yksilöllistä ja impulsiivista. Lypsykarjan kasvattajat kertoivat säilyttävänsä

¹⁵³ Kasvattajat uskoivat maatiaiskarjan vaatimattomana ja ilmastoon sopeutuvana olevan sopivaa *kriisiajan karjaksi*, joka selviää ravinnon ja elinolosuhteiden puolesta silloinkin kun muut jo menehtyvät.

¹⁵⁴ Kansalaishaastatteluja tehdessä minua monasti hämmästytti kansalaisten kasvattajia suurempi uskonpuute maatiaislehmien tuotantokäyttöä kohtaan.

¹⁵⁵ 332 / 2005 nainen s. 1949 ISK- ja LSK-karjaa

sekä rotuihin liittyvää kulttuuriperintöä, että suomalaiseseen ilmastoon ja olosuhteisiin sopivaa lypsykarjarotua. Säilyttämisen ohella keskeisenä motiivina oli halu tehdä tunnetuksi sekä rotuja että niihin liittyvää perinnettä esimerkiksi nuoremmalle polvelle. Rotujen tunnetuksi tekemisellä he uskoivat olevan merkitystä myös niiden säilymisen kannalta. Monella vanhemmalla kasvattajalla oli vielä tuoreessa muistissa se, kuinka rodut vuosikymmeniä sitten painuivat hiljaisuudessa unohduksiin.

Puhdasta maatiaiskarjaa ja valtarotuisessa karjassa muutamia maatiaislehmiä kasvattavien henkilöiden välillä oli eroa. Rotujen säilyttämisen ja suojelun tärkeyttä korostivat erityisesti kasvattajat, joilla on vain muutamia maatiaislehmiä. Pieni tuottoista karjaa ei heidän keskuudessaan nähty ongelmaksi, sillä heillä ei ollut suuria vaatimuksia ja odotuksia tuotannon suhteen. Ihmettelyyn, miksi suurituottoisen karjan joukossa oli muutama lähes tuottamaton maatiaislehmä, he vastasivat esimerkiksi, että aina voi pitää muutaman vähemmänkin tuottavan yksilön toisten joukossa. Maatiaislehmien pitäminen oli ennen minikin itsetarkoitus kuin toimeentulon lähde. Isoissa puhtaissa karjoissa, missä toimeentulo riippui karjasta, säilyttämisessä korostuivat tuotannolliset ja karjanjalostukseen liittyvät asiat. Maatiaislehmillä uskottiin olevan tulevaisuudessa mahdollisuuksia vain mahdollisimman hyvin jalostettuina.

Lypsykarjan kasvattajia askarrutti sekä isojen karjojen väheneminen että uusien kasvattajien perinteisistä poikkeavat tavoitteet. Joka taloon yksi maatiainen¹⁵⁶. Hyväksi kasvattajien keskuudessa nähtiin sekä lehmien että niitä kasvattavien tilojen määrän kasvu. Lypsykarjan kasvattajat olivat kuitenkin huolissaan uusien kasvattajien motiiveista. Lypsykarjatalouden ulkopuolelta tulevilla kasvattajilla oli ammattitaitoa vähän jos ollenkaan. Tuotannolliset ja taloudelliset tavoitteet puuttuivat laidunnuksesta ja lemmikkinä kasvatettavilta lehmiltä. Muutamaa lehmää esimerkiksi sekakarjassa kasvatettaessa lypsykarjan kasvattajat eivät uskoneet kasvattajan tuntevan samaan kiinnostusta ja omaavan samaa osaamista ja mahdollisuutta karjanjalostuksen suhteen kuin puhtaasti maatiaislehmiin erikoistuneilla kasvattajilla ja tiloilla oli. Lypsykarjan kasvattajat pelkäsivät ennen kaikkea maatiaislehmien tuotanto-ominaisuuksien puolesta.

¹⁵⁶ 98 / 2005 mies s. 1968 ISK- ja LSK-karjaa

8 MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN MIELENKIINTOISTA TYÖTÄ

*Mun mielest työ on mielekkäämpää, ku ne eläimet ei o ihan tavallisii*¹⁵⁷. Kasvattajien kokemukset maatiaislehmiin liittyvän työn mielenkiintoisuudesta liittyivät niin eläinten ominaisuuksiin kuin osaamiseen, yhteisöllisyyteen, arvostukseen kuin elämän hallintaan-kin. Kokemukset olivat hyvin pitkälle samoja kuin mitä karjankasvattajilla on kautta aikain ollut ja mitä esimerkiksi tutkijat Lipsanen (1997), Suutala (2009) ja Kaarlenkaski (2009) ovat tutkimuksissaan tuoneet esille. Tässä tutkimuksessa kasvattajan ja lehmän välinen läheinen suhde tuli konkreettisimmin esille käytännön karjanhoitotyössä. Myös Lipsanen (1997, 16) puhuu karjankasvattajien tunteisiin ja intuitioon perustuvasta ymmärryksestä, johon vaikuttaa tieto lehmän tarpeista ja tuotantoon vaikuttavista tekijöistä. Ymmärrystä käytetään päivittäisissä hoitotoimissa tiedon tavoin toiminnan pohjana.

Työn tekemisen kannalta lehmien ominaisuuksista keskeisimpiä olivat viisaus ja oppimiskyky. Kasvattajien mukaan nämä ominaisuudet näkyivät esimerkiksi siinä, että maatiaislehmät sekä pärjäivät että sopeutuivat muiden rotujen joukossa. Maatiaislehmät osasivat ohjata laitumella muita lehmiä. Moni myös ylpeänä kehui maatiaislehmien oppineen nopeasti nykyaikaisen navetan, lypsyrobotin¹⁵⁸ ja väkirehukioskin¹⁵⁹ tavoille. *Nää meidän kyytöt on yksilönä vaikee käsitellä, [niin] laumana helppo*¹⁶⁰. Sekä laidun- että lypsykarjan kasvattajat olivat sitä mieltä, että lehmät kannatti opettaa yhteistyökykyisiksi. Silloin ne olivat helppoja hoitaa.

Muita työn tekemisen kannalta tärkeitä ominaisuuksia kasvattajien mukaan olivat ystävällisyys, sosiaalisuus, rohkeus ja uteliaisuus. Maatiaislehmien vahvat laumaominaisuudet helpottivat erityisesti laidunkarjan kasvattajien työtä. Tämä tuli esille erityisesti silloin kun lehmiä siirrettiin laitumelta toiselle. Lehmiä oli helppo kuljettaa sekä veneellä että autolla laitumille. ... *ei tarvitse pelätä kun ei ole sarvia*¹⁶¹. Maatiaislehmien kasvattamista lypsykarjana taas puolsivat työturvallisuuteen vaikuttavat ominaisuudet kuten lehmien pieni koko ja sarvettomuus.

Lypsykarjan kasvattajien ylpeyden aihe oli erityisosaaminen. *Ei se nyt [ole] varmaan, et onkohan Suomessa kenellä edes kokemusta sen enempiä. Melkein voisin itte toi-*

¹⁵⁷ 84 / 2005 Elina s. 1981 ISK- ja LSK-karjaa

¹⁵⁸ Lypsyrobotti on automaattinen järjestelmä, jossa robottimekanismi lypsää lehmiä. Robottilypsyssä lehmä hakeutuu lypsettäväksi omatoimisesti, kun se tuntee tarvetta.

¹⁵⁹ Väkirehukioski toimii täysin automaattisesti, kunhan huolehditaan siitä, että siiloissa on väkirehua ja väkirehun annostelu on kalibroitu. Kioski tunnistaa lehmän sen kaulassa olevasta transponderista.

¹⁶⁰ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹⁶¹ 95/ 2005 nainen syntynyt 1971 LSK-karjaa

*mia opettajana jos jotain koulutusta meinaa*¹⁶². Kasvattajien tiedoissa ja taidoissa yhdistyi sekä sukupolvien ketjussa karttunut kokemus että nykyaikaisten menetelmien osaaminen ja soveltaminen. Nuorimmatkaan kasvattajista, kuten esimerkkitilan Matti, joilla oli maa- ja karjatalousalan ammattikoulutusta, eivät kokeneet oppineensa maatiaisten kasvattamista kouluista tai kirjoista. Lypsykarjan vaatima erityisosaaminen tuli esille erityisesti karjan ruokinnassa ja jalostamisessa. Kasvattajat uskoivat maatiaislehmien osaamattomissa käsissä menettävän hyvät ominaisuutensa. Erityisesti tätä pelättiin silloin kun muutamaa lehmää kasvatettiin valtarotuisen karjan joukossa. Osa kasvattajista tiesikin tapauksia, joissa maatiaislehmien lypsyominaisuudet olivat heikentyneet kun ne oli siirretty valtarotuisen karjaan.

*Rehustus [maatiais] lypsylehmällä on erilainen*¹⁶³. Ruokintaa pidettiin haasteellisena, koska maatiaislehmät eivät pystyneet tehokkaasti hyödyntämään nykyaikaisessa lypsykarjataloudessa suosittua väkirehuvaltaista ruokintaa. Tämän uskottiin johtuvan rotujen varhaisista vaiheista. Toisinaan niillä oli ollut ruokaa hyvin niukasti ja toisinaan taas runsaasti. Tästä syystä ne olivat tottuneet syömään aina tilaisuuden tullen. Valtarodut kasvattivat tuotostaan voimakkaalla ruokinnalla, kun maatiaislehmät sen sijaan lihovat, tulevat sairaiksi ja tiinehtyivät huonosti. Kasvattajat tähdensivätkin, että ratkaisuksi tähän ei ollut maatiaislehmien ruokkiminen huonolla tai niukalla ruualla. Vaan tarvittiin kokemusta oikeasta ruokinnasta, jotta lehmät sekä tuottivat hyvin että pysyivät terveinä.

*Minä aina hiillyn lehmän päälle joka ei anna maitoo*¹⁶⁴. *Olemme saaneet myös palkintoja hyvistä eläimistä*¹⁶⁵. Karjanjalostuksella on rotujen syntyajoista asti ollut keskeinen merkitys kasvattajille. Se kuului edelleenkin oleellisesti maatiaiskarjan kasvattamiseen lypsykarjana. Rotujen kehittäminen jalostuksen avulla oli kasvattajille tärkeää, mieluista ja haastavaa. Työn sijaan kasvattajat puhuivat jalostamisesta harrastuksena, joka toi vaihtelua raskaaseen työhön eikä ollut yhtä pakon sanelemaa kuin rutiiniluontoinen karjan ruokkiminen tai lypsäminen. Onnistuminen tuotti sekä palkintoja että hyviä ja helposti markkinoitavia eläimiä. Tyydytys ja ammattilypeys eivät olleet rahassa mitattavissa. *Kyllä [sukusiitos on] uhka valtaroduillakin kun alkaa kattoon holstainillaki, ei niilläkään niitä kantaisia kovin montaa siellä oo.*¹⁶⁶ Monella kasvattajalla oli omakohtaisia karvaita kokemuksia ”liian pitkälle” jalostetuista lehmistä. Yksipuolisena karjanjalostuksen varjopuolet olivat

¹⁶² 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

¹⁶³ 26/ 2005 nainen s. 1961 LSK-karjaa

¹⁶⁴ 411 / 2005 Matin äiti s.? LSK-karjaa

¹⁶⁵ 338/ 2005 nainen s. 1959 LSK-karjaa

¹⁶⁶ 411/ 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

tulleet esille erityisesti valtarotujen kohdalla. Pienestä eläinpopulaatiosta johtuen siitoseläinten valintoihin pitää perehtyä paremmin kuin muilla roduilla. Tärkeitä jalostuskohteita olivat tuotannon ohella eläinten kestävyys, rakenteeseen ja lypsettävyyteen vaikuttavat ominaisuudet. Viimeisten vuosikymmenien aika sukusiittoisuutta oli pidetty merkittävänä ongelmana maatiaiskarjan keskuudessa. Edelleen lypsykarjan kasvattajat pitivät sitä akuuteimpana haasteenaan. Ongelman ratkaisu ei kuitenkaan ollut kasvattajien käsissä, sillä siitosmateriaali oli vähän ja se oli yksipuolista. Vahvasta perinteiden läsnäolosta huolimatta maatiaisrotuja jalostettiin samoilla ajanmukaisilla nykyaikaista osaamista vaativilla menetelmillä kuin valtarotujakin. Itäsuomenkarjalla kasvattajat käyttivät ATK-pohjaisen jalostusohjelman antamaa suositusta ja länsisuomenkarjalle kasvattajat tekivät jalostussuunnitelma joko itse tai jalostusneuvojan avulla. Varmistaakseen harvinaisenkin siemenen saannin osa kasvattajista oli hankkinut tilalleen pakastetun siemenen pitkäaikaissäilytykseen sopivan nestetyppisäiliön.

Kasvattajilta vaadittiin erityisosaamista myös eläinten myyntiin ja valintaan liittyvissä asioissa. Tämä oli tullut aikaisemmasta poikkeavalla tavalla ajankohtaiseksi 2000-luvulla kun lypsykarjatiloilta oli alettu kysellä pitoeläimiä myös lypsykarjatalouden ulkopuolelle.

Ei suomenkarjan lehmä lypsä kuin vasta 3-4 kaudella hyvin, sen täytyy antaa kasvaa rauhassa¹⁶⁷. Kasvattajien erityisosaamiseen liittyi myös kärsivällisyys. Kärsivällisyyttä tarvittiin kun kasvatettiin hiehosta lehmää. Maatiaishiehot kehittyvät lypsylehmiksi valtarotuja hitaammin. Ne olivat hitaita herumaan ja alkoivat kunnolla lypsää vasta useamman poikimisen jälkeen. Kokematon kasvattaja saattoikin laittaa huonosti lypsävän nuoren lehmän teuraaksi ennen kuin se ehti osoittaa lypsäkykynsä. Kärsivällisyyttä tarvittiin toisinaan myös lehmien lypsämisessä. Maatiaislehmien joukossa, mukavasta luonteesta ja kesyydestä huolimatta, oli paljon erityisesti hiehoja, jotka eivät tahtoneet alistua lypsettäviksi. Kokemuksesta kasvattajat tiesivät, että ne rauhoittuvat kun tulevat vanhemmiksi ja poikivat useamman kerran.

Laidunkarjan kasvatuksessa mielenkiinto liittyi karjan helppohoitoisuuden työtekijänsä opettaa-periaatteella. Kasvattajat kokivat työn mielenkiintoiseksi, koska se oli helppoa ja luonnonmukaista. Karjaa osasi, kasvattajien mukaan, hoitaa lähes kuka hyvänsä, joka oli kiinnostunut lehmistä. Pienikokoiset ja jalostamattomat eläimet olivat kokemattomallekin helppo. Helppohoitoisuus oli tärkeää, sillä lypsykarjan kasvattajista poiketen laidunkarjan kasvattajalla ei ollut karjankasvatamiseen liittyvää ammattitaitoa, koulutusta

¹⁶⁷ 405/ 2005 nainen s. 1979 ISK- ja LSK-karjaa

tai kokemusta. Sen sijaan laidunkarjan kasvattajilla oli karjatalouden ulkopuolista osaamista, ammatti- ja yritystaitoja sekä laajat suhteet ja yhteistyötahot. Näillä kasvattajat näkivät olevan oleellista merkitystä niin maatiaislehmistä saatavien raaka-aineiden tuotteistamisen kuin markkinoinninkin kannalta, mutta ne eivät auttaneet itse karjanhoidossa. Laidunkarjan kasvattajat kaipasivat sekä karjan kasvattamiseen että eläinten valintaan liittyvää koulutusta ja neuvontaa.

Laidunkarjan kasvatuksessa karjan ruokinta ja lisääntyminen olivat osa vuoden aikojen kiertokulkuun. Tästä itäsuomenkarjaa laidunkarjana kasvattava esimerkkitalan Jouko-isäntä kertoi, *keväällä maaliskuussa alkaa tulla vasikoita ... ne pitää viedä äärettömän aikaseen [toukokuussa] sinne[laitumelle] heti kun vihree tulee niin äkkiä vaan lehmät sinne. Ne heti kyllä löytää jo ruokaa...se on kaksi päivää kun tapahtuu niin valtava[kasvu] ryöppäys. Kesällä hänen lehmänsä saivat imettä vasikoitansa ja syksyä kohden laitumella...alkaa ravinto laskeen niin se on hyvä vaan ...alkaa pikkuhiljaa maidontuotanto laskeen, niin tavallaan ne menee itestään umpeen, kun ne tulee kotiin, sit vasikat vaan erikseen, siinä vaiheessa se menee hyvin*¹⁶⁸ Kesällä hän antoi karjalle laitumelta löytyvän ruuan lisäksi vain kivennäisiä ja talvella hän ruokki karjaa heinällä. Talvella karjaa pidettiin vanhoissa tuotantorakennuksissa. Aidat laidunalueille teki pääsääntöisesti laidunmaan omistaja, kaupunki, metsähallitus tms.

Oleellinen osa maatiaislehmien laidunkarjana kasvattamista oli yhteisö¹⁶⁹. Tuomi-vaaran (2003, 91) mukaan lemmikkieläinharrastajat jakaantuvat yhteisöiksi sekä eläinten rodun ja lajin että käyttötarkoituksen mukaan. Kattilakosken (2011) mukaan taas yhteisö ei ole maantieteellinen vaan tunne-elämysten alue, joka sitoo ihmiset kestäviin suhteisiin toistensa kanssa. Kasvattajien, joita yhdisti itäsuomenkarja ja laidunkasvatus, yhteistyötä voidaan pitää Kattilakosken (2011) määrittämänä moraalisen alueen. *Koko ajan puhelin soi, ihan joka päivä tulee puhelinsoitto.*¹⁷⁰ Lehmien avulla kasvattajat kertoivat saaneensa ystäviä, tuttavien ja yhteistyökumppaneita niin toisista kasvattajista kun muistakin maatiaislehmistä kiinnostuneista. Laidunkarjan kasvattajien yhteisö poikkesi lypsykarjan kasvattajien tavanomaisesta maa- ja karjatalousverkostosta. He eivät olleet tekemisissä karjanjalostusorganisaation ja elintarviketeollisuuden kanssa, mutta sen sijaan heillä oli henkilökohtaisia asiakaskontakteja. Myös lypsy – ja laidunkarjan kasvattajien välinen yhteistyö oli vähäis-

¹⁶⁸ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹⁶⁹ 1970-luvulla sosiologisessa kylätutkimuksessa yhteisö korvattiin maantieteellistä aluetta paremmin kuvaavalla yhdyskunnan käsitteellä (Kattilakoski 2011, 59)

¹⁷⁰ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

tä. Yhteisintä kasvattajille oli, että naapureiden, ohikulkijoiden ja median myönteisyys koettiin erityisen positiiviseksi. Ulkopuolisen silmin katsottuna yhteistyö olisi saattanut tuoda helpotusta esimerkiksi lihan ja lihakarjan tuotteistamiseen ja markkinointiin.

Laidunkarjan kasvattajista poiketen lypsykarjan kasvattajien yhteistyö toistensa maatiaislehmien kasvattajien kanssa oli vähäistä ja liittyi pääsääntöisesti vain eläinten kauppaan ja jalostukseen. Myös neuvoa oman karjan jalostussuunnitelmaa kasvattajat kysyivät paljon kokemusta omaavilta ja jalostusasioissa harjaantuneilta kasvattajilta. *Ei taideta kyllä olla sen jäseniä*¹⁷¹. Muuten vähäisen kanssakäymisen, esimerkiksi maatiaisrotuyhdistyksissä, syynä kasvattajat pitivät maatiaistilojen välisiä pitkiä etäisyyksiä, työkiireitä ja kasvattamiseen ja eläinten kasvattamiseen liittyviä eroja. Luonnollisesti syynä oli myös se, että maatiaislehmien uudet käyttötavat eivät kaikilta osin miellyttäneet lypsykarjan kasvattajia.

*Minut sinne aikanaan valittiin [maatiaisrodun edustajaksi], mutta en minä tiedä, onko sillä [rodulla] nyt mitään merkitystä*¹⁷². Myöskään lypsykarjankasvattajat eivät olleet vailla yhteisöä. Se vain oli eritavalla muodostunut kuin laidunkarjaa kasvattavien. Lypsykarjan kasvattajat kuuluivat sekä meijerien että kaikkia lehmärotuja edustavien lypsykarjakerhujen johtokuntiin ja maaseutukeskusten alaisiin maitotila- ja jalostusvaliokuntiin. Näihin kasvattajat oli valittu asiantuntijoina edustamaan maatiaisrotuja. Lypsykarjatalouden etujen ajaminen rodusta riippumatta oli heille mieluista ja tärkeää.

Lypsykarjan kasvattajat kokivat työnsä arvostuksen kasvaneen. Erityisesti kohan vankilatilan lopettamisen ympärillä oli saanut median ja muun julkisuuden kiinnostumaan maatiaislehmistä. Laajasta informaatiosta johtuen ihmiset taustasta riippumatta olivat aikaisempaa tietoisempia uhanalaisista roduista. Tämä tuli esille esimerkiksi sinä, että jälkimmäisenä aineistonkeruujakohtana v. 2008 kasvattajat kokivat saavansa aikaisempaa enemmän arvostusta rotujen säilyttäjinä. Jo vuonna 2005 kasvattajat olivat sitä mieltä että suhtautumisessa oli tapahtunut paranemista 1960-1980 lukuihin verrattuna. Arvostus tuli tahoilta, joiden he aikaisemmin olivat kokeneet aliarvioivan ja vähättelevän heidän työtään. Tämä oli heidän mukaansa uutta, sillä aikaisemmin arvostuksen kohteena maatiaislehmien kasvattamisessa oli ollut vain onnistunut jalostustyö ja silloinkin pääsääntöisesti vain toiset kasvattajat olivat sen huomanneet.

¹⁷¹ 307/ 2005 nainen s. 1974 ISK- ja LSK-karjaa

¹⁷² 411 / 2005 Matti s. 1974 LSK-karjaa

Myönteisyys näkyi sekä karjataloussektorin toimijoiden että valtarotujen kasvattajien keskuudessa. Aikaisempaan verrattuna maatiaislehmät kiinnostivat neuvoja, keinosiementäjiä ja eläinlääkäreitä. Arvostus näkyi sekä eläinten ihailuna että kasvattajan työn huomaamisena. Kasvattajan arvokkuuden kokemus työstään oli sitä vahvempi, mitä myönteisemmin kanssakäymisissä olevat toimijat suhtautuvat maatiaislehmiin. Tässä suhteessa toimijoiden välillä oli eroa kuten kasvattajat olivat huomanneet. Valtarotujen kasvattajat, aikaisemmasta poiketen, olivat kiinnostuneita ottamaan maatiaislehmiä karjoihinsa. Sama tuli esille myös vuonna 2009 ayrshiren kasvattajille tehdyssä haastattelututkimuksessa (Lilja ym. 2010).

Tutkimusajankohtana maatiaislehmiä kasvatettiin myös pienillä tiloilla, omavaristaloudessa, osa-aikamaataloudessa ja luomutuotannossa. Näillä tiloilla maatiaislehmät olivat oleellinen osa erottautumista ja omaperäisyyttä. *Pienimuotoinen kotieläintalous sopii viljanviljelytilalle*¹⁷³. Maatiaislehmien kasvattamiseen liittyi arvorationaalisia elämän hallinnan kannalta keskeisiä yksilöllisyyteen ja itsenäisyyteen liittyviä pyrkimyksiä. Toisaalta myös tutkimusajankohtana vanhakantaiseen maalaiselämään yhdistettävät voimavarat kuten yhteisöllisyys, vastavuoroisuus, keskinäinen riippuvuus ja solidaarisuutta olivat osa maatiaislehmien kasvattamista. (vert. Lilja 2007c, 160-174).

9 MAATIAISLEHMÄT MERKITSEVÄT KASVATTAJILLEEN MIELIHYVÄÄ

Tutkimusajankohtana maatiaislehmien kasvattamisen taloudellisten merkitysten vähenyessä vapaa-ajanviettoon ja virkistykseen liittyvät merkitykset korostuivat. Monelle kasvattajalle kasvattaminen oli enemmän harrastus kuin työ, mutta yhtä hyvin mielihyvän kokemuksia oli silloin kun karjaa kasvatettiin elinkeinona. Kolmannes tutkimuksessa mukana olleista länsisuomenkarjan kasvattajista mainitsi olennaiseksi tekijäksi eläimistä saamansa mielihyvän. Toisinaan myös iäkkäimmät kasvattajat, joiden työssä oli Weberin traditionaalisiksi määrittämiä tottumukseen ja tapoihin liittyviä piirteitä, luopuivat karjasta vähitellen harrastuksen kautta. (vert. Lilja 2007c, 160-174, ks. myös Tuomivaara 2003, 89, 91).

Mielihyvän tunne tuli kasvattajien keskuudessa esille monella muullakin tavalla. *Kasvattajat kokevat koko maatalouden tulevaisuuden epävarmaksi [maatiaiset] luovat uskoa maatalouden kestävyteen jo pelkällä olemassa olollaan*¹⁷⁴. Vaikeista vaiheista selvinneet maatiaislehmät vahvistivat kasvattajien uskoa suomalaisen maatalouden tulevaisuuteen.

¹⁷³ 67/ 2005 nainen s. 1970 ISK-karjaa

¹⁷⁴ 32 / 2005 nainen s. 1958 ISK-karjaa

Samoin kuin ne niin isoilla kuin pienilläkin tiloilla toivat arkiseen karjanhoitotyöhön kaivattua vaihtelua. Toiset kasvattajat taas olivat keräilijöitä, jotka kertoivat nauttivansa eri rotujen tuomasta värikkyudesta karjassa. Sekakarjoissa lypsykarjan kasvattajia kiinnosti rotujen välinen vertailu. Monilla tiloilla maatiaislehmien kasvattamiseen, käytöstavasta riippumatta, liittyi lemmikkieläinten kasvattamiselle luonteenomaisia piirteitä.

Suhde maatiaislehmiin oli sitä läheisempi, mitä enemmän kasvattaja oli niiden kanssa tekemisissä. Maatiaislehmiä kasvattamisessa tulivat esille sosiaaliset ja tunnetason merkitykset samoin kuin fyysinen läheisyys. Samat asiat, jotka yleisesti liitetään lemmikki- tai harraste-eläimiin¹⁷⁵ (Tuomivaara 2003, 89). Alaviirin (2000, 51) mukaan taas mielenkiinto lemmikkieläimiä kohtaan perustuu siihen, että eläimet ovat mentaalisia olentoja ja kyvykkäitä ilmaisemaan omaa tahtoaan ja tunteitaan.

Lypsylehmän vaatimasta päivittäisestä aamuin illoin toistuvasta hoidosta johtui erityisesti lypsykarjan kasvattajat kertoivat lämpimistä ja läheisistä suhteista. Lehmät olivat huomion kipeitä ja antoivat paljon vastarakkautta. Maatiaislehmiä tuli kasvattajien mukaan rapsuteltua muita lehmiä enemmän. Tästä voi päätellä, että kasvattajat käyttivät maatiaislehmien kanssa aikaa paljon, sekakarjoissa enemmän kuin muiden lehmien kanssa. Raussin (2009 153-155) mukaan luonteenomaista nykyaikaisille tuotantoyksiköille taloudellisista realiteeteista johtuen on suurikoko. Yhtä eläintä kohden käytettävä hoitoaika on lyhyt. Maatiaislehmien kanssa käytettyä aikaa ei voinut selittää pienemmällä tilakoolla, sillä aineistossa mukana olleet tilat olivat hieman keskimääräisiä suomalaisia maatiloja suurempia sekä peltopinta-alan että lehmien lukumäärän suhteen.

Sen sijaan persoonallisesti yksilöityneet maatiaislehmät olivat pitkäaikaisia kumppaneita ja kiinteässä vuorovaikutussuhteissa kasvattajansa kanssa. Kasvattajat kokivat, että lehmät ymmärsivät heitä ja he lehmiä (vert. Tuomivaara 2002, 96). Myös muiden tutkimusten tulokset ovat samansuuntaisia. Saarisen ym (n.d.) mukaan nautojen on kokeellisesti todettu tunnistavan ihmiset yksilöinä. Lorenzin (1989, 89-91) mukaan taas ihmiselle läheiset eläimet vastaanottavat juuri oikean tulkinnan ihmisille täysin huomaamattomista merkeistä. Ihminen kuvittelee eläimen ymmärtävän tai arvaavan mitä he puhuvat, mutta tosiasiassa eläin ymmärtää vähäisetkin ilmaisuliikkeet ilman puhekieltä. Korkeammilla ja sosiaalisilla eläimillä tämä mielialansiirtoon käytetty koneisto on erikoituneempi ja tehokkaampi kuin ihmisillä.

¹⁷⁵ englannin companion animal (Tuomivaara 2003, 89)

*Rauhottavat jokkaista immeistä, antavat silittää ja niillä on tajua elämään.*¹⁷⁶ Hoitohetket maatiaislehmien kanssa koettiin mielenkiintoisiksi ja mielihyvää tuottaviksi.. Yli-Viikarin ym. (2009, 54) mukaan pelkästään lämpimän ja pehmeän eläimen koskettaminen rauhoittaa. Kasvattajat taas puhuivat siitä, kuinka lehmän omaehtoinen lähestyminen, esimerkiksi nuolaisua, oli merkki eläimen tuntemasta ymmärryksestä. Hoitajalle lehmän koskettaminen käsin lypsettäessä tuotti sekä mielihyvää että turvan tunnetta.

Laidunkarjan kasvattaja ei tuntenut eläimiä yksilöinä vaan mielihyvää ja silmän iloa tuotti lehmälauma. *Siellä on niin kauniita yksilöitä pieniä ja kauniin muotoisia ... niin täydellisen näköisiä*¹⁷⁷. Lehmiä pidettiin persoonallisina, mutta mielihyvän tunne liittyi ennen kaikkea lehmien ulkonäköön. Maatiaislehmät sopivat laidunkarjan kasvattajien mukaan perinteiseen maalaismaisemaan muita rotuja paremmin. Maatiaislehmien liikkuminen ja värit elävöittivät maisemaa ja vaikuttivat ympäristön visuaaliseen ilmeeseen positiivisesti. Myös Lipsanen (1997, 17) puhuu tutkimuksessaan siitä, miten kasvattajat nauttivat lehmien kauneudesta. Hän mukaansa tunne juhlistaa työnteon eläinten parissa. *Mihin ne lehmät on viety, siellä asuu niin paljon ihmisiä joka puolella. Myös kaikki pikku- ja paikallislehdet siellä kirjottaa aina kun ne [kyytöt] tulee sinne [laitumelle], kaikenlaisia kuvia otetaan*¹⁷⁸. Ilokseen kasvattajat olivat myös panneet merkille, että myös ohikulkijat olivat huomanneet lehmät.

Lehmien ja hoitajien välisestä läheisestä suhteesta huolimatta lehmästä lemmikinä ei vielä tutkimusajankohtana kasvattajien keskuudessa juurikaan puhuttu. Luonteenomaisena eläinten luokittelulle on, että tiedot ja kokemukset eläimistä ovat yleensä sen yksityiskohtaisempia mitä lähempänä ihmistä eläin on. Tuomivaaran (2003) mukaan lemmikkieläimistä tiedetään yleensä enemmän kuin tuotantoeläimistä. Tässä suhteessakin maatiaislehmien kasvattamisessa käytötavasta riippumatta oli lemmikkieläimille ominaisia piirteitä. Kasvattajien tiedot ja kokemukset, muutkin kuin talouteen ja tuotantoon liittyvät, niistä olivat monipuoliset. Kasvattajat osasivat kertoa monin sanoin lehmien ominaisuuksista, ulkonäöstä samoin kuin niiden osittamasta kiintymyksestä ja yhteistyökyyvystä.

Maatiaislehmillä oli kuitenkin edelleen vahva maatilayhteys ja tuotantoeläinrooli. Maatiaislehmien samaistamista lemmikkieläimiin pidettiin sekä outona että rotujen säilymisen kannalta jopa epäedullisena. Poikkeuksetta kaikilla lehmillä, myös lemmikkien kaltaisilla, oli kasvattajien mukaan joitakin tavanomaiseen karjatalouteen tai maatiaislehmien uudem-

¹⁷⁶ 405 / 2005 nainen s. 1979 LSK -karjaa

¹⁷⁷ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

¹⁷⁸ 79 / 2005 Jouko s. 1961 ISK-karjaa

paan hyötykäyttöön liittyviä tavoitteita. Jos tavoitteet eivät olleet taloudellisia niin ainakin ne saattoivat olla tuotannollisia. Kasvattajaa kiinnosti esimerkiksi karjanjalostaminen tai maatiaislehmistä saatavat tuotteet. Kasvattamisen syy saattoi olla myös ympäristönhoito tai lisäarvon tuottaminen esimerkiksi palvelujen yhteydessä. Joillakin kasvattajilla ainut motiivi kasvattamiselle oli uhanalaisten rotujen suojeleminen.

Maatiaislehmiin harrastuksena liittyi samankaltaisia piirteitä kun esimerkiksi hevosiin tai koiriin. Tuomivaaran (2003, 90-91) mukaan lemmikkieläimillä merkitystä erotautumisen ja oman identiteetin rakentumisen kannalta. Ne välittävät meistä tietoa ympäristöön ja muovaavat käsitystä itsestämme. Tämä näkyi muun muassa siinä, että maatiaislehmien harrastamiseen kuului henkilökohtaisia tavoitteita sekä yhteistyötä toisten harrastajien kanssa. Kasvattamiseen aktiivisena harrastuksena liittyi niin karjanjalostusta, tuotostarkkailua, eläinkauppaa kuin näyttelyissä kuljettamista. Eläimet olivat koko perhettä yhdistävä tai ainoastaan yhden perheenjäsenen harrastus. Jalostusharrastuksen kohde oli yhtä hyvin lehmän ulkonäkö tai tuotos. Eläimen menestyminen, kuten muillekin harrastajille, tuotti onnistumisen iloa kasvattajalle.

Kasvattajat, joiden lehmät olivat enemmän lemmikkieläimiä kuin tuotantoeläimiä olivat epäyhtenäinen joukko. Heillä karjaan liittyvää ammattitaitoa oli vaihtelevasti. Joukossa oli sekä kokeneita karjankasvattajia että vasta-alkajia. Lemmikkilehmien kasvattaja saattoi olla valtarotujen karjankasvattaja, jolla oli muutama maatiaislehmä muuten tuotostavoitteellisessa karjassa. He hoitivat ja jalostivat lehmiä kuten muutakin karjaa ja näin halusivat varmistaa rotujen säilyminen lypsykarjana. *Lemmikkieläimeksi näitä mikkä on pieni maitosempia*¹⁷⁹. Lemmikkilehmiä kasvattavia oli myös ilman maataloustaustaa. Innoittajana kasvattajalla oli ollut julkisuuden henkilö, lehtikirjoitus tai tv-ohjelma. Kiinnostuksen lehmiin oli herättänyt eläinten ulkonäkö tai luonne. Myös maidon ja lihan tuottaminen omaan talouteen saatettiin pitää tärkeänä. Lemmikkilehmiä hankittaessa valintakriteerit poikkesivat lypsylehmistä.

Tutkimusajankohtana harrastamisen vakavin uhka oli taloudellinen kestämyttömyys. Lemmikkilehmien hankintatavoissa oli affektiivisia piirteitä. Kasvattajat pelastivat maatiaislehmiä lopettavilta tiloilta. Tällöin kasvattajan motiivina oli enemmin yksilön, ei niinkään rodun säilyttäminen. Affektiivisia piirteitä kasvattamiseen liittyi myös silloin kun edellytykset taloudellisesti ja esimerkiksi tuotantotilojen suhteen olivat heikot. Lemmikkilehmän kasvattaminen saattoi tuottaa yllättäviä kustannuksia joita ei aloitettaessa

¹⁷⁹ 179 / 2005 Terhi s. 1961 ISK- ja LSK-karjaa

ollut osattu ottaa huomioon. Eläimistä ei kuitenkaan hevin haluttu luopua vaan kasvattajat yrittivät pitää kustannukset kurissa tai jopa joillakin keinoille vähentää niitä. Tavoiteltiin esimerkiksi tukikelpoisuutta. Välillä tukiehtojen täyttäminen oli vaikeaa samoin kuin eläimistä luopuminenkin. Mieluimmin maatiaislehmät pakon edessä annettiin pitoeläimeksi kun myytäisiin teuraaksi.

Ihmisen hyvinvoinnin kannalta keskeiset elementit, luonto, toiminnallisuus ja yhteisöllisyys¹⁸⁰ olivat läsnä maatiaislehmien kasvattamisessa. *Manteli on käsinlypsylehmä ns. stressinpurkaja.¹⁸¹ Niistä saa "rapsuttamalla" itselleen positiivista energiaa.¹⁸² Rauhottavat jokkaista immeistä, antavat silittää ja niillä on tajua elämään.¹⁸³ Niistä saa "rapsuttamalla" itselleen positiivista energiaa¹⁸⁴. En jaksaisi elää jos minulla ei olisi omia kääkkiäni¹⁸⁵.* Maatiaislehmillä kasvattamisessa oli elämänlaatuun vaikuttavia tekijöitä. Kasvattajat kertoivat, että lehmien kanssa työskennellessä mieli pysyi virkeänä ja kunto hyvänä. Maatiaislehmien katseleminen rauhoitti. Lehmien fyysinen läheisyys tuotti mielihyvää. Konkreettinen työ maatiaislehmien kanssa koettiin voimaannuttavaksi ja terapeutiksi (ks. luku 9). Lehmien saama positiivinen huomio ja julkisuus tuotti nautintoa. Lehmät sekä vahvistivat ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita että aikaan saivat niitä. Lehmät olivat tämän tutkimuksen kasvattajien samoin kuin itsekkin maatiaislehmiä kasvattaneen Hassisenkin (2006) mukaan erinomainen tapa virittää keskustelua niin tuttujien kuin tuntemattomienkin kanssa. Kasvattajat uskoivatkin maatiaislehmillä olevan tulevaisuudessa käyttöä hoiva- tai terapiapalvelujen yhteydessä.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Maatiaislehmät merkitsevät kasvattajille henkilökohtaisia asioita. Kasvattajat tuntevat maatiaislehmien geneettisen arvon, mutta lehmien merkityksissä kytkeytyvät yhteen ennen kaikkea kasvattajan elämäntavan¹⁸⁶, elämänlaadun¹⁸⁷, elinkeinon ja tilan elinkelpoisuuden vaatimukset. Vaikka kasvattajien työlleen antamat merkitykset ovat subjektiivisia, on niillä oleellinen asema sekä rotujen säilymisen että kasvattamiseen liittyvän kulttuurin ylläpitä-

¹⁸⁰ Keskeiset elementit ihmisen hyvinvoinnille Green care-toiminnassa (Yli-Viikari ym 2009)

¹⁸¹ 31 / 2005 nainen s. 1958 PSK -karjaa

¹⁸² 402 / 2005 nainen s. 1962 LSK- ja ISK-karjaa

¹⁸³ 405 / 2005 nainen s. 1979 LSK -karjaa

¹⁸⁴ 402 / 2005 nainen s. 1962 LSK- ja ISK-karjaa

¹⁸⁵ 307 / 2005 nainen s. 1974 ISK- ja LSK -karjaa

¹⁸⁶ Ahponen ym. (1983) mukaan elämäntapa on arkielämän tapahtumasarja merkityksineen ja pyrkimyksineen

¹⁸⁷ Suomen kielen perussanakirjan mukaan elämänlaatu on elämisen ja elinolojen laatua henkisin arvoin mitattuna

misen kannalta. Merkityksiin liittyvät erot kasvattajien välillä liittyvät lehmien käyttötapoihin. Ristiriitaisuudesta huolimatta ne lisäävät toimijakentän monimuotoisuutta ja edistävät rotujen säilymistä.

Laidun- ja lypsykarjan kasvattajien, jotka edustavat suurinta osaa kasvattajista, lähtökohdat, tavoitteet ja toimintatavat poikkeavat toisistaan. Niissä on vastakkain asettelua, mutta ne myös täydentävät toisiaan. Varsinkin vanhan perinteisen tavan kasvattajat vierastavat uutta lähtökohdiltaan erilaista tapaa kasvattaa maatiaiskarjaa. Toisaalta lypsykarjat vähenevät koko ajan ja rotujen säilymistä kannalta uudet ajattelu- ja toimintatavat ovat tärkeitä.

Weberin sosiaaliselle toiminnan ideaalityyppien, *päämäärärationaalinen, arvorationaalinen, traditionaalinen ja affektiivinen*, avulla maatiaislehmien kasvattamiseen liittyviä merkityksiä ei voida yksiselitteisesti selittää. Merkityksistä löytyy niin rationaalisille kuin ei-rationaalisille toimijoille ominaisia piirteitä ja päämääriä. *Ei niinkään [saa taloudellista] tulosta, mutta ilmettä raskaaseen työhön.*¹⁸⁸ Vastakkaisuudet eivät kumo tai sulje toisiaan pois. Lypsykarjan kasvattajille luonteenomaista on päämäärärationaalisuus, mutta aivan yhtä hyvin toiminnassa on nähtävissä arvorationaalisia päämääriä tai traditionaalisia jopa affektiivisiä piirteitä. Esimerkiksi perinteiden vaalimiseen, välittämiseen ja hyödyntämiseen liittyy päämäärärationaalisen sijaan arvorationaalinen päämäärä. Arvorationaalisesti suuntautuneet laidunkarjan kasvattajat taas osoittavat taloudellisissa tavoitteissaan ja karjanhoidon organisoimisessa päämäärärationaaliselle toiminnalle ominaista päämäärää. (Lilja 2007c, 160-174).

Olen aikaisemmassa tutkimuksessani tehnyt päätelmän, että maataloustukijärjestelmään kuuluvien kasvattajien joukossa ei voi olla affektiivisesti suuntautunutta tyyppiä. Tämä varmaan pitääkin paikkansa, mutta affektiivisiä piirteitä löytyy lähes jokaisesta tavasta kasvattaa lehmiä. Affektiiviset, rationaaliselle toiminnalle vastakkaiset, piirteet tulevat esille silloin kun lehmistä on luovuttava. Luopuminen on vaikeaa taloudellisesti tavoitteellisille kasvattajille puhumattakaan ikääntyvistä traditionaalisia piirteitä omaavista kasvattajista. Kasvattamiseen saatetaan ryhtyä hetken mielihoituksesta. Esimerkiksi arvorationaalisesti suuntautuneet, ylevämpiä päämäärien ohjaamat laidunkarjan kasvattajat, eivät läheskään aina lehmiä hankkiessaan mieti, mitä työ merkitsee sekä taloudellisten realiteettien että osaamisen ja ammattitaidon näkökulmasta. (Lilja 2007c, 160-174).

¹⁸⁸ 232/2005 mies s. 1947 ISK-karjaa

Maatiaisrotujen säilymisen kannalta on oleellista, minkälaisia merkityksiä ja luokituksia niihin liitetään. Tuomivaaran (2003, 20-22) ja Kupsalan (2007, 20) mukaan eläinten luokittelu kuvaa enemmän ihmisten asenteita kuin eläinten välisiä eroja. Tutkimuksen kuussa tulee esille, että maatiaislehmät voidaan luokitella monella tavalla ja ristiriitaisestikin käyttötavasta ja kontekstista riippuen. Luokittelun taustalla oleva konstruktio maatiaislehmästä riippuu kasvattajasta ja toimintaympäristöstä. Kasvattajien eläimillä antamat merkitykset näkyvät luokittelussa. Maatiaislehmien yhteydessä puhutaan kotieläimistä, tuotantoeläimistä, hyötyeläimistä, lemmikkieläimistä, harraste-eläimistä, museoeläimistä, uhanalaisista eläimistä, terapiaeläimistä ja perinnemaisema-eläimistä. Lehmät ovat tätä sekä samanaikaisesti että eriaikaisesti. Selkeän peräeron kasvattajat tekevät museoeläimiin ja lemmikkieläimiin. Museoeläimeen siksi, että tänä päivänäkin maatiaislehmät halutaan pitää tavallisena ja muille roduille kilpailukykyisenä. Lemmikkieläintä vierastetaan taas sen takia, että säilyttämisen jatkuvuuden varmistamiseksi maatiaislehmien tulee myös tuottaa jotakin konkreettista. Laidunkarjan kasvattajatkin puhuvat tuotantoeläimistä, vaikka lehmien kasvattaminen muistuttaa vielä enemmän harrastusta kuin elinkeinoa. Mutta mistä tämä johtuu? Alkuperäisrotutuen saaminen ei edellytä, että lehmiä kasvatetaan tuotantoeläiminä. Lehmiä on kuitenkin kasvatettava lisäämistarkoituksessa ja muutkin ohjeet kuten vaadittava peltopinta-ala edellyttävät hakijalta suuntautuneisuutta aktiivimaatalouteen ei harrastamiseen. Tämä saattaa olla yksi syy, miksi kasvattajat haluavat korostaa eläinten asemaa tuotantoeläiminä. Toisaalta laidunkarjan kasvattajat puhuessaan maatiaislehmistä tuotantoeläiminä haluavat uskottavuutta työlleen. Luokitukseen liittyvistä hyödynäkökohdista riippumatta luonteenomaista maatiaisrotujen luokittelulle on, että lehmillä on kasvattajalleen aina itseisarvoa. Kupsalan (2007, 20-21) kotieläinmäärittelmä kuvaa hyvin maatiaislehmiä, joilla samanaikaisesti on sekä tuotanto- että lemmikkieläimen piirteitä. (Sarmela 2002, 187-188, Tuomivaara 2003, 13, 20-22).

Kasvattajien ambivalentti suhde, josta esimerkiksi Tuomivaara (2003, 28-31) puhuu, näkyy siinä, että lehmät samanaikaisesti ovat sekä elinkeino että ystäviä ja työtovereita. Monissa kohdissa tutkimuksessa tulee ilmi, että lehmä on yhtäaikaisesti hellyyden ja hyväksikäytön kohde. Asetelma ei ole uusi (maatiais)lehmien historiassa, vaikka Tuomivaaran (2003, 28-31) mukaan eläinten asemaa määrittävä ambivalenssi suhtautuminen onkin tyypillistä modernille yhteiskunnalle. Vanhakantaisesta maataloudesta samoin kuin kasvattajien muistelmista löytyy paljon vastaavia esimerkkejä. Kasvattajien lehmille antamat monet ristiriitaisetkin merkitykset ovat olleet luonteenomainen osa lehmien kasvattamista

aikaisemmin kuten taas Lipsanen (1997) tuo esille. Vanhakantaisessa toimeentulon kannalta niukassa maataloudessa lehmää jouduttiin hyödyntämään monipuolisesti. Toimeentulo tarkoitti maitoa, lihaa, lantaa, vuotia ja vetovoimaa. Samanaikaisesti kodin piirissä elänyt lehmä oli myös ystävä ja mielihyvän lähde. Lehmä koettiin vastavuoroisen tunnesuhteen toista ihmistäkin vilpittömäksi osapuoleksi. Lehmien vertaamisella perheenjäseniin ja ystäviin on pitkät perinteet. Lehmät ovat olleet auttajia ja kuuntelijoita vaikeissa tilanteissa. Onnistuminen karjahoidossa tuotti erityisesti naisille ammatillista arvostusta, mikä muuten vanhakantaisessa maatalousyhteisössä oli harvinaista. Tässä tutkimuksessa esille tulleet eläinten kasvattajien elämänlaatuun vaikuttavat tekijät on helppo ymmärtää tätä taustaa vasten.

Mutta, kuinka ainutlaatuisia maatiaislehmät tässä suhteessa ovat verrattuna muihin lehmisiin. Asiaa ei ole tutkittu, mutta vahvasti epäilen, että valtarotuisilla lehmillä ei olisi ominaisuuksia joihin kasvattaja voi kiintyä. Ennen minkin ero johtuu siitä, että maatiaislehmisiin, jotka elävät pitempään, kasvattajat ehtivät kiintyä.

Lipsasen (1997) mukaan vanhakantaisessa maataloudessa erityisesti lehmien ja naisten suhde oli läheinen. Tässä tutkimuksessa en ole erotellut mies- ja naiskasvattajia. Naiset tosin ovat ylliedustettuna aineistossa. Erottelu tuskin olisi tuonut mitään uutta, mutta naisten merkittävää asemaa karjanhoitajina ei tässäkään tutkimuksessa voi ohittaa. Vanhoilla naisilla, usein miten kasvattajien äidit, on merkitystä karjaan liittyvän perinteen ylläpitäjinä ja siirtäjinä. Se, kuinka sitoutunut nuori kasvattaja maatiaiskarjaan todella on, tulisi näkemään vasta sitten kun vanhemman sukupolven edusta ei enää osallistu tai vaikuta talonpitoon.

Ratamäen ja Schuurmannin (2006a) mukaan eläinten uudet käyttömuodot samoin kuin muutokset totutussa toimintaympäristössä voimistavat maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta. Vuorovaikutus taas on otollinen kasvualusta uusille tavoille toimia suhteessa eläimiin. Suomenhevoseet ovat tässä suhteessa askeleen edellä maatiaislehmistä. Toisen maailman sodan jälkeen hevosilla alkanut alamäki, traktorit korvasivat hevoset pelloilla ja metsissä, jyrkkeni 50- ja 60 -luvulle tultaessa. Viime vuosina harrastuksen myötä hevosten määrä on kuitenkin kasvanut ja niistä on tullut uusi elinkeino maaseudulle. Hevosilla on käyttöä myös ratsastusterapiassa, vammaisratsastuksessa ja sosiaalipedagogisessa hevos-

toiminnassa¹⁸⁹. (Yli-Viikari ym. 2009, 54, MT 2011, Eklund 2007, Partanen 2007, 100, 102).

Onko hevosen ja lehmän välillä terapeuttisuudessa eroa? Vai johtuuko suhtautumisero eläinhierarkiasta, jossa lehmällä on hevosia alhaisempi status. Perinteisesti lehmät ovat naisten tavoin kuuluneet kodinpiiriin kun taas hevosilla ja miehillä on ollut julkinen edustusfunktio. Lehmiin on yhdistetty muun muassa objektiaseema, laumasieluisuus ja autonomisen toiminnan puute. Ristiriita on ilmeinen kun kasvattajat taas Lipsasen tutkimuksessa puhuvat lehmistä viisaina ja vuorovaikutuskykyisinä. (Jalasmäki n.d., Lipsanen 1997, 1, 15)

Jo nyt maatiaislehmien merkityksestä ihmisten elämänlaadun kannalta on paljon käytännön kokemusta, mutta se ei riitä. Tarvitaan myös tutkimustietoa vaikutusten monimutkaisista mekanismeista. Mutta vielä nekään eivät takaa maatiaislehmien hyvinvointia ja kuntoutumista tukevien ominaisuuksien pääsemistä laajempaan käyttöön ja tarvitsijoiden saavutettaville. Auli Laineen (2008) mukaan *tuotteistaminen* on edellytys toiminnan konkretisoimiseksi ja määrittämiseksi myytäväksi hyödykkeeksi. Tuotteistamisella kootaan ydinpalvelun, esimerkiksi maatiaislehmien, ympärille lisäarvoa, kuten terapeuttinen työ, jolla erotutaan muista palveluista ja vastataan täsmällisesti määritetyn asiakasryhmien, esimerkiksi vajaakuntoiset, tarpeisiin.

Tuotteistaminen on jo nyt tuttu käsite maatiaislehmäsektorilla. Sitä on jo käytetty esimerkiksi maatiaislehmistä saatavien raaka-aineiden, lihan ja maitojalosteiden, markkinoinnissa (Lingren 2008, 12-16). Yhtä hyvin on mahdollista tuotteistaa myös maatiaislehmien käyttöä esimerkiksi virkistys-, kasvatus-, hoiva- ja kuntoutuspalveluissa. Tuotteistamisessa oleellisessa asemassa geneettisen tiedon ohella on kasvattamiseen liittyvä suuri tietomäärä ns. kasvattajatieto. Maatiaislehmien terapiakäyttömahdollisuuksia tutkitaan parasta aikaa. Esimerkiksi Kuopion yliopistossa¹⁹⁰ on tehty kyyttöjen luonnetestausta. Aika näyttää tuleeko harrastamisesta ja esimerkiksi terapiakäytöstä merkittävä säilytyskeino maatiaislehmille ja elinkeino kasvattajille samalla tavalla kun suomenhevosella. Kaikki edellytykset siihen ovat jo nyt olemassa.

¹⁸⁹ Talli on kasvatuksellinen yhteisö, jonka toiminta tukee henkilön kasvua. Hevosen kanssa toteutetaan yhteisöllistä, kokonaisvaltaista ja osallistavaa toimintaa

¹⁹⁰ Soveltuvatko kyytöt terapiaeläimiksi? Esitutkimus luonnetestimenetelmien kehittämiseksi MTT:n ja Itä-Suomen yliopiston yhteistyöprojekti. Anni Tarkiainen, Itä-Suomen yliopisto, biotieteiden laitos / Kuopion kampus

Maatiaisrotujen merkitys tulevaisuus on muutenkin arvailujen varassa. Tilanne näyttää tällä hetkellä hyvältä, mutta riittääkö tulevaisuudessa innostuneita ja uupumattomia kasvat-
taji. Tutkimukseni tulokset antavat kuitenkin joitakin osviittoja. Tulevaisuuden visiossa
maatiaisrotujen kasvattamiseen liittyvä yritystoimintaa monipuolistaa maaseudun elinkei-
norakennetta. Rodut ovat osa paikallista hyvinvointia, joka näkyy lisääntyneinä palveluina
ja työpaikkoina. Kasvattajat ovat aktiivisia ja kekseliäitä toimijoita, jolla on aikaisempaa
enemmän vapauksia ja valinnan mahdollisuuksia. Kuluttajat ovat valmiit maksaa maatiais-
rotujen tuomasta lisäarvosta. Maatiaisroduilla luonteenomaisten ominaisuuksien johtuen
niitä kasvatetaan harrastekäytössä, mutta ne ovat myös osa oleellinen osa hyvinvointi-,
virkistys-, ja elämyspalvelujen tuottamista. Maatiaislehmien kasvattaminen elintarvikkeiksi
vähenee Ja raaka-aineita ei enää upoteta bulkkituotteisiin. Samanaikaisesti niiden merkitys
erikoistuotteiden tuotannon kasvaa. Myös meillä maatiaisrotujen kasvattaminen on osa
hidasta elämäntapaa ja maatiaislehmistä saadaan *slow food*¹⁹¹ -tuotteita kuten Italiassa.

Myös eläimiin liittyvä tutkimus tulee kehittymään. Vielä eläimet, kuten maatiaislehmät
tässä tutkimuksessa, ovat passiivisia ihmisten toimien ja määrittelyjen, sosiaalisen kon-
struktion, kohteita. Tulevaisuudessa ihmisten ja eläinten välisen sosiologian tutkimuksissa
myös eläimet ovat mielellisiä sosiaalisia toimijoita, joiden merkityksen antoa ihmisten ja
eläinten välisessä vuorovaikutuksessa tutkitaan. (Tuomivaara 2003, 54-58)

Kysymykseeni, mitä maatiaislehmät merkitsevät kasvattajille tuli paljon vastaksia. Kaiken
aineellisen ja aineettoman hyödyn keskellä herääkin kysymys, mitä me ihmiset merkit-
semme eläimille? Nykyaikana domestikaation eläimelle tuottamaan hyötyä on vaikea näh-
dä (Tuomivaara 2003, 24), mutta hyvät elinolosuhteet ovat niiden oikeus. Laineen (2008)
mukaan eläinten käytön eettisiin periaatteisiin kuuluu, että eläintä suojellaan fyysisiltä ja
psykkisiltä stressitekijöiltä. Eläimen terveydestä huolehditaan. Eläimellä tulee aina olla
myös mahdollisuus vetäytyä rauhalliseen paikkaan.

LÄHDELUETTELO

Aaltonen, E. 2004. Eläinten moraalinen arvo. Tampere: Vastapaino.

¹⁹¹ Slow Movement, hitautta arvostava liike sai alkunsa 1980-luvulla Piazza di Spagnalle Roomaan avattua
McDonald's ravintolaa vastaan tehdystä protestista. Protesti synnytti Slow Food käsitteen ja sen ympärille
syntyneen organisaation. Pian Slow Food laajeni Slow Life ajatteluksi. Downshifting taas tarkoittaa elämän
kohtuullistamista.

- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Alaviiri, R. 2000. Luonto ja eläimet ihmisen alaisuudessa vuosituhannen vaihteessa. Opinnäytetyö. Jyväskylän Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Anttila, V. 1974. Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Benton, T. 1993. Natural relations: Ecology, Animal Rights and Social Justice. Verso: London.
- Bjornstad, Å. 2003. Geneettinen köyhtyminen – menneisyyden vai tulevaisuuden ilmiö? Nordisk GENressurser. 15.5.2003.
- Cudworth, E. 2003. Environment and society. Routledge: London.
- Erland, E., Andersson, K., Brandt, N., Rajala, K., Lehtola, M. 2007. Uudet hevoselinkeinot – haaste tutkimukselle ja yhteiskuntasuunnittelulle. Maaseudun Uusi Aika 2/ 2007, 35-42.
- Eskola, J., Suoranta J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan komissio. n.d. Suomenhevosen ja muiden alkuperäisrotujen tukemiseen EU-tukea. EU Suomessa. [viitattu 12.4.2011]
http://ec.europa.eu/finland/news/press/101/10880_fi.htm
- EVIRA 2010. Tuotantoeläin. [viitattu 12.4.2011]
http://www.evira.fi/portal/fi/elaimet/elainsuojelu_ja_elainten_pito/elainsuojelu_pitopaikoissa/tuotantoelaimet/
- FABA n.d. Lypsykarjarodut Suomessa. [viitattu 12.4.2011]
<http://www.faba.fi/jalostus/lypsykarja/rodut>
- Fimland, E. 2003. Arvonmuodostus Pohjolan kotieläinvarojen kestäväälle hoidolle. Nordiske GENressurser 15.5.2003.
- Finlex 1992. Biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus. 78/1994 [viitattu 13.4.2011] <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1994/19940078>
- Franklin, A.1999. Animals and modern cultures. A sociology of human-animal relations in modernity. Saga publications, London.
- Gandini, G.C., Diaz, C., Soini, K., Lilja, T., Marin-Collado, D. 2010. Wiewing differences and similarities across local cattle farming in Europe. In Hiemstra Sipke Joost, deHaas Yvette, Mäki-Tanila Asko and Gandini Gustavo (eds.). Local cattle breeds in Europe : development of policies and strategies for self-sustaining breeds. Wagening Academic Publishers. s. 58-77.

<http://www.regionalcattlebreeds.eu/publications/documents/9789086866977cattlebreeds.pdf>

- Gandini G.C., Villa E. 2003. Analysis of the cultural value of local livestock breeds: a methodology. In: Journal of Animal Breeding and Genetics 120, 1-11.
- Granberg, L. 1992. Vaikea rooli –pienviljelijän tie asutustoiminnan ajalta tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Suuri muutos, suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä. Toim. Rahikainen, Marjatta. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy, 56-65.
- Haimola, M. 2004. Viikin vankisiirtola – Tutkielma maataloustyön merkityksestä suomalaisessa vankeinhoidossa 1930 ja 40-luvuilla. Pro Gradu-tutkielma 2004. Helsingin Yliopisto Poliittinen historia.
- HAMK n.d. Maatiaiseläimet [viitattu 12.4.2011]
<http://sites.google.com/site/maatiaiselaimet/suomenkarja/itaesuomen-karja>
- Hassinen, K. 2006. Maatiaisten matkassa. Maahenki.
- Heikkinen, K. 2005. Kyytön maidontuotannon kannattavuus. Opinnäytetyö. Savonia ammattikorkeakoulu.
- Heiskala, R. 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Hietanen, M. 2009. Seppälän kyyttökuulumisia. Nauta 2/ 2009, 68-69.
- Hirvonen, T. 1992. Maatiaiset takaisin: maatiaissika tepastelee enää taulussa. Suomen luonto 7/1992, 18-22.
- Hirvonen, T. 1994. Uhanalaiset maatiaiskannat Suomessa. Omavarainen maatalous 5/ 1994, 25-26.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Häkli, J. 1999. Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen. Vastapaino. Tampere
- Hömmö, L. 1998. Alkuperäisrotutuki ja sen tulevaisuus. Nauta 5/1998, 38-39.
- Ilomäki, H, Lauhakangas, O. 2002. Lukijalle. Teoksessa Ilomäki, H. & Lauhakangas, O. (toim) Eläin ihmisen mielenmaisemassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 885.
- Ilvesviita, P. 2005. Paaluraudoista kotkansuojeluun – Suomalainen metsästyspolitiikka 1865–1993. Väitöskirja. Lapin Yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

- Jalasmäki, K. n.d. Perinteinen karjatalous. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Kansantiede. [viitattu 16.11.2011]
<http://www.helsinki.fi/kansatiede/histmaatalous/extrat/turku/perinteinenkarjatalous.htm>
- Juga, J. 2008. Suomalaisen kotieläintutkimus ja sen kehitystarpeet 2008. Selvitysmies Jarmo Jugan arviot ja ehdotukset. Helsinki. [viitattu 1.4.2011]
http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/muutjulkaisut/5AerTn7w9/Jarmo_Juga_n_selvitys.pdf
- Juga, J., Majjala, K., Mäki-Tanila, A., Mäntysaari, E., Ojala, M., Syväjärvi, J. 1999. Kotieläinjalostus. Suomen Kotieläinjalostusosuuskunta.
- Kaarlenkaski, T. 2009. Tehotuotantoa vai lehmänhoito? Teoksessa Kainulainen, P. Sepänmaa, Y. (toim.) Ihmisten eläinikirja. Palmenia. Gaudeamus
- Kantanen, J. 1995. Suosimalla suomenkarjaa perinnöllinen muuntelu säilyy. Omavarainen maatalous 6/ 1995, 18-20.
- Kantanen, J. 2001. Eläinrotujen monimuotoisuus on pitkän kehityshistorian tulosta. Luomulehti 8/ 2001, 28-30.
- Kantanen, J. 2003. Uhanalaiset maatiaiseläinrotumme. In Mitä, Missä, Milloin. Kansalaisen vuosikirja, syyskuu 2001 - elokuu 2002 53 s. 302-306.
- Kantanen, J. 2007. Mitä ovat maatiaiseläimet genetiikan näkökulmasta? In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 41-51.
- Kantanen, J. 2008. Suomen kansallinen eläingenivaraohjelma. Eläingenivarat 1/2008, 4-5.
- Kantanen, J. 2009a. Finncattle-brändi: itä-, länsi- ja pohjoissuomenkarjan erityisominaisuudet hyötykäyttöön. Julkaisematon hanke-esitys Suomen Kulttuurirahastoon.
- Kantanen, J. 2009b. Värillä on väliä. Nauta 1/ 2009, 32-33.
- Kantanen, J. 2010a. Suomalainen ruokakulttuuri syntyy geenivarojen luovalla käytöllä. Eläingenivarat 1/2010, 2.
- Kantanen, J. 2010b. Suomenlehmä brändi laajentaa ruokakulttuuria. Eläingenivara 1/2010, 13.
- Karja, M. 2007a. Maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 269-274.
- Karja, M. 2007b. Maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 255-268.

Karjantarkkailutilastot 1931-2009. Sijainti MTT

Kattilakoski, M. 2011. Maaseudun uudet toimijat. Tutkimus paalu- ja tulomuuttajien toimijuudesta maaseutuyhteisöissä ja kehittämisverkostoissa Keski-Pohjanmaalla. Siirtolaisinstituutti.

Kinnunen A., 2010. Suomenkarjan käyttö terapiaeläimenä. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Luonnon-varat. [viitattu 12.4.2011]
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/24759/Kinnunen_Anu.pdf?sequence=1

Koulujen vanhoja kuvataulua, Pihlajaveden ala-aste, Keuruu [viitattu 1.4.2011]
<http://www.keuruu.fi/pihlajavesi/20062007/kesa2007/koulunkuvataulut/index.htm>

Korhonen, P. 1998. Ruohosta ruokaa. Suomalaisen maidon tarinaa historian hämärästä agendaan 2000. Meijerijohtajat ry. 20 vuotta.

Kupiainen, T. 2003. Tämä ei ole lehmä. Lehmä maaseudun merkityksellistäjänä. Julkaisematon esitys maaseutututkijatapaaminen 28.-29.8.2003. Jokioinen.

Kupsala, S. 2007 Maatalouseläinten ambivalentti asema. Eläinten hyvinvointia ja teuras-tusta koskevat dilemmat. Maaseudun uusi aika 2/ 2007, 19- 34.

Kupsala, S. ja Tuomivaara, S. 2004. Sosiologinen eläintutkimus – eläinten yhteiskunnallinen merkitys sosiologian tutkimuskohteena. Sosiologia 4/2004, 310-321.

Kurppa, S. 2007. Maatiaiseläintilanne ja sen tulevaisuus. In: Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 276-281.

Kurppa, S. 2008. Eläingeenivarat kestävän kehityksen ja hyvinvointitalouden innovaatioiden mahdollisuus. Eläingeenivara 1/2008, 16-17. [viitattu]
http://issuu.com/mttelo/docs/eläingeenivarat_2008web

Laine, A. 2008. TerapiaLampola, eläinavusteinen toimintaterapia. Julkaisematon opinnäytetyö. Metropolia Toimintaterapian päivityskoulutus.

Leinonen, R-M. n.d. Hevostarinat – eläin toisena. Taideaineiden ja antropologian laitos. Oulun yliopisto.

Lilja, T. 2007a. Suomalaisen maatiaislehmien vaiheet omavaraisesta taloudesta 2000-luvulle. In: Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 51-69.

Lilja, T. 2007b. Maatiaisrotuiset lehmät ja lampaat suomalaisten puheissa. Teoksessa: Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja

- kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 105-117.
- Lilja, T. 2007c. Maatiaisrotujen kasvattajatyypit sosiaalisen toiminnan teorian mukaan. In: Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 160-174.
- Lilja, T. 2009. Maatiaiset matkailutoiminnassa - maatiaisrotujen jäljillä. In Maarit Heino-nen (toim.). Maatiaiskasvien ylläpitoviljely Suomessa. Maa- ja elintarviketalous 144, 88-102.
- Lilja, T., Karja, M. 2007. Esimerkkiyritykset. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 174-229.
- Lilja, T., Soini, K., Mäki-Tanila, A. 2009a. Länsisuomenkarja. Nauta 39, 4/2009, 31-34.
- Lilja, T., Soini, K., Mäki-Tanila, A. 2009b. Itäsuomenkarja - kyyttö. Nauta 39, 5/2009, 27-30.
- Lilja, T., Soini, K., Mäki-Tanila, A. 2010. Ayrshirella on paljon vahvuuksia. Nauta 40, 3/2010, 33-35.
- Lingren, C. 2008a. Metsässä asteli ilmiselvä brändi. Eläingenivara 1/2008: 13-14.
- Lingren, C. 2008b. Suomen paras kulttuuriteko 2008 - kyytöt lypsävät supermakuja. Viisi tähteä. [viitattu 12.4.2011] <http://www.viisitahta.fi/suomen-paras/79/3369-suomen-paras-kulttuuriteko-2008--kyytoet-lypsaevaet-supermakuja>
- Lipsanen, E. K. 1997. Nainen ja lehmä. Proseminaaritutkielma. HelsinginYliopisto Folkloristiikka.
- Lorenz, K. 1989. Eläimet kertovat. Helsinki:Painokaari Oy
- Luokkanen, M. 2008. Mainonnan eläinkuva - Kulttuurisemioottinen rajanveto. Opinnäy-teyö Lapin yliopisto Yhteiskuntatieteiden tiedekunta Sosiologia.
- MT 2007: Kyyttöjen puolustajat valmiita kansanliikkeen perustamiseen. Maaseudun Tulevaisuus 26.2.2007 s. 7.
- MT 2011. Hevosalalle syntyy sata uutta yritystä joka vuosi. Maaseudun Tulevaisuus 4.4.2011 s. 9.
- Maasola, M., Waren-Backström, L., Tuure, V-M. 2007. Maatiaiseläinten hoitaminen työ-suoritteena. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen talou-delliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 230-243.
- Maijala, K. 1988. Kotieläinjalostuksen vaiheita. Nautakarja 5/1988: 17-20.

- Maijala, K. 1998a. Jalostustyöllä tulosta. 100 vuotta naudan ja sianjalostusta. Suomen Kotieläinjalostusosuuskunta.
- Maijala, K. 1998b. Suomenkarjan tulevaisuus – valoa näkyvissä. *Nauta* 5/ 1998,16-18.
- Maijala, K. 1999. Sata kehityksen vuotta. Teoksessa: Juga, J., Maijala, K., Mäki-Tanila, A., Mäntysaari, E., Ojala, M., Syväjärvi, J. Kotieläinjalostus. Suomen kotieläinjalostusosuuskunta.
- Maijala, K. 2002. Lehmän maidontuotannon merkitys kansamme hyvinvoinnille. In Lehmäkulttuuri ja sen tulevaisuus. Professori Kalle Maijalan (toim.) 75-vuotisjuhlaseminaari. MTT Helsinki. s. 37-51.
- Manninen, E. 2008a. Pelson vankilatilalla vaalitaan lapinlehmiä ja suomenlampaita. *Eläin-geenivarat* 1/2008, 21.
- Manninen, E. 2008b. Sukevan vankilatilan lehmistä tuli kaupunkilaisia. *Eläin-geenivarat* 1/2008, 18-20.
- Manninen, E. 2008c. Suomenkarja siirtyy vankilasta kouluun. *Kotieläinuutiset* 2008. NordGen.
- Mavi n.d.a. Maatalouden ympäristötuen erityiset –hyvään ympäristöön ja talouteen erityistuilla. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013. http://www.mavi.fi/attachments/mavi/ymparistotuki/5FkR8W8B3/Maatalouden_ymparistotuen_eryyistuet_LR.pdf
- Mavi n.d.b. Viljelijätuet .Maaseutuvirasto [viitattu 11.4.2011]. <http://www.mavi.fi/fi/index/viljelijatuet.html>
- Mehtälä, I. 2007. Alkuperäiskarjan suojelutyö Pelson vankilan maatilalla. Teoksessa Miia Karja ja Taina Lilja (toim). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. *Maa- ja elintarviketalous* 106, 227-229.
- MMM 2004a. Suomen kansallinen eläin-geenivaraohjelma. Eläin-geenivara-toimikunta. [viitattu 11.4.2011] <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketti/Elaingeenivarat/Finland%20national%20action%20plan%20AnGR.pdf>
- MMM 2004b. Suomen maaraaportti kotieläinten geenivaroista FAO:lle. 4/2004
- MMM 2004c. MOSSE puolimatassa - monimuotoisuuden tutkimusohjelman (2003-2006) välitulokset. Hanasaari 17.-18.11.2004 Seminaarikooste 14/2004. [viitattu 12.4.2011] http://wwwb.mmm.fi/julkaisut/julkaisusarja/MMMjulkaisu2004_14.pdf
- MMM 2007a. Alkuperäisrotujen kasvattaminen. MMM Erityistukiopas. [viitattu 11.4.2011] http://www.mavi.fi/attachments/mavi/ymparistotuki/5FyETcQNq/alkuperaisrodut_2007.pdf

- MMM 2007b. Sukevan vankilatilan geenipankkikarjan säilyttämismuutokset kustannusvaikutuksineen. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman Sukevan vankilatilan geenipankkikarjan säilyttämismuutoksia selvittäneen työryhmän loppuraportti. Työryhmämuistio 2007:16 Helsinki. [viitattu 12.4.2011]
http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/tyoryhmamuistiot/2007/5rqtrB21r/trm2007_16_kyytto.pdf
- MMM / TIKE 1997. Rekisteriote alkuperäisrotutukea saavista kasvattajista. Sijainti MTT.
- MMM / TIKE 2004. Rekisteriote alkuperäisrotutukea saavista kasvattajista. Sijainti MTT.
- MMM / TIKE 2007. Rekisteriote alkuperäisrotutukea saavista kasvattajista. Sijainti MTT.
- Myllylä, L. 1989. Suomen Karjajalostusyhdistyksen ja Suomen Kotieläinjalostusyhdistyksen suorittama friisiläiseläinten tuonti. Teoksessa Friisiläinen karjarotu Suomessa. Vantaa.
- Myllylä, L. 1995. Suomenkarjan tulevaisuus. Nauta 1/1995, 29
- Mäki-Tanila, A. 1995. Jalostuksen keinot suppean karjakannan kehittämisessä. Nauta 1/1995, 29-30.
- Partanen, U. 2005. Maatiaiseläinkysymys mediassa. Maaseudun uusi aika Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 3/2005, 54-68.
- Partanen, U. 2007. Maatiaiseläinkysymys mediassa. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 89-105.
- Perinnebiotooppien hoitokortti 1. Laidunnus. SYKE ja MMM 2003 [viitattu 15.11.2011]
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=79785&lan=sv>
- Pesonen, H., Hankimo, O., Pystynen, V., Pesonen, R. 2007. Liinaharja. Suomenhevosen taival. Helsinki: Otava.
- Pulliainen, E. 2006. Bioenergia ja lähiruoka. Helsinki. Ochre Chronicles Oy.
- Pykälä, J. 2001. Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä. Suomen ympäristö 495, luonto ja luonnonvarat, 205.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2008a. Maaseutuyrittäjyys muuttuu. Maaseudun Tiede 65, numero 3: 3.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2008b. Maatalous erikoistuu. Maaseudun Tiede 65, numero 3:10.
- Rantamäki, O. 2008. Susipolitiikka toimijaryhmien tarinoissa. Maaseudun Uusi Aika 17(2), 5 – 24.

- Ratamäki, O. 2009. Yhteiskunnallinen kestävyys ja hallinta suomalaisessa susipolitiikassa. Väitöskirja Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopisto. Yhteiskunta ja aluetieteiden tiedekunta
- Ratamäki, O., Schuurman, N. 2006a. Susia ja hevosia – maaseudun eläimet muutoksessa. Maaseudun uusi aika 2/2006, 35-46
- Ratamäki, O., Tynkkynen, S. 2006b. Eläinpolitiikka: mitä se voi olla? Alue ja ympäristö 36, 1/2006, 14-24.
- Ratamäki, O., Schuurman, N. 2007. Eläinten uusi asema tarjoaa haasteita ja mahdollisuuksia. Pääkirjoitus. Maaseudun Uusi Aika 16 (2), 3-4.
- Raussi, S. 2009. Kotieläinten massatuotannon eettiset kysymykset. In Kainulainen, P., Sepänmaa, Y. (toim.) Ihmisten eläinkirja: Muuttuva eläinkulttuuri. Helsinki: Palmenia.
- Riikilä, K. 2009. Kutun- ja kyytönjuustoja Laitilasta. Saloniemen tila. Expressi 4/2009, 25.
- Risku-Norja, H., Aaltonen, V., Nordström, H., Smeds, P., Korpela, E., Vieraankivi, M-L., Nuoranne, A., Yli-Viikari, A., Vauromaa, M., Aittosaari, K. 2007. Maalle oppimaan : Kestävää kehitystä koulujen ja lähimaatilojen yhteistyönä. Maa- ja elintarviketalous 112: 64
- Saarinen, K., Raussi, S. n.d. Karjanhoitajan sukupuoli ja nauta ja hoitajan välinen suhde. [viitattu 1.4.2011] http://www.proagria.fi/ek/uutisia/karjanhoitaja_nauta.html
- Saaristo, K., Jokinen, K. 2004. Sosiologia. Helsinki: WSOY.
- Sahramaa, S. 2010, Vanhetaan yhdessä maalla. Maaseudun Tulevaisuus yliö 22.10.2010
- Sanan Saattaja Viipurista 1833. Maatiaisista kasveista, joita satovuoden varalle leiväksi kerättävän pitää. N:o 23 18.6.1833.
- Sarmela, M. 2002. Meritokratian eläinkuva. In Ilomäki, H. Lauhakangas, O., (toim.) Eläin ihmisen mielenmaisemassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SS 2007. Yli 70:ää lehmää ei tahdo oikein kukaan, kun vankilan avo-osasto lakkautetaan. Savon Sanomat 8.2.2007
- Savon Sanomat n.d. Suomen lehmä muistipankki [viitattu] <http://www.savonsanomat.fi/teemat/muistipankki/>
- Seppälä, I-A., Kumppanukset: lehmä ja ihminen. Nauta 2001/1, 102-104.
- Silvasti. T. 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Helsinki: SKS.
- Simonen, S. 1948: Maatalouden Historia. Helsinki: WSOY.

- Soini, K. 2007a. Eläinten arvot, ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Julkaisematon esitelmä Helsingin Yliopisto. 12.12.2007 [viitattu 11.4.2011] http://blogit.helsinki.fi/elainpolitiikka/soini_paivitetty.ppt#256,1,
- Soini, K. 2007b. Maatiaiseläinten monet arvot. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 17-40.
- Soini, K. 2009. Monimuotoinen kasvattajakunta maatiaisrotujen säilyttämisen turvana. Eläingenivarat 1/2009, 20-23.
- Soini, K., Tuuri, H. 2000. Maatalouden ympäristötukijärjestelmän (1995-1999) toimeenpano. Maatalouden tutkimuskeskuksen julkaisuja. Sarja A, 89.
- Eskola, J., Suoranta J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Sopanen, O-M. 1996. Perinteiset kotieläimet kulttuurimme osana. In Minä, Musti ja Mansikki. Toim. Jaana Simonen. Julki. Pohjois-Karjalan museo. Jyväskylä: Gummerus. 7 – 28.
- Suutala, M. 2009. Hyvät ja pahat eläimet. Suhde eläimiin aatehistorian ja ekofeminismin valossa. Teoksessa Kainulainen, P. Sepänmaa, Y. (toim.) Ihmisten eläinkirja. Palmenia. Gaudeamus.
- Syrstad, O. 2003. Suojelustrategia uhatuille karjaroduille. NGH-NYTT Pohjoismainen kotieläingenipankki 1/2003, 4-5.
- Söderlund, S. 2010. Suomenhevoskuluttajan profiili. Opinnäytetyö. HAMK Mustiala Maa-seutuelinkeinojen koulutusohjelma. Hevostalouden suuntautumisvaihtoehto.
- Takamaa, H., Soini K. 2007a. Kuvaus maatiaislampaiden ja -karjan kasvattajista 2000-luvulla. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 136-159.
- Takamaa, H., Lilja, T., Soini, K. 2007b. Kasvattajien laaja kirjo luo pohjaa maatiaiskarjan säilymiselle. Luomu 7/2007, 22-23.
- Talonpoika n.d.[viitattu 11.4.2011] <http://fi.wikipedia.org/wiki/Talonpoika>
- Taloussanommat 2010. Lähiruoka kelpaisi, mutta jakelu ontuu. Taloussanommat 28.5.2010
- Tapio, M. 2011. Tipaton tammikuu on vain yksi kenialaisen naudan haasteista. Eläingenivarat 2011, 24-25.
- Tarkiainen, A. 2003. Luomutuotteiden ostamiseen vaikuttavat tekijät: Case Lappeenrannan K-citymarket. Pro-gradututkielma Lappeenrannan teknillinen yliopisto Kauppatieteiden osasto.
- Tigerstedt, P.M.A. 2005. Maatiainen 1/2005:1.

- Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki:Tammi.
- Tuomivaara, S. n.d. Suhteemme eläimiin. –Haaste yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle. [viitattu 1.4.2011] <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/salla/oe-lehti.doc>
- Tuomivaara, S. 2003. Eläimet muuttuvassa yhteiskunnassa. Johdatus ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologiaan. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto Sosiologian ja psykologian laitos.
- Turunen, H. 2007. Maatiaisrotujen taloudellinen tarkastelu lypsykarjataloudessa. In Miia Karja ja Taina Lilja (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106, 243-254.
- TYT Sosiologian perusopinnot. n.d. Avoimen yliopiston verkko-opinnot. [viitattu 1.4.2011] <http://www.uta.fi/tyt/avoin/verkko-opinnot/sosiologia/>
- Wahlberg-Pärssinen, B. 2007. Eläinsuojelun lainsäädäntö tuotanto- ja teuraseläinten hyvinvoinnin takaajana. Maaseudun Uusi Aika 16 (2), 1-18
- Vahlsten, T. 2009. Musta-valkoinen lehmämaailma. Nauta 3/2009: 21-23.
- Vatanen, O. 1997, Ystävä, Hyvä ja Äpyli. Nämäkin lehmän nimiä. Vantaa: Suomen kotieläinjalostusosuuskunta.
- Vihola, T. 1991. Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Viinamäki, H. 2005. Lemmikkieläinten merkitys autistisille käyttäytyville lapsille. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos.
- Weber, Max (1978) *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. (2 volumes). Edited by Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.
- YLE:n tiedeuutiset 2007. Sukevan vankilan lopettaminen uhkaa itäsuomalaisen kyyttökarjan selviytymistä. 20.2.2007.
- Ylinen, H. 1996. Eläimet osa kansanomaista parannustoimintaa. Teoksesta Simonen J. (toim) *Minä, Musti ja Mansikki*. Pohjois-Karjalan museo Jyväskylä.
- Yli-Viikari, A., Lilja, T., Heikkilä, K., Kirveenummi, A., Kivinen, T., Partanen, U., Rantamäki-Lahtinen, L., Soini, K. 2009. Green Care - terveyttä ja hyvinvointia maatilalta. Maa- ja elintarviketalous 141.

Liitel

KYSELY MAATIAISELÄINTEN KASVATAJILLE

Kysely on tarkoitettu maatiaiseläinten kasvattajille ja maatiaiseläimistä luopuneille.

Rastittakaa sopiva vaihtoehto:

- Tilalla on maatiaiseläimiä.
- Maatiaiseläinten kasvattaminen on lopetettu vuonna _____
Mitä maatiaiseläimiä teillä oli? _____

- Miksi kasvattaminen lopetettiin? _____

A. Maatilaa/yritystä ja kotitaloutta koskevia tietoja:

1. Tilalla/yrityksessä on seuraavia toimintoja (ympyröikää yksi tai useampi vaihtoehto):

- a) kasvinviljelyä
- b) kotieläintuotantoa
- c) metsätaloutta
- d) lomamökkien vuokrausta
- e) ohjelma- tai elämyspalveluiden tarjontaa (kuten näyttelytoimintaa, tapahtumia, ohjattuja retkiä tms.)
- f) ruoka- tai kahvilapalveluita
- g) elintarvikkeiden ja/tai muiden tuotteiden suoramyyntiä
- h) elintarvikkeiden ja/tai muiden tuotteiden jatkojalostusta
- i) hoivapalveluja (esim. kuntoutusta, vanhusten, vammaisten tai lasten hoitoa)
- j) muuta, mitä? _____

2. Kuinka paljon tilalla oli peltoa ja laidunmaata käytössä vuonna 2004?

Tilalla oli viljelyksessä peltoa yhteensä _____ ha, josta vuokramaata _____ ha
Tilan peltoalasta oli laidunta _____ ha
Lisäksi tilalla oli luonnonlaidunta _____ ha ja metsälaidunta _____ ha
Tilalla oli metsämaata yhteensä _____ ha

3. Mikä oli tilan tuotantotapa vuonna 2004:

- a) tavanomainen
- b) luonnonmukainen tuotanto (luomu)
 - I. peltoala luomutuotannossa _____ ha (siirtymävaiheen peltoala mukaan lukien)
 - II. mitkä eläimet ovat luomutuotannossa? _____

- c) muu, mikä? _____

4. Kuinka paljon maatiiseläimiä tilallanne oli vuonna 2004 ja kauanko olette harjoittaneet kyseisten eläinten pitoa tilallanne?

Eläinmäärät:	v. 2004 Aikuisia:	v. 2004 Jälkeläisiä:	Eläinrotua pidetty vuodesta:
a) länsisuomenkarjaa	_____ kpl	_____ kpl	_____
b) itäsuomenkarjaa	_____ kpl	_____ kpl	_____
c) pohjoissuomenkarjaa	_____ kpl	_____ kpl	_____
d) suomenlampaita	_____ kpl	_____ kpl	_____
e) kainuunharmaita	_____ kpl	_____ kpl	_____
f) ahvenanmaanlampaita*)	_____ kpl	_____ kpl	_____
g) suomenhevosiä	_____ kpl	_____ kpl	_____
h) suomenvuohia	_____ kpl	_____ kpl	_____
i) maatiaiskanoja ja -kukkoja	_____ kpl	_____ kpl	_____

*) myös aiemmin saaristolampaaksi kutsuttu

5. Mitä muita eläimiä tilalla oli edellä mainittujen maatiiseläinten lisäksi vuonna 2004?

- a) lypsylehmiä _____ kpl rodut: _____
- b) lihanautoja _____ kpl rodut: _____
- c) sikoja _____ kpl rodut: _____
- d) lampaita _____ kpl rodut: _____
- e) hevosiä _____ kpl rodut: _____
- f) vuohia _____ kpl rodut: _____
- g) kanoja/kukkoja _____ kpl rodut: _____
- h) muita eläimiä, mitä? _____

6. (a) Mikä on kotitaloutenne koko ja rakenne?

viljelijä puoliso _____ henkilöä muita aikuisia _____ alle 18-vuotiaita lapsia

(b) Kuinka arvioitte tilanne/perheen tulojen muodostuneen vuonna 2004?

(Verotettavat tulot, joista on vähennetty tulon hankinnasta aiheutuneet kulut, esim. maatalouden ja metsätalouden puhdas tulo tilaa kohti).

maatalous	_____ %
metsätalous	_____ %
puutarhatalous (ellei sisälly maatalouteen)	_____ %
muu yritystoiminta	_____ %
palkkatulot	_____ %
eläkkeet yms. saadut tulonsiirrot	_____ %
muut tulot (esim. vuokra-, korko-, osinkotulot)	_____ %

yhteensä: _____ 100 % _____ euroa

(c) Paljonko maatiiseläimistä saatavat suorat myyntitulot olivat vuonna 2004? _____ euroa

Kuinka suuren osuuden arvioitte niiden muodostavan tilanne maatalouden myyntituloista? _____ %

(Myyntituloilla tarkoitetaan myydyistä tuotteista saatua korvausta, niihin ei lueta tukia mukaan).

(d) Paljonko maatiiseläimistä saatavat epäsuorat myyntitulot (jatkojalostus, muu liitännäistoiminta yms.) olivat vuonna 2004? _____ euroa

Kuinka suuren osuuden arvioitte niiden muodostavan tilanne/maatilayrityksenne myyntituloista? _____ %

B. Maatiiseläimet tilan/yrityksen toiminnassa:

7. Alla on listattu erilaisia tapoja hyödyntää maatiiseläimiä tilan/yrityksen toiminnassa. Ympyröikää sopivat kohdat. Kuvailkaa lisäksi, millaisessa roolissa maatiaiset ovat tilanne/yrityksenne toiminnassa.

- a) tuottavat elintarvikkeiden raaka-aineita (tulohankintatavoite), mitä? _____

- b) tuottavat muita raaka-aineita (tulohankintatavoite), mitä? _____

- c) laiduntavat, miksi, missä? _____

- d) jatkojalostan maatiaistuotteita, mitä? _____

- e) myyn maatiaiseläinten tuotteita, mitä, miten? _____

- f) ovat osa ohjelma- tai elämyspalvelua, miten? _____

- g) toimivat hoivaeläiminä, miten? _____

- h) muulla keinoin, miten? _____

8. Mikä on maatiaiseläinten merkitys tilanne/yrityksenne toiminnallenne? Mitä erityistä maatiaiseläimet tuottavat toimintaanne? _____

9. Jos teillä on asiakkaita, niin erottavatko he maatiaiseläintuotteet muista vastaavista tuotteista? Miten?

10. Aiotteko kehittää maatiaiseläimiin liittyvää yritystoimintaa? Ympyröikää sopiva vaihtoehto.

- a) kyllä, miten? _____
- b) en
- c) en osaa sanoa

11. Millaisia mahdollisuuksia uskotte maatiiseläinten tuovan tulevaisuudessa yritystoimintaan?

12. Miten maatiiseläimiin liittyvää yrittäjyyttä pitäisi mielestänne kehittää maassamme?

C. Maatiiseläinten ominaisuudet:

13. Mikä/mitkä herätti kiinnostuksenne maatiiseläimiin? Ympyröikää enintään KOLME vaihtoehtoa.

- a) lapsuuden kodin maatiiseläimet
- b) uhanalaisen rodun ja geneettisen perimän suojeleminen
- c) tuotanto-ominaisuudet
- d) mahdollisuus tukiin
- e) kulttuuriperinnön säilyttäminen
- f) eläinten luonteenomaiset piirteet
- g) maatiaisten näkeminen, missä, milloin? _____
- h) lehti- tai muut kirjoitukset
- i) tv-ohjelmat tai elokuvat
- j) muu, mikä? _____
- k) en osaa sanoa

14. Kuinka hyvin seuraavat ominaisuudet mielestänne kuvaavat maatielisrotujen eläimiä? Merkitkää väittämien väliltä se kohta, joka sijaitsee lähempänä mielipidettänne.

runsastuottoinen	f	f	f	f	f	vähätuottoinen
tuotantoeläin	f	f	f	f	f	lemmikkieläin
vähällä toimeentuleva	f	f	f	f	f	vaativa
monikäyttöinen	f	f	f	f	f	vähäkäyttöinen
pienikasvuinen	f	f	f	f	f	rotevakasvuinen
vahva, terve	f	f	f	f	f	heikko, sairasteleva
jalostettu	f	f	f	f	f	jalostamaton
arkea	f	f	f	f	f	rohkea
sisukas	f	f	f	f	f	periksi antava
lempeä	f	f	f	f	f	äreä
itsenäinen	f	f	f	f	f	laumaeläin
ainutlaatuisuus	f	f	f	f	f	tavanomainen
suomalainen	f	f	f	f	f	ei-suomalainen
uhanalainen, katoava	f	f	f	f	f	säilyvä
historiaan kuuluva	f	f	f	f	f	nykykauteen kuuluva

15. Mitä muita ominaisuuksia haluaisitte korostaa maatiiseläimissä?

D. Maatiaiseläinten kasvat

16. Työmenetelmät

(a) Kuinka eläimenne on ryhmitelty? Kuvailkaa alla olevaan taulukkoon myös kunkin ryhmän eläintilaa.

Eläinlaji	Ryhmä & eläinten lukumäärä	Eläintila
<i>Esim. lypsylehmät</i>	<i>lypsävät, 22</i>	<i>lämmiin makuuparsipihatto</i>

(b) Merkitkää alla olevaan taulukkoon *omana ryhmänään olevien maatiaiseläinten päivittäiset hoitotyöt sisäruokintakaudella.* (Jos maatiaiseläimet ovat muiden eläinten joukossa, siirtykää kohtaan c.)

Klo	Eläinlaji/-ryhmä								Työ	Menetelmä	Työhön osallistuvien lukumäärä
	lypsylehmä	lihanauta	sika	hevonen	lammas	vuohi	kana	muu			
<i>Esim. 8.00-8.30</i>					X				<i>Ruokinta (kuiva heinä)</i>	<i>Käsin, pienpaalit</i>	<i>1</i>

(c) Poikkeako maatiaiseläinten hoitaminen ”tavanomaisten” (ei-maatiaisrotuisten) eläinten hoitamisesta? Jos poikkeaa, niin miten (esimerkiksi töiden sisällön tai työmenetelmien suhteen)?

a) ei poikkeaa

b) poikkeaa, miten? _____

(d) Entä toteutatteko joitain erityismenettelyjä maatiäiseläinten suhteen esimerkiksi siitostoimintaan tai teurastukseen liittyen?

a) ei

b) kyllä, mitä? _____

17. Mitä hyötyä koette maatiäiseläinten kasvattamisesta olevan (itsellenne, yrityksellenne, maatalouselinkeinollenne tai yhteiskunnalle)?

a) itselleni ja perheelleni _____

b) yritykselleni _____

c) maatalouselinkeinolle _____

d) yhteiskunnalle _____

18. Mitä haittaa koette maatiäiseläinten kasvattamisesta olevan (itsellenne, perheellenne, yrityksellenne tai maatalouselinkeinolle)?

19. Miten arvioitte maatiäiseläinten määrän kehittyvän tilallanne seuraavan viiden vuoden aikana?

a) lisääntyy

b) vähenee

c) pysyy suunnilleen samana

d) en osaa sanoa.

E. Maatalouden ympäristötuki ja maatiäiseläimet:

20. Onko tilallanne sitouduttu maatalouden ympäristötukijärjestelmään?

a) ei

b) kyllä, vuonna _____

21. (a) Onko tilallenne tehty erityisympäristötukisopimusta? Ympyröikää sopivat vaihtoehdot.

a) ei

b) kyllä, mikä tai mitkä seuraavista:

1) alkuperäisrotujen kasvattaminen

2) alkuperäiskasvien viljely

3) maiseman kehittäminen ja hoito

4) luonnon monimuotoisuuden edistäminen

- 5) perinnebiotooppien hoito
- 6) suojavyöhykkeiden perustaminen
- 7) luonnonmukainen tuotanto
- 8) muu, mikä/mitkä? _____

(b) Jos tilalenne on tehty alkuperäisrotujen kasvattamisen erityisympäristösopimus, niin mitä rotuja se koskee?

- a) länsisuomenkarja
- b) itäsuomenkarja
- c) pohjoissuomenkarja
- d) suomenlampaat
- e) kainuunharmaaslampaat
- f) ahvenanmaanlampaat (saaristolampaat)
- g) suomenhevoseet
- h) suomenvuohet
- i) maatiaiskanat tai -kukot

(c) Entä onko tilalenne valittu ympäristötuen perustuen lisätoimenpiteeksi 'tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistäminen'?

- a) ei
- b) kyllä

22. Kuinka menettelisitte, jos tilanne alkuperäisrotujen kasvattamisen erityisympäristötuet muuttuisivat merkittävästi (lisääntyisivät 50%, vähenisivät 50% tai ne lakkautettaisiin kokonaan)? Rastittakaa kultakin vaakariviltä vain YKSI vaihtoehto.

	Luopuisin maataiseläinten kasvattamisesta.	Jatkaisin, mutta vähentäisin yksilömäärää.	Jatkaisin nykyisellä määrällä.	Lisäisin maataiseläinten määrää.	En osaa sanoa.
50% lisäys					
50% vähennys					
tukien lakkauttaminen					

23. Kertokaa omin sanoin kokemuksistanne ja näkemyksistänne maataiseläinten kasvattamiseen liittyvistä tuista.

F. Maataiseläinten kasvattamiseen liittyvä yhteistyö ja vuorovaikutus:

24. Kuinka monta sellaista tilaa tunnette, joilla kasvatetaan maataiseläimiä? _____ tilaa

25. Millaista vuorovaikutusta/yhteistyötä teillä on muiden maataiseläinten kasvattajien kanssa? Ympyröikää yksi tai useampi vaihtoehto.

- a) ajatusten ja kokemusten vaihtoa
- b) eläinten siitostoimintaa
- c) eläinten ostoa tai myyntiä tai välitystä
- d) tuotteiden tai palveluiden markkinointia
- e) kuuluminen samaan alanyhdistykseen
- f) muuta, mitä? _____
- g) yhteisiä asioita ei juuri ole

26. Ketkä ovat kiinnittäneet huomiota tilanne maataiseläimiin ja miten? Merkitkää kultakin vaakariviltä vain YKSI vaihtoehto.

Eivät ole

	Myönteisesti	Neutraalisti	Kielteisesti	kiinnittäneet huomiota	Ei tietoa
viljelijät	f	f	f	f	f
lähialueen asukkaat	f	f	f	f	f
kesäasukkaat	f	f	f	f	f
ohikulkijat	f	f	f	f	f
asiakkaat	f	f	f	f	f
muut, ketkä:	f	f	f	f	f

27. Miten mahdollinen myönteinen/kielteinen suhtautuminen on tullut esille?

28. Mistä olette saaneet tietoa maatiiseläimistä ja niiden kasvattamisesta? Ympyröikää enintään KOLME tärkeintä tietokanavaa.

- a) ProAgrian kotieläinneuvonnalta
- b) lehdistä
- c) internetistä
- d) radiosta tai tv:stä
- e) kirjoista ja oppaista
- f) alanyhdistyksestä
- g) muilta kasvattajilta
- h) jatkojalostajilta
- i) messuilta tai tapahtumista
- j) muualta, mistä? _____

29. Miten seuraavat toimijat ovat suhtautuneet maataliseläinten kasvattamiseen? Merkitkää kultakin vaakariviltä vain YKSI vaihtoehto.

	Myönteisesti	Neutraalisti	Kielteisesti	Eivät ole kiinnittäneet huomiota	En ole ollut tekemisissä
neuvojat*	f	f	f	f	f
jalostuspalvelu**	f	f	f	f	f
keinosiementäjät	f	f	f	f	f
TE-keskuksen viranomaiset	f	f	f	f	f
maaseutusihitteerit	f	f	f	f	f
ympäristöviranomaiset	f	f	f	f	f
eläinlääkärit	f	f	f	f	f
lomittajat	f	f	f	f	f
muut, ketkä? _____	f	f	f	f	f

*Pro Agria maaseutukeskuksen neuvoja

** eläinlajin jalostusyhdistys (esim. Suomen Hippos, SKJO jne) ja yhdistyksen neuvojat

30. Kertokaa omin sanoin kokemuksistanne yhteistyöstä edellä mainittujen tahojen kanssa

G. Maataliseläinten suojelu ja tulevaisuus Suomessa:

31. Miksi maataliseläimiä pitää mielestänne säilyttää? Ympyröikää enintään KOLME vaihtoehtoa:

- niiden tuotteet ovat erinomaisia
- niiden geneettisen perimän jatkuminen on varmistettava
- niillä on tieteellistä ja tutkimuksellista merkitystä
- ne ovat osa suomalaista kulttuuria
- niillä on ollut tärkeä merkitys Suomen historiassa
- ne tuovat lisäarvoa maaseudulle maiseman sekä erilaisten palveluiden tai tuotteiden kautta
- muu syy, mikä? _____
- en osaa sanoa

32. Mitkä seuraavista toimenpiteistä edistäisivät mielestänne parhaiten maataliseläinten säilymistä? Ympyröikää enintään KOLME vaihtoehtoa:

- maataliseläinten hyödyntäminen tuotantoeläiminä
- maatalisrotujen jalostaminen tuottavammaksi
- maatalistuotteiden jatkojalostuksen kehittäminen
- maataliseläinten tukijärjestelmän kehittäminen
- maataliseläinten käytön edistäminen muina kuin tuotantoeläiminä, esim. laidunnus- tai hoivaeläimenä tms.
- perimän säilymisen varmistaminen geenipankissa
- erityisiä toimenpiteitä ei tarvita
- muu, mikä? _____
- en osaa sanoa.

33. **Kuinka maatiaiseläimiin liittyvää taloudellista tukea tulisi mielestänne lisätä? Ympyröikää enintään KOLME vaihtoehtoa:**

Suuntaamalla tukea maatiaiseläimiin liittyvään

- a) laiduntamiseen
- b) palveluiden kehittämiseen (esim. hoivapalvelut)
- c) matkailun kehittämiseen
- d) elintarvikkeiden ja muiden tuotteiden tuottamiseen ja kehittämiseen
- e) tilakohtaiseen kehittämiseen
- f) koulutuksen lisäämiseen
- g) ympäristönhoitoon
- h) geeniperimän säilyttämiseen
- i) muuhun toimintaan, mihin? _____
- j) tukeminen ei ole välttämätöntä
- k) en osaa sanoa

34. **Millä tavoin maatiaiseläimiä voidaan mielestänne hyödyntää Suomessa nykyistä enemmän? Ympyröikää enintään KOLME vaihtoehtoa:**

- a) harraste- tai pienimuotoisessa tuotannossa
- b) tuotantoeläiminä taloudelliseen toimintaan tähtäävässä tuotannossa
- c) yrityksen toiminnan näkyvyyden lisäämisessä
- d) erikoistuotteiden tuottamisessa
- e) hoiva- tai terapiaeläiminä
- f) seuraeläiminä
- g) muuten, miten? _____
- h) maatiaisia ei tarvitse hyödyntää paremmin
- i) en osaa sanoa

35. **Millaisena näette maatiaiseläinten tulevaisuuden Suomessa? Kertokaa omin sanoin.**

H. Vastaajan taustatiedot:

36. **Sukupuoli:**

- a) nainen
- b) mies

37. **Syntymävuosi** _____

38. **Asuinkunta:** _____

39. **Tukialue (ympyröikää):** A B C1 C2 C2P C3 C4

40. **Ammatti:**
- a) viljelijä
 - b) muu yrittäjä
 - c) toimihenkilö
 - d) muu, mikä? _____

41. **Koulutusala**
- a) maatalous
 - b) muu luonnonvara-ala
 - c) tekninen
 - d) kaupallinen tai palvelu-ala
 - e) hoiva- tai kasvatusala
 - f) yhteiskuntatieteellinen
 - g) muu, mikä _____

42. **Koulutusaste**
- a) opistoaste tai ammattikoulu
 - b) ammattikorkeakoulu, alempi korkeakouluaste
 - c) ylempi korkeakouluaste (yliopisto tai korkeakoulu)
 - d) muu, mikä _____

43. **Lisäkommentteja tai terveisiä kyselyn tekijöille:**

Maatiaiseläimiin liittyvä jatkotutkimus toteutetaan haastatteluina yksittäisillä tiloilla myöhemmin vuonna 2005. Mikäli olette halukas osallistumaan jatkotutkimukseen, merkitkää rasti alhaalla olevaan ruutuun. Täyttäkää lisäksi yhteystietonne.

Kaikille yhteystietonsa jättäneille toimitetaan tutkimuksesta myöhemmin ilmestynvä julkaisu. Lisäksi yhteystietonsa jättäneet osallistuvat 100 euron S-ryhmän lahjakortin arvontaan, joka arvotaan 1.4.2005 Voittajalle ilmoitetaan asiasta henkilökohtaisesti.

Yhteystietoja ei liitetä kyselykaavakkeen tarkasteluun, joka suoritetaan nimettömänä. Kaikkia annettuja tietoja käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta eteenpäin.

nimi: _____

osoite: _____

postinumero ja -toimipaikka: _____

puhelinnumero: _____

sähköpostiosoite: _____

☐ Olen kiinnostunut osallistumaan maatiaiseläimiä koskevaan jatkotutkimukseen.

Lämmin kiitos vastauksestanne!

Kysely maataisrotujen kasvattajille

I TAUSTATIEDOT

1. Tilan nimi _____
 2. Vastaajan nimi, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite myöhempiä yhteydenottoja varten _____

3. Maatilan sijainti: Kunta/Kaupunki/Alue : _____

Tilakeskuksen koordinaatit _____

4. Viljelijän syntymävuosi _____

5. Koulutustaso

- a) perusaste (kansakoulu/peruskoulu);
 b) toinen aste (lukio/ammattillinen koulutus/oppisopimuskoulutus) mikä ala? _____
 c) ylin aste (yliopisto, korkeakoulu) mikä ala? _____

6. Kotitalouteen kuuluu (n° = lukumäärä)

- vastaaja itse
 puoliso
 n° ____ muut aikuiset
 n° ____ alle 18-vuotiaat

7. Maataloudessa työskentelevät henkilöt? Jos enemmän kuin yksi perhe, ilmoita vain aikuisten ja alle 18-vuotiaiden lukumäärä.

- vastaaja itse
 puoliso
 n° ____ muut aikuiset
 n° ____ alle 18-vuotiaat

8. Perheen ulkopuolinen työvoima tai työntekijät tilallanne?

- a) kokopäiväisessä/ympärivuotisessa työssä n° ____ henkilöä;
 b) osa-aikaisessa tai kausiluonteisessa työssä n° ____ henkilöä;
 c) ei ulkopuolista työvoimaa.

9. Maatilan tulojen (sisältää metsätulot) osuus kotitalouden kaikista tuloista?

- a) 75 – 100 %
 b) 50 – 75 %
 c) 25 – 50 %
 d) vähemmän kuin 25 %

10. Mitä seuraavista toiminnoista tilallanne on? Ympyröikää sopivat vaihtoehdot ja arvioikaa niiden osuutta kaikista maatalouden/maatilan tuloista. Lisätkää luetteloon toiminnot, joita ei listassa ole mainittu.

- a) Eläimistä peräisin olevat elintarvikkeet tai elintarvikkeiden raaka-aineet _____ %
joista:
- i. naudoista _____ %
 - ii. muista tuotantoeläimistä _____ %
- b) kasvinviljely (poisluettuna rehuntuotanto omille eläimille) _____ %
c) metsätaloudesta _____ %
d) palvelujen tuottamisesta muille maatiloille _____ %
e) maisemointilaiduntamisesta _____ %
f) matkailupalvelut (näyttelyt, mökkien vuokraus, opastetut retket, ruokapalvelut) _____ %
g) hoiva- ja kasvatuspalvelut lapsille, vanhuksille tai vammaisille _____ %
h) muut toiminnot, mitkä? _____ %

Varmistakaa, että summaksi tulee 100 %!

11. Mikä on maatiaiskarjasta saatavien tulojen osuus tilan kaikista tuloista? Noin _____ %

12. Tuotteiden myynti

A. Karjatalouden tuotteet (sisältää myös maatiaiskarjatuotteet) myydään (%(ympyröikää sopivat vaihtoehdot ja arvioikaa myytävien tuotteiden osuus kaikista tuotteista kussakin mahdollisessa tapauksessa):

- a) tilalta suoraan kuluttajille jalostamattomina _____ %
b) tilalta suoraan kuluttajille jalostettuina _____ %
c) paikallisille markkinoille jalostettuna tai jalostamattomana (esim. kaupat, lähiravintolat) _____ %
d) teollisuudelle (meijeri, teurastamo) _____ %;

Varmistakaa, että loppusummaksi tulee 100 %!

B. Maatiaiskarjatalouden tuotteet myydään (%):

- a) tilalta suoraan kuluttajille jalostamattomina _____ %
b) tilalta suoraan kuluttajille jalostettuina _____ %
c) paikallisille markkinoille jalostettuna tai jalostamattomana (esim. kaupat, lähiravintolat) _____ %
d) teollisuudelle (meijeri, teurastamo) _____ %;

Varmistakaa, että loppusummaksi tulee 100 %!

13. Maaperän tuottavuus

Maatilanne maaperän tuottavuus on mielestänne

- a) korkea
b) keskinkertainen
c) alhainen

14. Maatilan kokonaispinta-ala, peltoalan ja laidunalat

Maatilan kokonaispinta-ala _____ ha, josta _____ ha on omassa omistuksessa.

- a) kokonaispinta-alasta on peltoa _____ %
- b) kokonaispinta-alasta laidunmaata (ei metsälaitumet) _____ %
- c) kokonaispinta-alasta metsälaitumia _____ %

15. Mikä on rehuomavaraisuus**A. tilan koko karjan osalta (maatiaisrodut mukana):**

kuivaheinä ja säilörehu _____ %;

väkirehu _____ %

B. maatiaiskarjan osalta:

kuivaheinä ja säilörehu _____ %

väkirehu _____ %

16. Tuotantotapa

A. Mikä on väkirehujen osuus koko karjan ruokinnan osalta _____ %

B. Mikä on väkirehujen osuus maatiaiskarjan ruokinnan osalta _____ %

C. Kuuluuko kotieläintuotanto luomutuotantoon?

- ei
- kyllä, vuodesta _____

17. Laidunnuksen määrä**A. Koko karjan osalta**

- ei lainkaan
- kyllä, silloin kun mahdollista

B. Maatiaiskarjan osalta

- ei lainkaan
- kyllä, silloin kun mahdollista

18. Tilan karjarodut: nykyinen tilanne (2006 tai 2007)

Rodun nimi: puhdas rotu tai risteytys	Tilalla vuodesta	Tuotantoeläinten määrä			Tuotosseurannassa	
		lypsylehmät	lihantuotanto (emolehmät)	yhdistetty maidon- ja lihantuotanto	kyllä	ei

19. Mikä tai mitkä ovat maatiaiskarjan tärkeimpiä tehtäviä tilallanne? Rastittakaa sopiva vaihtoehto tai vaihtoehdot.

- a) maidontuotanto maidon myyntiä varten
- b) maidontuotanto tilalla tapahtuvaa juuston tai muiden maitotuotteiden jalostusta varten
- c) lihantuotanto
- d) sekä maidon että lihantuotanto ovat yhtä merkittäviä
- e) laidunnus. Miksi, missä? _____
- f) osana matkailupalveluiden tai muiden palveluiden tuottamista. Miten?

g) joku muu tehtävä. Millaisia? _____

II NÄKEMYKSENNE MAATIAISRODUSTA, RODUN MERKITYKSESTÄ JA ARVOSTA TILALLA NYT JA TULEVAISUUDESSA
20. Mitkä ovat tärkeimmät syyt (yksi tai useampi) maatiaiskarjan kasvatuksen aloittamiseen tai jatkamiseen tilallanne? _____

21. Miten luonnehtisitte maatiaisrotuane (ISK, LSK) verrattuna valtarotuihin (esim. ayrshire, holstein-friisiläinen)? Nimetkää rotu, johon vertaatte. _____

	hyvin alhainen/heikko	alhainen/heikko	suurin piirtein samanlainen	korkea/hyvä	hyvin korkea/hyvä	en osaa sanoa
tuottavuus						
hedelmällisyys						
pitkäikäisyys						
vaativuus						
terveys						
taloudellinen kannattavuus						
rauhallisuus						

22. Miten arvelette maatiaisrotuisen karjan määrän kehittyvän tilallanne seuraavien viiden vuoden aikana?

- a) lisääntyy: kuinka paljon _____ %, miksi? _____
- b) vähenee: kuinka paljon _____ %, miksi? _____
- c) ei muutosta, miksi? _____
- d) karjan pito loppuu, miksi? _____
- e) en tiedä

23. Oletteko kehittänyt yrittäjyyttä tai kaupallista toimintaa maatiaisrotuihin liittyen?

- € kyllä, miten? _____
- € en, miksi? _____

24. Aiotteko lähiaikoina kehittää maatiaisrotuihin liittyvää yrittäjyyttä tai kaupallista toimintaa tilallanne?

- € kyllä, miten? _____
- € en, miksi? _____

25. Minkälaisia mahdollisuuksia mielestänne maatiaisrotujen pitämiseen liittyy maatilanne tulevaisuutta ajatellessanne?

26. Minkälaisia uhkia mielestänne maataisrotujen pitämiseen liittyy maatilanne tulevaisuutta ajatellessanne? _____

III MAATAISROTUIHIN LIITTYVÄ YHTEISTYÖ TOISTEN KASVATTAJIEN KANSSA

27. Millaista yhteistyötä teillä on toisten maataiseläinten kasvattajien kanssa?

yhteistyön muoto	kyllä	ei
siitoseläinten vaihtoa		
tuotteiden ja palveluiden yhteismarkkinointia		
yhteistyötä jalostus- tai rotuyhdistyksessä		
muiden kuin siitoseläinten ostoa tai myyntiä		
jotain muuta, mitä?		

28. Miten luonnehtisitte seuraavien henkilöiden/ tahojen suhtautumista maataisrotuihin ja niiden tuotteisiin?

	hyvin myönteinen	myönteinen	neutraali	kielteinen	hyvin kielteinen	en osaa sanoa
neuvojaorganisaatioiden edustajat						
keinosiementäjät						
eläinlääkärit						
jalostusorganisaatiot						
viljelijäjärjestöt (MTK)						
maatalousviranomaiset						
ympäristöviranomaiset						
alueelliset viranomaiset						
elintarviketeollisuus						
tutkimuslaitokset ja yliopistot						
valtarotujen kasvattajat						
viljelijät, joilla ei ole kotieläimiä						
ei-viljelijä naapurit						
matkailijat						
matkailjaorganisaatiot						
kulttuurijärjestöt						
kuluttajat yleensä*						
TV, radio, sanomalehdet						

* kuluttajilla tarkoitetaan kansalaisia kuluttajien roolissa

29. Kuvailkaa jotakin myönteistä kokemusta yhteistyöstä jonkun edellä mainitun tahon kanssa tai mainitkaa joku esimerkki heidän myönteisestä suhtautumisestaan maatiaisrotuihin?

30. Kuvailkaa jotakin kielteistä kokemusta yhteistyöstä jonkun edellä mainitun tahon kanssa tai mainitkaa joku esimerkki heidän kielteisestä suhtautumisestaan maatiaisrotuihin?

IV MAATIAISROTUJEN SÄILYTTÄMISEN MAHDOLLISUUDET JA KEINOT

Mikä on mielestänne maatiaiskarjarotujen (ISK; LSK) tilanne Suomessa?

31. Mikäli maatiaiskarjarodut ovat Suomessa vähenemässä, mitkä ovat mielestänne tärkeimmät syyt tämän kehityksen taustalla?

32. Mikäli maatiaiskarjarodut ovat Suomessa viime aikoina tulleet suosituimmiksi, mitkä ovat mielestänne tärkeimmät syyt tämän viimeaikaisen kehityksen taustalla?

33. Minkälaisia arvoja maatiaisroduilla on mielestänne yhteiskunnalle?

	hyvin tärkeä	tärkeä	keskin-kertainen	ei kovin tärkeä	ei lainkaan tärkeä	en osaa sanoa
Tuotteiden erityinen laatu						
Eläinten erityiset ominaisuudet, mitkä? _____						
Osa alueellista/kansallista omaleimaisuutta ja / tai kulttuuriperintöä						
Lisäarvo, joka syntyy maaseudulle maatiaiskarjan laidunnuksen kautta						
Lisäarvo, joka syntyy maaseudulle maatiaistuotteiden kautta						
Geneettisen monimuotoisuuden kantajana tulevaisuuden eläinjalostuksessa						
Joku muu syy, mikä? _____						

34. Miten seuraavat toimenpiteet tukisivat maatiaisrotujen säilymistä tilallanne?

	hyvin paljon	paljon	jonkin verran	vähän	hyvin vähän	en osaa
rotujen tuottavuuden parantaminen						
taloudellisten tukien lisääminen						
maatiaisrotuihin perustuvien elintarvikkeiden kehittäminen ja edistäminen, miten _____						
muiden tuotteiden kuin elintarvikkeiden kehittäminen ja edistäminen, miten? _____						
maatiaisrotujen muiden roolien edistäminen (e.g. maiseman tai kasvillisuuden hoito, eläinavusteinen terapia, kulttuuripalvelut ja -yrittäjäyys, mikä? _____)						
lisäämällä kuluttajien tietoisuutta roduista ja niiden arvoista ja tuotteista						
lisäämällä teknistä apua ja parantamalla infrastruktuuria, miten? _						

35. Millaista tukea toivotte seuraavilta tahoilta maatiaisrodun kasvatukseen?

- a) jalostusyhdistyksiltä _____
 b) kuluttajilta, kansalaisilta _____
 c) paikallisilta viranomaisilta _____
 d) kansallisilta viranomaisilta _____
 e) tutkimukselta _____
 f) kulttuurijärjestöiltä _____
 g) joltain muulta _____

36. Oletteko parhaillaan mukana jossakin rotuane koskevassa suojeluohjelmassa ?

en

kyllä : kuvaillaa suojelutoimenpiteitä alla olevaa taulukkoa käyttäen

Lyhyt kuvaus toimenpiteestä	Aika vuosina (mistä mihin)	Miksi olette osallistuneet ohjelmaan?	Arvio ohjelman toteuttamisesta (hyvä, keskinkertainen, huono, epäonnistunut)	Tuen suuruus (€ eläinyksikkö/aik)
Maatalouden ympäristötukijärjestelmä/ tuki alkuperäisrodun säilyttämiseen				
Maaseudun kehittämishanke maatiaistuotteiden kehittämiseen tai markkinointiin liittyen. Mikä? _____				
Sisäsiitoksen estäminen				
Maatalouden ympäristötukijärjestelmä/tuki perinnebiotooppien tai maiseman hoitoon				

Miten edellä mainittuja maatiaisrotujen säilyttämiseen ja suojelemiseen liittyviä toimenpiteitä/ -ohjelmia voitaisiin mielestänne kehittää?

38. Kuinka suuri tuen pitäisi mielestänne olla maatiaisrotuista lehmää kohden/ vuosi, että tuki korvaisi valtarotuihin verrattuna alhaisempaa tulotasoa? _____ €

39. Miten toimisitte, jos maatiaisrodulle maksettava alkuperäisrotutuki (mikäli saatte sellaista) muuttuisi seuraavasti?

Muutos tuissa	Luopuisin maatais-roduista	Jatkaisin, mutta vähentäisin eläinten lukumäärää	Jatkaisin samalla tavalla	Lisäisin eläinten määrää.	En osaa sanoa
50% lisäys					
50% vähennys					
tukien poistaminen					

40. Minkälaisia yahvuuksia mielestänne maataisrotunne kasvattamiseen liittyy tulevaisuuden Suomessa?

41. Minkälaisia heikkouksia mielestänne maataisrotunne kasvattamiseen liittyy tulevaisuuden Suomessa?

42. Minkälaisia mahdollisuuksia mielestänne maataisrotunne kasvattamiseen liittyy tulevaisuuden Suomessa?

43. Minkälaisia uhkia maataisrotunne kasvattamiseen liittyy tulevaisuuden Suomessa?

44. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä? Rastittakaa vaihtoehto, joka vastaa mielipidettänne

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Olen valinnut maatiaisrodun tietoisesti.					
Maatiaisrodut kuuluvat tilan perinteisiin, joita haluamme jatkaa.					
Tuki on välttämättömyys maatiaiseläinten kasvattamiselle.					
Maatiaistuotteiden laatu on minulle tärkeämpi kuin määrä.					
Maatiaisrotuja kasvattamalla pyrin osaltani vaikuttamaan suomalaisen elintarviketuotannon kehitykseen ja ruokakulttuuriin.					
Maatiaiseläimet tuovat lisäsisältöä karjankasvatukseen.					
Mielestäni maidon- ja lihantuotantoon suuntautuneiden kasvattajat ansaitsevat paremman tuen kuin harrastekasvattajat.					
Maatiaisrotuja pitää kasvattaa pienissä, mielellään alle 30 lehmän tuotantoyksiköissä.					
Haluaisin ryhtyä jalostamaan maatiaiseläinten tuotteita.					
Maatiaistuotteet eivät menesty markkinoilla.					
Maatiaistuotteiden kehittämisen estävät suuret investoinnit ja osaamisen puute.					
Maatiaiset kuuluvat suomalaiseen maisemaan.					
Maatiaisrotujen tuotanto-ominaisuuksien parantaminen varmistaa maatiaisten säilymisen.					
Maatiaisrotujen säilyminen on välttämätöntä tulevaisuuden kotieläinjalostukselle.					
Maatiaisrotujen jalostus on tärkeää, vaikka se vaarantaisi niiden erityispiirteitä.					
Pidämme maatiaisrotuja muista kuin maidon- ja lihantuotannollisista syistä.					
Säilyttäisin ainakin osan maatiaiseläimistä, vaikka luopuisin muusta karjasta.					
Kasvatan maatiaisia, sillä ne ovat mielestäni suloisia.					
Maatiaisrodut ovat parempia laiduntajia kuin muut rodut.					
Maatiaistuotanto pitää olla luomutuotantoa.					
Maatiaisrotujen kasvattaminen vaatii kasvattajaltaan erityistä kiinnostusta karjanhoitoon.					

Maatiaisrotuja pitää säilyttää vain kulttuuriperinnön vuoksi.					
Tulen tuskin lisäämään maatiaisten määrää lähitulevaisuudessa.					
Tavoitteeni on tilakoon, myös karjatalouden, kasvattaminen.					

45. Onko teillä jotain muita ajatuksia tai kommentteja liittyen maatiaisrotuihin tai tähän kyselyyn?

LÄMMIN KIITOS VASTAUKSISTA!

Liite 3
HAASTATTELURUNKO

Haastatteluteemat:

1. Taustatiedot (Kyselyissä on jo taustatietoa, mutta haastattelu aloitetaan ko. asioista)
 - **haastateltavan taustatiedot** (nimi, ikä, koulutustausta, syntymäpaikka, suhde maatalouden harjoittamiseen ja karjanhoitoon)
 - **tilahistoria** (mistä lähtien maataloutta harjoitettu, mitä tuotantosuuntia, millaista karjataloutta jne.)
 -
 - **nykytilanteen kartoitus** (tilalla asuvat henkilöt, maataloudesta/yritystoiminnasta elannon saavien lukumäärä, kuinka moni työskentelee, kuka mistäkin vastuussa, mikä on maatalouden osuus tuloista (noin), mitä muita tuloja)
 - **jatkonäkymät**
 - o onko jatkaja
 - o monialayrittäjäyys jatkossa? vai maataloustuotanto?
 - o laajentaminen, vähentäminen, alas ajaminen
 - o mikä on **tuotannon harjoittamisen tavoite** (esim. elinkeino, asuminen maalla, sukutilan toiminnan jatkuminen/jatkaminen jne.). Tätä kysymystä täytyy muokata ei-viljelijä säilyttäjiä varten.

MAATIAISELÄINRYITTÄJYYDEN MOTIIVIT, KÄYTÄNNÖT JA KEHITTÄMISTARPEET

2. Maatiaisrotujen kasvattamisen taustalla vaikuttavat motiivit: (Syvällisemmin siitä, **miksi tila aloittanut maatiaiseläinten pidoon / miksi maatiaisia**)

- **mistä kiinnostus tuli, milloin, miksi**
- mistä maatiaiset hankittu, hankitaan
- maatiaisrodun valinnan perusteet (ISK/LSK/PSK)
- mikä pitänyt kiinnostuksen yllä - onko maatiaisten historialla merkitystä
- millaisia muutoksia maatiaiset ovat tuoneet tilan elämään

2. Maatiaiset tilan yritystoiminnassa

- maatiaiseläimet tuotantoeläiminä - kannattavuus (oleellista katsoa, miten kannattavuus määritellään)
- onko maatiaisilla muita merkityksiä taloudellisen toiminnan rinnalla (maatiaisten lisäarvo)
- millaisia esteitä, mahdollisuuksia, uhkia, vahvuuksia maatiaisten kasvattamisella on yritystoiminnalle (maatiaiset- & yritystoiminta -swot)
- mitä erityisominaisuuksia (=vahvuuksia, lisää SWOTtiin) maatiaisilla yritystoiminnan kannalta, liittyvätkö jollain muulla tavalla kuin muun rotuiset (onko maatiaisilla erityisrooli tämä selvitettävä haastateltavien puheen kautta, ei suorana kysymyksenä; tai jos tulee esiin yritystoiminnan kautta, pyydetään tarkentamaan) näin esiin, onko maatiaisten roolit tietoisesti tiedostettu...)

- ketkä, mitkä tahot ovat tilojen asiakkaita (miten asiakkuus ymmärretään maataloilla; ovatko meijerit asiakkaita vai pitääkö asiakkaan olla jokin ”erityistä” kuten tilalla käyviä ostajia tai matkailijoita.
- maidon hinnoittelu
- miten tuotteet markkinoidaan (mihin maito/liha myydään, miten jatkojalostus on järjestetty, kuka vastaa markkinoinnista, millä tavoin tuotteita markkinoidaan, millaisia ominaisuuksia maataisista tuodaan markkinoinnissa esille jne.), millaista muuta yritystoimintaa tilalla on/on suunnitteilla/voisi olla
- miten maataiset liittyvät/tai miten niitä voisi hyödyntää muussa yritystoiminnassa

4. Yritystoimintaan liittyvä sidosryhmätyö ja ulkoinen tuki:

- millaista tukea (taloudellinen + henkinen), koulutusta, neuvontaa, yhteistyötä, rahallista tukea, markkinoiden ja verkostojen kehittämistä kaipaisivat, tarvitsisivat vai tarvitsevatko

olisi hyvä puhua tuen osalta myös muustakin kuin rahallisesta tuesta

- § ilmapiiri
- § neuvojen asenteet
- §
- miten siitostoiminta, jalostustoiminta on onnistunut, onko kehitettävää (yhteistyö seminologioiden, siemennusosuuskuntien, SKJOn, jalostussuunnitelman laatijoiden ym. kanssa), kuinka suomenkarjan erityisvaatimukset (oman rodun siemen jne.) esim. siementämisen osalta osataan huomioida, otetaan huomioon
- millaisia käytännön tilanteita tai ongelmia maataiseläimiin on liittynyt (tämä epätarkka, mitä tarkoittaa?)
 - o kenen puoleen kääntyy ongelmatilanteissa
 - o onko maataisten koko aiheuttanut ongelmia suhteessa parsien kokoon, voiko parren kokoon vaikuttaa rakennussuunnitelmissa
 - o millaista tukea saavat yritystoimintaan, keneltä (taloudellinen ja henkinen)
 - o millaista tukea kaivataan, tarvitaan vai tarvitaanko
 - o kuuluminen alan yhdistykseen (MTT:n geenipankkirekisteri, Suomen Alkuperäiskarjary:n toiminta)
 - § miksi liittyneet (odotukset?)
 - § millaista toimintaa
 - § mikä on paras anti
 - § kehitettävää ko. toiminnassa
 - §

- yhteistyö muiden kasvattajien kanssa, verkostoituminen

MAATAISTEN HOITOON LIITTYVIÄ KÄYTÄNNÖN KYSYMYKSIÄ

5. Maataiset ja tuotantoteknologia

- millainen on tilan nykyinen tuotantoteknologia (eläinten ruokinta, navettatyypit, kuivikkeet, lypsy jne.)
-
- HUOM. Maataisten ajatellaan olevan tiloilla, joilla navetat sun muut ovat vanhoja. Pitääkö tämä (haastateltavien) mielestä paikkansa? Nimittäin onko valtarodut maataisia uudemmissa tuotantotiloissa? Vai onko niin, että maataiset ja valtarodut ovat samantasoisissa karjasuojissa, ja uudet-uudet karjasuojat, siis isot pihatot, lypsyrobotit, on niillä tiloilla, jotka laajentavat, investoivat (siis rotu ei määritä, vaan halukkuus jatkaa tuotantoa)????!!!!
- muuttuuko maataisen luonne uudenaikaisessa hoidossa?
-

- millaisia kehittämissuunnitelmia tai -tarpeita
-
- millainen tuotantoympäristö ja ravinto olisi mielestänne maatiaiseläimille parasta; poikkeako maatiaisille paras rehu valtaroduille parhaasta rehusta
-
- poikkeako muun rotuisten hoidosta; sopiiko maatiainen tilan navettaan samoin muun rotuiset (navetan mitoituksen (siis parsien yms.) sopivuus maatiaisille); sopivatko maatiaiset pihattoihin, isoihin yksiköihin, parsinavettaan, vanhoihin tiloihin, lypsyrobotille

6. Maatiaiset laiduneläiminä

- miten luonnehtisitte maatiaisten laidunkäyttäytymistä (jos haastateltava ei ymmärrä, mitä tällä tarkoitetaan, niin voiko johdatella tyyliin ”maatiaiset syövät laitumet tarkempaan, löytävät luonnonniityltä parhaat syötävät jne.)
- millainen olisi hyvä laidun maatiaisille, onko sopivia laidunmaita, maatiaiset muille laitumille kuin muut rodut?
- millaisia asioita painotatte laitumen valinnassa (maisemalliset, ohikulkijat, laitumen tuottokyky (siis maaperä yms.)
-
- kuinka pitkä laidunkausi on, eroaako maatiaisten ja muun rotuisten välillä
- millaisia ongelmia, kehittämistarpeita maatiaisten laiduntamisessa
-
- mitä tuen suuntaaminen laiduntamiseen voisi käytännössä tarkoittaa

MAATIAISELÄINTEN OMINAISUUDET, KASVATTAJIEN SUHDE ELÄIMIIN

7. Maatiaiseläinten luonnehdinta

- miten luonnehtisitte tyypillistä maatiaiseläintä (hyvät ja huonot puolet, käyttäytyminen verrattuna muihin rotuihin)
-
- millainen on hyvä maatiaislehmä, -lammas (mitä hyvä vastaajalle tarkoittaa, merkitsee; tuotos, ilo, monipuolisuus, taloudellinen, historia jne.)
-
- miten suhtaudutte maatiaisrotujen jalostukseen, miten rotuja pitäisi mielestänne jalostaa, mitä ominaisuuksia pitäisi vahvistaa
-
- mihin asioihin ja miten ulkopuoliset ihmiset (ketkä?) kiinnittävät eläimissä huomiota

8. Ihminen - eläin -suhde

- kuvaa lyhyesti miten maatiaiset ovat mukana päivän kulussa
-
- miten eläimiin, maatiaisiin saa muodostettua hyvän suhteen?
 - o tähän voisi olettaa saavan ehkä hieman erilaisia vastauksia riippuen siitä, onko vastaajana maidontuottaja vai ”harrastelija”
- millaisia hyviä hetkiä, muistoja liittyy maatiaisiin
-
- liittyykö jotain ikävää
-
- miten kesä- ja talviaika poikkeaa hoidon suhteen; onko rotujen välillä eroja
-
- onko maatiaisten pitäminen muuttunut sitten omien vanhempien ajoista
-

- HUOM. Ei-viljelijä säilyttäjäille pitää ehkä varautua esittämään hieman toisenlaisia kysymyksiä heille kun maatiaiset saattavat olla suuremmassa määrin lemmikkejä. Vai kuina? Vai samat teemat ja kysymykset, mutta haastateltavan puheesta saattaa nousta uusia seikkoja ja johdattaa kysymään toisenlaisia kysymyksiä.
-
- ovatko eläimet, maatiaiset, osa perhettä? Ovatko erityisesti maatiaiset osa perhettä? Mitä eläimet, maatiaiset tuovat perheeseen, yritystoimintaan?
-
- ovatko eläimenne persoonia (siis jokainen omanlaisensa)? Onko tämä havaittavissa erityisesti maataisista?

OHJAUSKEINOT

9. Maatalouden ympäristötuki

- mihin tukiin sitouduttu? Miksi? Ympäristötuen perustuki? Erityistuki, -tuet?
-
- sopimuskauden pituus toimiva?
-
- mistä saanut tietoa mahdollisuudesta hakea erityistukea?
-
- miksi haettu? Onko tuki ratkaissut sen, että maataisia on alettu kasvattaa tai niiden pitämistä jatketaan?
-
- mitä mieltä haastateltava on siitä, että onko kysymykseen 22 erityistuen määrän muutoksesta mahdollisesti vastattu sillä silmällä, että ettei tukia vähennettäisi tai ainakaan lakkautettaisi?
-
- miten erityistuen haku tapahtunut? Hakuprosessi ko. tilan kohdalla.
-
- o mikä erityistuen hakemisessa on vaikeaa, hankalaa, monimutkaista
-
- miten arvioisitte ympäristötuen erityistuen(alk.per.kas) taloudellista merkitystä tilan kohdalla, yleensä
-
- olisiko teillä ideoita ympäristötuen, maataisrotujen suojelun edistämiseksi sekä yhteistyön kehittämiseksi (yhteistyökehittämisaatuksia voisi kysyä ajatuksia viljelijöiltä (kaikki tuskin ovat kirjanneet ajatuksiaan kyselyyn)
-
- miten, millaisin käytännön toimin maataisiin liittyvää tukea suunnattaisiin esim. laiduntamiseen, tilakohtaiseen kehittämiseen.
-
- miten tukijärjestelmää voisi kehittää?
-
- tukea vain / enemmän tuotantoeläimille?

10. Yleinen suhtautuminen maataiseläimiin ja niiden suojeluun

- miten yhteiskunnassa suhtaudutaan maataisiin, millaisia omakohtaisia kokemuksia teillä on siitä (esim. miten vieraat, eri toimijatahot, media suhtautuvat maataisiin)
- vaikuttaako ihmisten, toimijoiden asenteet ja arvostukset maataisten kasvattamisen motivaatioon
- miten muut viljelijät suhtautuvat tilan maataisiin
- mihin muiden viljelijöiden ja muiden tahojen kielteinen suhtautuminen liittyy, mistä johtuu? (esim. ”nästäkö” muita viljelijöitä alkuperäisrotutuki)
- mikä on yleinen tietoisuus maataiseläintilanteesta
- kuka on tai ei ole kiinnostunut maataiseläimistä ja miksi
- jos eläimiä pidetty tilalla pitkään, miten suhtautuminen yhteiskunnassa suhteessa maataisiin on muuttunut?
- miksi ja miten teidän mielestänne maataiseläimiä tulisi säilyttää
- mitkä olisivat parhaimpia keinoja maataisten säilyttämiseksi, miksi?

- kuka on vastuussa siitä, säilyvätkö maatiaiseläimet vai eivät
- miten maatiaiseläinkysymys pitäisi hoitaa (osana yritystoimintaa, maataloustuotannossa, suojelukarjona, geenipankeissa jne.)
- millainen on maatiaiseläinten tulevaisuus teidän mielestänne
 - o tässä kohtaa tuli mieleen, että mitä jos vastaajan mielipide haastattelun aikana kysyttävissä asioissa on muuttunut tai erilainen suhteessa kyselyssä esiin tuomiinsa mielipiteisiin, näkökulmiin?
 - o kuuluvatko maatiaiset tulevaisuuteen
 - o miten maatiaiset lemmikkinä yms. ei tuotantoeläimenä vaikuttaa maatiaisten tulevaisuuteen
- millaisen rooli näette maatiaisilla olevan tulevaisuuden maataloudessa?
- millainen merkitys tulevaisuudessa itselle, yritykselle, elinkeinolle, yhteiskunnalle?
- entä maatalouden ulkopuolella? Onko maatiaisten tulevaisuus esim. kotieläinpuistoissa?
- tulevaisuuden visioita: näkisikö viljelijä mahdolliseksi tuottavansa maitoa esim. maatiaisbrändiä, - tuoteryhmää varten? Tai tuottavansa maatiaislihaa? Tai tuottavansa nimenomaan maatiaisia siitos-, jalostustoimintaan? Olevansa maatiaisten esittelytila (samaa tapaan kuin on perinnebiotooppi-esittelytiloja K-Suomessa ja Pohjanmaalla)? Alkiohuuhtelut, alkiohuuhtelurenkaan perustaminen? Olisiko tällaisille asioille haastateltavien mielestä edes kysyntää yhteiskunnassamme ja viljelijöiden keskuudessa nyt, tulevaisuudessa?
 - o miten voi yleistää 8 haastattelun tulokset koskemaan kaikkia maatiaisten säilyttäjiä??!!
 - o Jos esim. näistä 8:sta 3 sitä mieltä, että ei mitään järkeä ko. visioissa, niin siinäkö se maatiaisten monipuolisen käytön edistäminen sitten on?

Haastattelujen lisäksi tilaa valokuvataan ja mahdollisuuksien mukaan videokuvataan. Erityisesti huomiota pyritään kiinnittämään seuraaviin seikkoihin

- navettaympäristö (tilat, siisteys, eläinten hyvinvointi)
- laitumet
- tilan erityispiirteet (sijainti, matkailulliset trapit jne.)
- tapaan, jolla maatiaiseläimistä puhutaan

Jos haastattelut tehdään vain sellaisilla tiloilla, joilla ainoastaan suomenkarjaa, niin silloin ei saada tietoa siitä, miten maatiaiset eroavat muista roduista; tai voihan haastateltavilla olla kokemusta myös muista roduista.